

Metodeanvendelse i kommunernes forebyggende arbejde med børn og unge

2. delrapport i Evaluering af den forebyggende indsats over for børn og unge

Tine Egelund

*Forskningsgruppen om børn, unge og familier
Arbejdsrapport 3:2002*

Arbejdsrapport
Socialforskningsinstituttet
The Danish National Institute of Social Research

Metodeanvendelse i kommunernes forebyggende arbejde med børn og unge

2. delrapport i Evaluering af den forebyggende indsats over for børn og unge

Tine Egelund

*Programområde 4
Working Paper 3:2000*

The Working Paper Series of The Danish National Institute of Social Research contain interim results of research and preparatory studies. The Working Paper Series provide a basis for professional discussion as part of the research process. Readers should note that results and interpretations in the final report or article may differ from the present Working Paper. All rights reserved. Short sections of text, not to exceed two paragraphs, may be quoted without explicit permission provided that full credit, including ©-notice, is given to the source.

Tine Egelund

**Metodeanvendelse i kommunernes forebyggende arbejde med
børn og unge**

**2. delrapport i *Evaluering af den forebyggende indsats over for børn og
unge***

Indholdsfortegnelse

Resumé	3
Kapitel 1. Indledning og problemstilling	5
Undersøgelsens hensigt	5
Hidtidig forskning om metode i arbejdet med børn og unge	6
Rapportens opbygning	10
Kapitel 2. Forskningsmetode	11
Forskningsstrategi og metode	11
Undersøgelsens anvendelsesværdi	15
Kapitel 3. Arbejdet med undersøgelsen af børn og unge	16
Indledning	16
Sagsbehandlernes arbejdsmetode i § 38 undersøgelsen	17
Kapitel 4. Sagsbehandlernes arbejdsmetode i det forebyggende arbejde	22
Indledning	22
Generelle træk ved det forebyggende arbejde	22
Metodiske principper i det forebyggende arbejde	31
Teknikker i det forebyggende arbejde	40
Kapitel 5. Anvendelse af veldefinerede arbejdsmetoder i det forebyggende arbejde	46
Anvendelse af veldefineret metode i enkeltforanstaltninger	46
Sagsbehandlernes forhold til teori og begreber	50
Kapitel 6. Metode i samarbejdet med familierne	52
Samarbejdsmetode over for børn	52
Arbejdsmetode i forhold til mødre og fædre	54
Kapitel 7. Metode i det tværfaglige samarbejde	57
Indledning om foranstaltningsviften	57
Metode i det tværfaglige samarbejde	58
Kapitel 8. Arbejdsmetode i forbindelse med erfaringsopsamling	64
Kapitel 9. Sagsbehandlernes vurdering af kommunernes forebyggende arbejde	68
Kapitel 10. Diskussion	71
Indledning	71
Undersøgelsen af børns situation	72

Sagsbehandlingens daglige arbejdsmetode	74
Veldefinerede arbejdsmetoder i det forebyggende arbejde	78
Det tværfaglige og tværsektorielle samarbejde	79
Børnene i det forebyggende arbejde	81
Litteratur	83

Resumé

Denne kvalitative undersøgelse er et delstudie i *Evaluering af den forebyggende indsats over for børn og unge*.

Undersøgelsens hensigt er at kortlægge og analysere sagsbehandleres metodeanvendelse i det forebyggende arbejde.

Der udgås fra et bredt metodebegreb, således at undersøgelsen både kan opfange anvendelsen af relativt veldefinerede behandlingsmodeller i det forebyggende arbejde og de mindre veldefinerede metodiske strategier, som anvendes i det daglige direkte klientarbejde.

Der er interviewet 12 rådgivere i fire udvalgte kommuner, der er forskellige i henseende til størrelse, geografisk beliggenhed, velstand, problembelastning m.v. Interviewene er gennemført ud fra en semistruktureret interviewguide, der skitserer de fælles temaer alle interviewene omfatter, men der er i interviewene lagt vægt på, at sagsbehandlerne så vidt muligt har kunnet berette frit om deres arbejde ud fra deres egen indre logik og i den rækkefølge, der falder dem naturligt. Til grund for interviewet har rådgiverne udvalgt en anonymiseret problemstilling, således at metoderefleksioner er blevet knyttet til problemer, der opstår i sagsbehandlerens daglige arbejde.

Nogle hovedresultater i undersøgelsen er, at § 38 undersøgelser ved en sags begyndelse ofte har et begrænset omfang. Der undersøges i almindelighed delaspekter af familiens liv op til den grænse, hvor en foranstaltning ser formålstjenlig ud. Det sker desuden ofte, at foranstaltninger anvendes som en del af undersøgelsen, det kan for eksempel være via en hjemme-hos'er, som sættes tidligt ind i familien, at informationer om familien indløber til forvaltningen.

Sagsbehandlerne arbejder situationsbestemt på en måde, der er vanskelig at reproducere af andre. Der hersker en udstrakt opfattelse af, at der er metodefrihed i arbejdet, dvs. at arbejdsmetode udformes individuelt og ikke som led i en kollektiv metodeudvikling. Når rådgiverne fortæller om deres arbejde, er der imidlertid en række forskellige metodiske principper og teknikker, der går igen i deres beretninger. For eksempel lægger rådgiverne vægt på at være orienteret mod familiernes ressourcer, at inddrage familiens netværk, at anvende socialretten aktivt, at være erstatningsnetværk for mennesker med lille eller intet netværk, at frivillighed skal respekteres, at lytte og tage udgangspunkt i familiernes aktuelle problemer, og at valg skal være reelle. Der eksisterer således trods opfattelsen af metodefrihed i arbejdet fælles metodestrategier i det forebyggende arbejde.

Der anvendes desuden mere veldefinerede behandlingsmodeller i det forebyggende arbejde. Disse anvendes oftest af specialforanstaltninger, for eksempel af familiebehandlingsværksteder eller familiekonsulenter. Der anvendes en varieret flora af sådanne behandlingsmodeller, dog med

systemisk metode som den dominerende. Der ser imidlertid ud til at være relativt lidt refleksion om den forståelse af familieproblemer, der ligger til grund for diverse behandlingsmodeller, og der er ikke opmærksomhed på, om de metoder, der anvendes, har dokumenterede positive effekter for klienterne.

Det står klart ud fra denne undersøgelse, at der ikke eksisterer en evalueringskultur i det forebyggende arbejde. Den enkelte sagsbehandler bestræber sig på at lære af de erfaringer, han/hun har gjort i enkeltsager, men en systematisk erfaringsopsamling finder ikke sted. Sagsbehandlerne tilkendegiver desuden, at der ikke er organisatoriske retningslinier og en organisatorisk kultur, der støtter erfaringsopsamlingen.

Det tværfaglige samarbejde fylder en stor del af sagsbehandlernes arbejde og kan karakteriseres som en kerne i forebyggelsen. Rådgiverne mobiliserer, koordinerer, og informerer samarbejdspartnere og forsøger efter bedste evne at løse konflikter, der opstår i samarbejdet. Denne udstrakte koordineringsopgave i forhold til det offentlige netværk omkring klienter giver rådgivernes arbejde en delvis administrativ karakter og betyder også, at de periodisk er på distance af klienterne.

Samarbejdet med familierne er først og fremmest et samarbejde med mødre. Det er mødrene, der er i centrum for sagsbehandlernes opmærksomhed og indsats. Der er en åbenhed overfor at inddrage fædre og stedfædre, men ofte er der ikke en mand i familien, og forvaltningernes forsøg på at mobilisere hans kræfter i løsningen af problemerne er ofte mindre aktiv end i forhold til mødrene. Børnene er relativt usynlige i det forebyggende arbejde. Det sker, at børnene ikke er kendt af sagsbehandlerne, selvom foranstaltninger er besluttet, ofte kendes børnene i begrænset omfang i form af, at rådgiveren nogle gange har hilst på dem. Børnenes tilbagetrukne position i sagsforløbet begrundes med, at kontakt med dem er mindre nødvendig, fordi information om børnenes forhold kan opnås via det tværfaglige samarbejde, for eksempel ved oplysninger fra daginstitution og skole. I almindelighed giver rådgiverne udtryk for, at de generelt finder det forebyggende arbejde i kommunen godt. Der er dog også sagsbehandlere, der er mere skeptiske over for forebyggelsens muligheder. Sagsbehandlerne giver desuden udtryk for, at de gør en forskel for de børn, de arbejder forebyggende med. Som hovedregel mener de, at det forebyggende arbejde giver et væsentligt bidrag til en bedre barndom for børnene.

Kapitel 1. Indledning og problemstilling

Undersøgelsens hensigt

Denne undersøgelse af socialforvaltningers metodeanvendelse i det forebyggende arbejde med børn og unge udgør en del af Socialforskningsinstituttets *Evaluering af den forebyggende indsats over for børn og unge*.

Delundersøgelsens sigte er at kortlægge og analysere de arbejdsmetoder, socialforvaltningerne tager i anvendelse i det forebyggende arbejdes forskellige faser fra en underretning eller ansøgning indløber, over undersøgelse af barnets situation, beslutning om og gennemførelse af foranstaltninger til opfølgning af foranstaltningen og vurdering af dens virkning for barnet.

I undersøgelsen anvendes et bredt metodebegreb. Metode omfatter relativt veldefinerede og reproducerbare metoder (for eksempel systemisk familiebehandling), der grunder sig på en teoretisk forståelse af familieproblemers karakter, behandlingsmæssige principper udledt af teorien og nogenlunde præcist beskrevne teknikker i den behandlingsmæssige proces. Det er imidlertid ikke forventeligt, at metoder og foranstaltninger i det forebyggende børnearbejde altid har denne veldefinerede karakter. I lyset af dette omfatter metodebegrebet også mere uspecifikke metodiske strategier, som den enkelte socialarbejder anvender, uden måske at have tydelige begreber for strategierne. Dvs. at undersøgelsen også sigter på at identificere de principper, der lægges vægt på, og de teknikker, der tages i brug i det daglige arbejde, uanset om de måtte tilhøre de mere ureflekterede tanker og handlinger, som man "bare tænker eller gør" i arbejdet. Med et sådant rummeligt metodebegreb, der afgrænser metode til de faktiske handlinger, der indgår i socialarbejdernes relation til klienter og forsøg på at løse klienters sociale problemer, er det hensigten at opfange hele bredden af forebyggelsesarbejdets metodiske strategier.

Undersøgelsen sigter desuden på at opfange de anvendte metoder i alle det forebyggende arbejdes faser. Metode refererer til fremgangsmåden i både undersøgelser af barnets situation, gennemførelsen af en forebyggende foranstaltning og opfølgningen af den. Dvs. at undersøgelsen skal opfange, hvilke arbejdsmetoder socialarbejderne anvender i forhold til forskellige typer af problemer, hvad der tilsigtes med arbejdsmetoderne, hvad deres indhold er, hvordan de konkret udføres, og hvilke resultater, de anses for at have.

I undersøgelsen fokuseres både på arbejdsmetoder, der primært retter sig mod støtte til forældre og forandring af forældres situation, og metoder, der specifikt tjener til at varetage børnenes særlige behov. Det er således et tema i undersøgelsen, i hvor høj grad og på hvilken måde den metodiske

praksis er orienteret mod forældres eller børns problemer. Der fokuseres også på, om arbejdsmetoderne formår at involvere mødre og fædre i samme grad i barnets situation. Af flere undersøgelser¹ fremgår, at børnearbejdet har tradition for at inddrage børnenes mødre og ikke i samme grad indtænker den ressource, som barnets far i mange tilfælde sandsynligvis vil kunne være. Endelig fokuseres på, hvem der udfører hvilke dele af det forebyggende arbejde. Det er dokumenteret, at forebyggende arbejde i dag anvender en varieret vifte af service- eller omsorgsprodukter, der sættes ind successivt og retter sig mod forskellige aspekter af familieproblemer². Serviceproducenterne er også en varieret skare: professionelle fra forskellige offentlige sektorer, aktører på markedet og i den frivillige sektor, hvilket stiller krav til det forebyggende arbejde om tværfaglig og tværsektoriel formåen. Dvs. at endnu et tema i undersøgelsen er de tværfaglige indslag i metodeanvendelsen, og i hvor høj grad de anvendte arbejdsmetoder forudsætter eller udvikler tværfagligt og tværsektorielt samarbejde.

Sammenfattende skal undersøgelsen identificere og analysere de metodiske elementer i de handlinger, sagsbehandlerne udfører i forhold til en underretning/ansøgning, i undersøgelsen af barnet, i gennemførelsen af de besluttede foranstaltninger og i erfaringsopsamling af arbejdets resultater. Det er sigtet at opfange såvel relativt veldefinerede behandlingsmetoder som mindre veldefinerede metodiske strategier, som sagsbehandlerne anvender i det forebyggende arbejde. Specielt sættes fokus på særlige metodiske elementer i arbejdet med henholdsvis børnene og forældrene og på metode i det tværfaglige samarbejde.

Hidtidig forskning om metode i arbejdet med børn og unge

Studier af metode i socialforvaltningers arbejde med børn og unge med særlige behov er relativt få og deres kundskabsinteresse er forskellig. Undersøgelserne skelner desuden ofte ikke mellem arbejdet i forbindelse med anbringelse af børn og det forebyggende arbejde, som er dette studies fokus. Man kan dog med disse forbehold groft sagt sige, at der eksisterer to slags metodestudier i børnearbejdet. Der findes nogle studier om, hvordan arbejdet faktisk udføres i dagligdags socialt børnearbejde. Disse studier baseres fortrinsvis, men ikke udelukkende, på dybtgående kvalitative nordiske og britiske studier af arbejdet med børn og unge i socialforvaltninger. Desuden findes undersøgelser af effekterne for børn og familier af forskellige arbejdsmetoder eller programmer i

¹ For eksempel Edwards (1995), Egelund (1997), Ericsson (1996), Kristinsdóttir (1988), O'Hagan (1997), Swift (1995), Trotter (1997).

² For eksempel Parton (1994). Parton karakteriserer nutidens forebyggende børnearbejde som "omsorgs-forvaltning", fordi en hovedopgave er at forvalte og koordinere en lang række forskelligartede foranstaltninger og omsorgsydelser, som implementeres af andre end socialforvaltningen i snæver forstand.

børnearbejdet. Effektforskning udføres i stigende grad, specielt i USA, ofte baseret på en kombination af et eksperimentelt og longitudinelt design. Det vil forsimplet udtrykt sige, at der findes nogen forskning om, hvad man gør i socialt arbejde med børn og unge, og forskning om hvad man burde gøre for at højne effektiviteten. Der foreligger forsvindende lidt dansk forskning om arbejdsmetode i forebyggende børnearbejde³.

I denne undersøgelses sammenhæng er forskning om, hvordan det sociale arbejde med børn rent faktisk udføres, mest interessant. Netop fordi området er relativt uudforsket på dansk grund, har denne delundersøgelse en eksplorativ og kortlæggende hensigt og skal belyse, hvordan metodeanvendelsen faktisk ser ud. I undersøgelsens analyse skal der desuden rejses centrale spørgsmål om det forebyggende arbejdes metodeanvendelse med henblik på at skabe grundlag for refleksion om metodeudviklingsbehovene i arbejdet. Det er ikke denne undersøgelses primære hensigt at formidle viden om, hvilke metoder/programmer, der internationalt har vist sig at have positive, negative eller neutrale klienteffekter⁴.

Viden om, hvad man faktisk gør i socialt arbejde, stammer som sagt overvejende fra britiske og nordiske kvalitative studier. Det går igen i flere undersøgelser, at man i socialforvaltninger arbejder på en måde, som ikke i klassisk forstand kan kaldes hverken professionel eller metodisk⁵. Det vil sige, at man ikke benytter veldefinerede fremgangsmåder, der har en dokumenteret sandsynlighed for at kunne afhjælpe bestemte sociale problemer. For det første er det usædvanligt, at man har professionelle begreber på diagnosekategorierne⁶. Den diagnostiske diskussion er præget af common sense og kulturelt dominerende moralske opfattelser⁷. Dette fører også til, at samme problemstilling kan blive vurderet meget forskelligt af forskellige socialarbejdere⁸. På børneområdet er den diagnostiske diskussion desuden kendetegnet ved fraværet af direkte kendskab til barnet og dets situation⁹. Det går igen i mange undersøgelser, at børns risiko vurderes ud fra forældrenes afvigelser fra standardforventninger til voksen- og forælderroller og ikke ud fra en

³ Nogle danske undersøgelser belyser som en del af deres kundskabsinteresse særlige aspekter af arbejdsprocessen, for eksempel Christensen (1998) og Hestbæk (1997), men disse undersøgelser omhandler anbringelse af børn. Egelund (1997) belyser også socialforvaltningers arbejdsproces i den forebyggende del af arbejdet.

⁴ Der kan henvises til Durlak (1997), MacDonald & Roberts (1995), MacDonald & Winkley (1999) og McWhirter, McWhirter, McWhirter & McWhirter (1998) for forskningsoversigter over effekstudier af forebyggende børnearbejde.

⁵ For eksempel Börjeson & Håkansson (1990), Claezon (1987), Dingwall, Eekelaar & Murray (1983), Egelund (1997), Hydén (1995), Packman, Randall & Jacques (1986), Parton, Thorpe & Wattam (1997).

⁶ Börjeson & Håkansson (1990), Munro (1998 og 1999).

⁷ Egelund (1997), Parton, Thorpe & Wattam (1997), Swift (1995), Thorpe (1994).

⁸ Östberg, Wåhlander & Milton (1999).

⁹ En række undersøgelser påviser, at forvaltninger har et begrænset direkte kendskab til barnet, for eksempel Andersson (1995), Bell (1999), Christiansen, Havnen & Havik (1998), Hallett (1995), Hestbæk (1997), Sundell & Colbiörnson (1996), Sundell & Humlesjö (1996 og 1997), Thoburn, Lewis & Shemmings (1995), Wåhlander (1994).

analyse af børnenes egen situation. Dvs. at forudsætningen for metodeanvendelse, nemlig en relativt præcis bestemmelse af, hvilke tilstande, der skal ændres ved metoden, er partiel, usikker og begrebsfattig. Egentlige metodeovervejelser og metodebegreber er ligeledes sjældne¹⁰. Som hovedregel vælger man relativt ureflekteret en standardforanstaltning fra foranstaltningsrepertoiret uden klare begrundelser for valget eller overvejelser om, hvilke virkninger foranstaltningen sandsynligvis vil få. Når sådanne overvejelser formuleres, har de typisk en lidt generel og vag karakter, for eksempel at foranstaltningen forventes at producere større tryghed for barnet. Overvejelserne har også ofte en diagnostisk mere end en forandrende hensigt, for eksempel at et barn via foranstaltningen kan observeres nøjere¹¹.

Når man i disse studier ser på, hvad socialarbejderne selv gør, når de siger, de arbejder metodisk eller behandlingsmæssigt, får man sjældent øje på veldefinerede arbejdsmetoder. Det faktiske metodebrug kan bedst karakteriseres som ”en snak på socialkontoret”, hvis indhold meget ofte vedrører opfyldelsen af de krav¹² til tildeling af ydelser, til korrekte procedurer og til kontrol med personlige forhold, som socialforvaltningsorganisationen stiller. I det hele taget peger undersøgelser¹³ på, at metode i børnearbejdet i væsentlig grad påvirkes af socialpolitiske og organisatoriske krav og forventninger til arbejdet. Arbejdsmetode er ikke et rent fagligt anliggende. Man kunne sige, at metode i børnearbejdet ikke er professionelt legitimeret. Metode er primært politisk legitimeret gennem tildelingskriterier og foranstaltningsrepertoire i lovgivningen og lokale socialpolitiske målsætninger og organisatoriske forventninger til arbejdet. Disse socialpolitiske og organisatoriske faktorer er centrale at medtænke, når metode i det forebyggende arbejde skal vurderes og udvikles.

En enkelt svensk undersøgelse anvender en statistisk strategi til at kortlægge metodeanvendelse i svenske kommuner¹⁴. Kommunerne oplyser, at de anvender en række metoder, der i princippet er relativt veldefinerede, for eksempel løsningsfokuseret korttidsterapi. Om metoderne implementeres veldefineret, kan den statistiske tilgang imidlertid ikke opfange. Men kommunerne opgiver også anvendelse af en række metodiske strategier, hvis indhold er uldent og upræcist. Eksempler på dette er ”støttesamtaler”, ”parsamtaler” og ”motivationsarbejde”.

¹⁰ For eksempel Börjeson & Håkansson (1990), Egelund (1997), Munro (1998), Håkansson & Stavne (1983).

¹¹ For eksempel Parton, Thorpe & Wattam (1997).

¹² For eksempel Andersson (1991) og Claezon (1987).

¹³ For eksempel Claezon (1987), Egelund (1997), Packman, Randall & Jacques (1983), Parton, Thorpe & Wattam (1997), Swift (1995)

¹⁴ Bergmark & Lundström (1998 b).

Et lidt andet forskningsfelt, der også kan kaste noget lys over metoder i socialt arbejde, er forskning om kundskabsanvendelse i socialt arbejde (og social uddannelse). Der eksisterer ikke mange nordiske undersøgelser af denne karakter, og de, der foreligger, har forskelligt fokus. Med hensyn til metodeanvendelse går imidlertid nogle resultater igen. Det første er, at metode overvejende er baseret på praksis- eller klinisk kundskab, der er normativ i sin karakter¹⁵. Spredningen af arbejdsmetoder ser blandt andet ud til at finde sted via inspiration fra enkeltterapeuter, der som undervisere eller konsulenter kommer til at præge arbejdet, og der er ikke viden om, hvilke virkninger de kliniske forskrifter, der formidles, har for klienterne. I socialt arbejdes praksis er opmærksomheden på at anvende arbejdsmetoder, der har kendte positive effekter for klienterne, begrænset. Heller ikke i social uddannelse ser der ud til at være en seriøs opsporing af arbejdsmetoder, der er videnskabeligt evaluerede¹⁶. Et andet resultat vedrører, at socialt arbejdes metoder relativt entydigt henter inspiration fra psykologisk orienterede terapeutiske strategier¹⁷. Man kan på denne baggrund få den tanke, at socialt arbejde, når nogenlunde veldefinerede metoder overhovedet anvendes, er mere orienteret mod menneskers psykologiske konflikter end mod komplekse sociale konflikter, der også inkluderer udstødsfænomener. Endnu et resultat er, at socialarbejdere er ”vidensinaktive”¹⁸, hvilket vil sige, at de i begrænset omfang opsøger ny viden og er usikre på, hvor de skal finde denne viden. Den væsentligste inspirationskilde i det daglige arbejde er kollegers erfaringer.

De undersøgelser, der her er refereret til, tegner *sammenfattende* et billede af, at det, man gør i børnearbejdet, i almindelighed ikke kan karakteriseres ud fra professionelle eller metodiske idealer; at metode ofte er uspecifik, begrebsfattig og rettet mod systemkrav; at mere veldefineret arbejdsmetode forekommer, men at denne ofte vil have basis i praksisviden og primært er orienteret mod psykologiske aspekter af sammensatte sociale problemer. Der tegnes også et billede af, at praktikere sædvanligvis ikke inspireres til udvikling af arbejdet gennem læsning, begrebsafklaring o.l., men at hovedinspirationen er praksisviden udviklet på baggrund af egne og kollegers erfaringer.

Viden om danske socialforvaltningers metodeanvendelse og det faktiske indhold i de anvendte metoder eksisterer i yderst begrænset omfang. Denne type af viden er imidlertid en central forudsætning for en metodeudvikling. Hvad er det, der skal udvikles? Hvilke forudsætninger

¹⁵ Bergmark & Lundström (1998 a), Dellgran & Höjer (2000).

¹⁶ Egelund, Kvilhaug, Liebing & Östberg (2000).

¹⁷ Bergmark & Lundström (2000), Egelund, Kvilhaug, Liebing & Östberg (2000).

¹⁸ Bergmark & Lundström (2000).

eksisterer der for udviklingen? Disse og lignende spørgsmål kan i dag stort set ikke besvares på dansk grund¹⁹.

Rapportens opbygning

Kapitel 2 beskriver og diskuterer udvalg og den anvendte forskningsmetode.

Kapitel 3 vedrører det metodiske arbejde i forbindelse med § 38 undersøgelser.

Kapitel 4 omhandler sagsbehandlingernes daglige arbejdsmetode i den direkte kontakt med klienterne.

Kapitlet redegør for de principper, der præger sagsbehandlingernes arbejde, og de metodiske teknikker, de anvender.

Kapitel 5 drejer sig om anvendelsen af mere veldefinerede metoder/behandlingsprogrammer i det forebyggende børnearbejde.

Kapitel 6 diskuterer samarbejdet med mødre, fædre og børn i det forebyggende arbejde.

Kapitel 7 omhandler de tværfaglige og tværsektorielle strategier, der fylder meget i det forebyggende børnearbejde.

Kapitel 8 vedrører de undersøgte kommuners erfaringsopsamling og evaluering af børnearbejdet.

Kapitel 9 diskuterer sagsbehandlingernes generelle vurdering af kvaliteten af det forebyggende arbejde i deres kommune.

Kapitel 10 sammenfatter undersøgelsen og diskuterer dens centrale resultater med henblik på at rejse spørgsmål om behovene for metodeudvikling i det forebyggende arbejde.

¹⁹ Selvom der i for eksempel Sverige og England findes en del mere forskning om socialt arbejde med børn og unge, findes der få studier, som søger at kortlægge metodeanvendelse i arbejdet. En undtagelse udgøres af Bergmark & Lundströms (1998 a) tidligere nævnte studie.

Kapitel 2. Forskningsmetode

Forskningsstrategi og metode

Udvalg

Studiet er gennemført i 4 danske kommuner. I undersøgelsen indgår en sociaforvaltning i hovedstadsområdet, en stor forstadskommune og to mindre provinsbyer i forskellige egne af landet. Kommunerne er udvalgt med henblik på at opnå forskellighed i forhold til geografisk placering, problembelastning, velstand m.v. Udvælgelsen er dog også foretaget pragmatisk, idet de udvalgte kommuner har vist positiv interesse for deltagelse i undersøgelsen²⁰.

De deltagende kommuner er ikke repræsentative for danske kommuner, og et kvalitativt studie som dette kan ikke frembringe resultater, der er repræsentative for landet som helhed. Et kvalitativt studie kan imidlertid yde en dyberegående analyse af komplekse processer, som andre kommuner kan anvende som basis for deres metodeudvikling ud fra de metodeerfaringer, de hver for sig har gjort. Dvs. at resultaterne kan bruges som et spejl, i hvilket andre kommuner eventuelt vil kunne genkende deres eget arbejde og på dette grundlag kan iværksætte en intern udviklingsdiskussion.

Det er vanskeligt at sige, om kommuner, der går positivt ind i en undersøgelse af deres arbejdsmetode, også er kommuner, der i særlig grad anser deres forebyggende arbejde for tilfredsstillende og godt. Noget kunne tyde på dette, idet de interviewede socialarbejdere²¹ ofte gav udtryk for stolthed over deres forebyggende arbejde og vurderede kommunens samlede forebyggende indsats som god. Hertil kommer, at der til grund for hvert interview lå en konkret anonymiseret sag, som socialarbejderen selv havde udvalgt og ofte spontant karakteriserede som en "solstrålehistorie". Det kan derfor være, at undersøgelsen først og fremmest tegner et billede af forebyggende arbejde i kommuner, der har satset kraftigt på forebyggelse, samt i sager, som socialarbejderne selv anser for vellykkede. Det kan naturligvis være vigtigt at have dette in mente i vurderingen af resultaterne. Vi tror dog ikke, at de mønstre i metodeanvendelse i børnearbejdet, som undersøgelsen identificerer, er væsensforskellige fra metodeelementer, som anvendes i andre kommuner. "Solstrålehistorierne" yder en nuanceret beretning om de mange valg og handlinger, der tilsammen udgør en kompleks metodisk proces. Selvom nogle elementer i metodeanvendelsen måtte være anderledes i "solstrålehistorier" end i andre historier, vil andre elementer sandsynligvis

²⁰ Ved henvendelse til en række kommuner forud for evalueringens kvalitative delundersøgelser meldte en del fra under hensyn til deres aktuelle organisatoriske situation, mangel på tid, deltagelse i andre projekter m.m.

²¹ Betegnelserne socialarbejder, rådgiver og sagsbehandler anvendes synonymt i denne rapport for de interviewede sagsbehandlere, der er ansat i socialforvaltningens børn- og unge afdelinger. I de fire kommuner navngiver socialarbejderne sig selv ved forskellige funktionsbetegnelser, for eksempel sagsbehandler og rådgiver.

ligne andet forebyggende arbejde med børn og unge. ”Solstrålehistorierne” giver ikke en færdig opskrift på ”det gode sociale arbejde”. Det vil i de efterfølgende kapitler fremgå, at mange aspekter af en ”solstrålearbejdsproces” kan diskuteres, og at arbejdsmetoden i ”solstråleforløb” også vil kunne udvikles. Forløb, som socialarbejderne selv anser for vellykkede, kan også illustrere, hvilke forudsætninger, de finder er væsentlige for, at en positiv virkning for klienterne kan opnås.

Konkret er 12 socialarbejdere blevet interviewet. Socialarbejderne har en uddannelsesbaggrund som enten socialrådgivere eller socialformidlere, de fleste er socialrådgivere. På få undtagelser nær har de lang anciennitet i socialforvaltningsarbejde i almindelighed og børnearbejdet i særdeleshed. Mange af dem har også lang anciennitet i nuværende stilling. Deres efter- og videreuddannelsesniveau er varieret. Få (2) har videreuddannelse om familie og børn på diplomniveau. To af kommunerne har gennemført intern efteruddannelse om børnearbejdet. De interne kurser varierer imidlertid kraftigt i omfang og varighed, konkret er der en variation fra to år til to dage. Flere af socialarbejderne har stort set ikke efteruddannelse i børnearbejdet, som udføres på den (nogle gange ret gamle) grunduddannelses og den ophobede erfarings grund. De interviewede socialarbejdere repræsenterer således både nogle få nyuddannede og flere, der er gamle i gårde, ligesom de repræsenterer efteruddannelsesniveauer fra næsten ingen efteruddannelse over længerevarende interne uddannelsesprogrammer til videreuddannelse på diplomniveau. Der er også væsentlig variation på socialarbejdernes sagsantal, der varierer fra 25 – 80 pr. fuldtidsansat. Der er kun interviewet socialarbejdere, som arbejder som sagsbehandlere i socialforvaltningen, og det er deres metodeperspektiv, undersøgelsen kan illustrere. Interviewene har dog identificeret, hvilke samarbejdspartnere, der indgår som en integreret del af det forebyggende arbejde, samt hvad rådgiverne ved om, hvordan disse samarbejdspartnere udfører deres del af arbejdet.

Metode

Der er anvendt en løst semistruktureret interviewguide, men der er i interviewet lagt vægt på, at socialarbejderen kunne følge sin egen indre logik i beretningen om sit arbejde. Guiden er således ikke brugt stramt til at tvinge interviewet ind i et bestemt forløb, men har tjent til, at interviewerens løbende kunne checke, om de centrale emner var blevet belyst og til at stille opklarende, uddybende spørgsmål, som specielt skulle fremme socialarbejderens refleksion over, hvad hun/han gjorde og hvorfor. Dermed placerer interviewene sig mellem de interviewtraditioner, som Patton (1990:288) kalder henholdsvis ”informal conversational interview” og ”interview guide approach”. Styrken ved det uformelle samtalende interview er, at spørgsmålene udspringer af observationer undervejs i

interviewet, og at interviewet kan matches til interviewpersonen og situationen. Ulemperne kan være, at informationen kan blive forskellig fra person til person, og at materialet kan blive vanskeligere at bearbejde. Interviewguiden er anvendt for at reducere ulemperne ved en friere uformel samtaleform. Interviewguiden fastlægger, hvilken information hvert interview skal producere, samtidigt med at samtalepræget kan bevares. Ulempen ved denne mere strukturerede tilgang kan være, at interviewerens fleksibilitet eventuelt begrænses.

Formålet med et interview er at finde ud af, hvad andre tænker og mener. Vi interviewer folk for at få information om de ting, vi ikke direkte kan observere (Patton, 1990:278). Spørgsmålet er så, i hvor høj grad det gennem spørgsmål er muligt at opfange, hvad der ligger mennesker på sinde. Jensen (1991:72-73) skriver, at kvalitative interviews validitet i almindelighed er høj, mens reliabiliteten er tilsvarende lav. Gennem samtale, uddybende spørgsmål, klargøringer m.v. har det kvalitative interview en unik mulighed for at bidrage til nuancering og præcisering af menneskers tanker, dvs. at opnå høj validitet. Dette gælder specielt, når interviewpersonerne er interesserede i at tale om interviewets temaer og ser nogle muligheder for at lære noget af interviewet, hvilket var tilfældet i denne undersøgelse, hvor socialarbejderne var motiverede for deltagelse og for at dele ud af deres erfaringer. Men skal dog ikke være blind for, som Fontana & Frey (1994:361) peger på, at "The spoken or written word has always a residue of ambiguity, no matter how carefully we word the questions and report or code the answers". Som det vil fremgå nedenfor anvender rådgiverne i noget omfang indarbejdede "kodeord" (for eksempel at "være bekymret" for et barn), der ikke altid let lader sig tolke præcist og utvetydigt.

Reliabiliteten er sandsynligvis lav. Det skyldes dels, at socialt arbejde er et evigt foranderligt felt. Det er næppe sandsynligt, at en efterfølgende interviewer ville befinde sig i nøjagtigt den samme socialpolitiske, organisatoriske eller professionelle kontekst, som har omgivet disse interviews. Det skyldes også, at forskellige interviewere udøver en forskellig indflydelse på interviewpersonerne. Det er en triviell metodologisk iagttagelse, at idealet om, at intervieweren ikke må påvirke undersøgelsespersonerne, ikke holder. Interviews er et samspil, og interviewpersonen er ikke "a distant, aseptic, quantified, sterilized, measured, categorized and cataloged faceless respondent" (Fontana & Frey, 1994:373). Interviewpersonen forholder sig aktivt til den omverden, hun/han aktuelt befinder sig i, det vil også sige den omverden, intervieweren udgør.

Som grundlag for hvert interview har socialarbejderen udvalgt en sag, hvori der nyligt var ydet en forebyggende foranstaltning efter servicelovens § 40. Sagsbehandleren har i anonymiseret form fortalt om familiens hovedproblemer og om sagsforløbet, hvilket dels har skabt grundlag for at

uddybe arbejdsmetoden i sagens forskellige faser, dels har givet anledning til at relatere arbejdsmetode til forskellige problembilleder. Hensigten med at anvende en sag var at knytte arbejdsmetoder til de specifikke problemstillinger, som metoderne har til hensigt at løse.

De sager, som socialarbejderne har valgt, spænder over en stor variation i problembilleder. Sagerne vedrører børn i alle aldre fra spædbørn til unge, og de vedrører både danske og etniske minoritetsbørn. Hovedproblemerne i de udvalgte sager spænder over: Vold blandt de voksne kombineret med børns skoleproblemer, et barns vægring mod at gå i skole, autisme hos et barn, forældres alkoholmisbrug, forældres stofmisbrug og konfliktfyldte indbyrdes forhold, krise i en familie på grund af en forældres livstruende sygdom, børns adfærdsproblemer, en ung mors udviklingshæmning, forældres begrænsede indsigt i et sygt barns behov, en enlig forældres udslidthed i en børnerig familie, en ungs kriminalitet og et sart for tidligt født barn i en konfliktfyldt familiesituation.

Interviewene er udskrevet i deres helhed som grundlag for bearbejdningen. I analysen af data er der fokuseret på temaer, som går på tværs af interviewene og er typiske for socialarbejdernes udsagn om deres arbejde. Der er imidlertid også fokuseret på forskelligheder i udsagn, som kan belyse variationerne mellem enkeltsocialarbejdere og kommuner. Det er forsøgt ikke at undertrykke observationer, der strider mod fremherskende mønstre i materialet. De temaer, der er udvalgt som de væsentligste, springer først og fremmest induktivt ud af de empiriske data, men der er også lagt vægt på at fremdrage problemstillinger, der indgik som centrale i evalueringens problemformulering. Dvs. at ledetråden for analysen har været at lade socialarbejdernes beretninger styre, hvad der udgør centrale temaer i belysningen af det forebyggende arbejdes metode, frem for at tvinge analysen ind under de oprindeligt stillede forskningsspørgsmål. Denne strategi er i tråd med en kvalitativ tradition og skal sikre, at overraskende, uventede empiriske resultater ikke overses. Trods forsøgene på ikke at gøre resultaterne strømlinede og uden modsætninger, er det klart, at heller ikke forskeren neutral og uden forudsætninger (Fontana & Frey, 1994:372). Valget af, hvad der er de væsentligste mønstre i materialet, er og bliver forskerens tolkning, ingen data taler for sig selv. Testen på, om undersøgelsen identificerer vigtige mønstre i arbejdet, er, at resultaterne intersubjektivt vinder genklang i den verden, som det er hensigten at portrættere.

I præsentationen af interviewcitater nedenfor, er enkelte detaljer anonymiseret ud fra et skøn om, at de måske kunne identificere kommunen. Der kan også være tale om, at enkelte detaljer i problemstillingen er anonymiseret for at sikre, at detaljer ikke er så specielle, at klienters problemstilling kan genkendes. I visse tilfælde er socialarbejdernes talesprog redigeret en anelse, så

det i lidt højere grad ligner skrivesprog. Det er gjort, fordi talesprog, som er perfekt forståeligt i en dialog, kan være vanskeligt at følge på skrift, og desuden på skrift kan give indtryk af en sproglig ubehjælpssomhed, som absolut ikke kendetegnede de interviewede socialarbejdere²².

Data er ikke analyseret kommune for kommune. Der er i materialet forskelligheder mellem de fire kommuner i nogle henseender. Men hensigten er ikke at evaluere enkeltkommuners arbejde, og vi har fundet det mere i overensstemmelse med en overordnet evalueringens mål at analysere og præsentere resultaterne samlet med de nuancer, som forskellighederne i kommunerne skaber.

Undersøgelsens anvendelsesværdi

Styrken i et kvalitativt studie som dette er, at det kan kortlægge og analysere komplekse fænomener. Studiet er som nævnt ikke repræsentativt for alle danske kommuners forebyggende arbejde. Det er derfor ikke muligt med dette studie som udgangspunkt at fastslå, hvordan det forebyggende arbejde ser ud landet rundt. Studiet kan derimod identificere centrale mønstre i de undersøgte kommuners forebyggende arbejde, som andre kommuner kan spejle sig i og anvende som grundlag for interne diskussioner og metodeudvikling.

Det er undersøgelsens hovedsigte at rejse diskussioner om det forebyggende arbejde, som man lokalt kan lade sig inspirere af. Det er ikke sigtet at udstikke retningslinier for, hvordan det forebyggende arbejde bør være. Det vil meget sjældent være tilfældet, at forskningsresultater er så entydige og enkle, at de kan danne udgangspunkt for klare handlingsanvisninger til praksis. Denne undersøgelse drejer sig om et meget komplekst fænomen, nemlig arbejdsmetode i det forebyggende børnearbejde. Arbejdsmetoden er et produkt af en række samspillende faktorer: den socialpolitiske regulerings muligheder og begrænsninger, den lokale foranstaltningstvifte, ressourceallokering og organisering af arbejdet, sagsbehandlingernes uddannelsesgrad og orienteringer til arbejdet m.m. I et sådant multifaktorielt felt er det næppe muligt at fremsætte enkle handlingsanvisninger.

Undersøgelsens anvendelsesværdi er først og fremmest, at den kan analysere vigtige aspekter af metodeanvendelsen i det forebyggende arbejde og rejse centrale diskussioner om metode og metodeudviklingsbehov blandt socialpolitiske beslutningstagere, klienter, uddannelsesinstitutioner og det praksisfelt, der til syvende og sidst skal udvikle metoden i det forebyggende arbejde.

²² Bourdieu (1993) diskuterer dette aspekt i præsentationen af interviewcitater og mener, at denne nænsomme redaktion af talesprog til skriftsprog er en nødvendighed, hvis interviewpersoner skal fremtræde med den kapacitet, de besidder. Også Kvale (1996) nævner, at selv den ordrette transskription af interviews har karakter af en konstruktion, for eksempel kan tegnsætningen skabe subtile ændringer i materialet.

Kapitel 3. Arbejdsmetode i undersøgelsen af børn og unge

Indledning

Dette kapitel omhandler metodeanvendelsen i undersøgelser af børns og forældres forhold. § 38 undersøgelser²³ er underkastet en ganske omfattende retlig regulering, først og fremmest via Lov om social service med tilhørende vejledninger, men også bestemmelser i Lov om retssikkerhed og administration og Forvaltningsloven har betydning for gennemførelsen af en § 38 undersøgelse.

Kravene til undersøgelsen bygger på forestillingen om en arbejdsproces, der starter med indsamling af al relevant information til belysning af et givet problem. Informationsindsamlingen efterfølges af en vurdering, der omfatter et kvalificeret skøn over problemets karakter og en begrundet stillingtagen til, hvilke foranstaltninger der forventes at kunne løse problemet. I socialforvaltningers børnearbejde har undersøgelser desuden en retssikkerhedshensigt. De skal sikre, at familiers forhold undersøges tilstrækkeligt grundigt til, at indsatser ikke sættes vilkårligt ind, og de skal gøre grundlaget for foranstaltningsbeslutninger klart for de implicerede parter. Kommunerne har en handlingspligt i forhold til § 38 undersøgelser, dvs. at de skal iværksætte en undersøgelse, hvis de bliver gjort opmærksomme på et barn eller en ung, der må antages at trænge til særlig støtte.

I vejledningen til servicelovens kapitel 8 fastslås en lang række detailkrav til § 38 undersøgelser. Nogle af de vigtigste er, at undersøgelsen skal være helhedsorienteret, belyse både familiens ressourcer og problemer, være tværfaglig og inddrage allerede eksisterende viden om barnet og redegøre for familiens opfattelse af situationen. Vejledningen tillægger en grundig indledende undersøgelse stor betydning, og anser det for et naturligt led i sagsoplysningen, at sagsbehandleren skaffer sig et førstehåndskendskab til familien og det barn, sagen drejer sig om. Endelig skal en undersøgelse gennemføres skånsomt og må ikke være mere omfattende, end forholdene tilsiger.

Trods den detaljerede regulering af § 38 undersøgelsen er der ikke retningslinier for, hvordan en sagsbehandler præcist skal gribe undersøgelsen an. Der er inden for de fastsatte rammer en frihed til at gå til værks ud fra faglige vurderinger om, hvad der vil være det bedste.

På flere måder er undersøgelsesarbejdet vanskeligt. Det gælder balancegangen mellem en grundig undersøgelse og en ikke for omfattende undersøgelse. Det gælder også i situationer, hvor forvaltningen præsenteres for akutte problemer, der ikke levner plads til større undersøgelse. Det gælder også grundlæggende, fordi man i børnearbejdet beskæftiger sig med komplekse, sammensatte og ofte flertydige problemer og sjældent en gang for alle kan afklare dem og deres

²³ Der henvises til Egelund & Sundell (2001) for en oversigt over forskning om børneforsørgsundersøgelser.

løsning. Familier forandrer sig, nogle problemer klinger af, andre opstår og kræver fornyede undersøgelsesaktiviteter og løsninger. I en vis forstand besværliggør familiers dynamik en velordnet arbejdsproces, hvor undersøgelsen kommer før vurderingen, som igen foregår indsatsen. Ikke desto mindre forudsætter reglerne, at sagsbehandlerne indledningsvis skal skabe et grundigt beslutningsgrundlag, hvis omfang dog afhænger af den enkelte sags alvorsgrad.

Sagsbehandlerne arbejdsmetode i § 38 undersøgelsen

De rådgivere, der indgår i denne undersøgelse, foretager i intet tilfælde en særligt omfattende § 38 undersøgelse ved sagens begyndelse. Der foretages af forskellige grunde ikke en helhedsorienteret informationsindsamling og en sammenfatning af informationerne som grundlag for at beslutte foranstaltninger/arbejdsmetode.

En grund til dette er, at *undersøgelser i nogle sager umuliggøres af problemernes akutte karakter*. Forvaltningen modtager underretning på et så sent tidspunkt, at der ikke er megen tid til undersøgelsesaktiviteter, inden en nødvendig foranstaltning skal sættes ind. Et eksempel på dette er:

I: Men forud for den tværfaglige satsning, du nævner, havde I da lavet en § 38 undersøgelse af familiens forhold?

R: Nej, ikke andet end at vi vurderede, at familiens situation var brudt sammen på grund af skilsmisse og vold. Og det er klart, at vi selvfølgelig fokuserede meget på, at moren skulle have hjælp.....Og vi vurderede i hvert fald, at der skulle sættes ind over for børnene, så de kunne blive hjulpet til at finde sig til rette.

(Lidt senere i interviewet)

I: Hvordan har I så efterfølgende undersøgt familiens situation?

R: Det er så mig som sagsbehandler, det er sundhedsplejersken, det er også læreren, som følger med i skolen, og så er det selvfølgelig institutionerne.....og i det samarbejde har vi kunnet se, at de ting som blev aftalt, de ting som blev sat i værk, de har hjulpet. Så det er faktisk den måde, som vi har haft kontrol med sagen.

Citatet er illustrativt for, at der ofte må handles så hurtigt, at der kun er plads til en helt foreløbig undersøgelse. Ofte etableres ikke en efterfølgende § 38 undersøgelse, når sagens første akutte fase er overstået. Efterfølgende består undersøgelsen af, at der løbende indløber erfaringer om de iværksatte foranstaltningers virkning, ligesom der i det løbende arbejde opstår et fordybet kendskab til familiens medlemmer og situation. Denne informationsstrøm indgår som en integreret del af det daglige arbejde, men omsættes ikke i en sammenfattende vurdering og plan for, hvad der skal ske.

I enkelte tilfælde *foretages der bevidst en mindre omfattende undersøgelsesaktivitet af hensyn til klienter, der har konfliktyldte erfaringer med og et negativt syn på socialforvaltninger*, og som vil føle deres integritet trådt for nær, hvis man undersøgte deres situation bredt. I disse tilfælde er det sagsbehandlerens vurdering, at et grundigt undersøgelsesarbejde vil stille sig hindrende i vejen for, at forældrene vil godtage åbenbart nødvendige foranstaltninger. Nedenstående citat understreger dette:

R: Det vigtigste var faktisk at få hendes tillid på det tidspunkt. Så hvis vi var gået ud med, at vi vil for øvrigt lige se, hvordan du bor, hvordan jeres hverdag ser ud, og jeg vil også godt inddrage skole og børnehave, så tror jeg, vi var stødt i mod en mur. Så var alle hendes gamle, dårlige oplevelser – for hun har mange af dem – kommet op. Og så havde vi haft en helt anden situation. Så du kan sige, at vi handlede noget i blinde. Vi handlede pr. intuition, som så har vist sig at være god nok. Men det gjorde vi. Vi havde ikke lavet en ordentlig undersøgelse, som man normalt ville gøre. Det havde vi ikke.

I: Der lå ikke nogen fiks og færdig § 38?

R: Nej, det gjorde der ikke. Jeg tror ikke, vi var kommet nogle vegne. Og der må man vælge, hvor man sætter ind, hvad der er vigtigt lige nu.

Der iværksættes heller ikke mange § 38 undersøgelsesaktiviteter i begyndelsen af ikke akutte sagers forløb, hvor sagens problemstillinger kunne give tid og ro til dette. *Som oftest foretages en slags kontinuerlig undersøgelse*, der registreres ved almindelige fortløbende journalnotater og ikke samles i en afsluttet undersøgelse, der indeholder beskrivende data, vurdering af familien og forslag til indsats. Et eksempel illustrerer dette:

R: Det er svært. Jeg bruger min journal meget i forhold til, at den skal kunne læses af moren. Det er mit udgangspunkt, det skal jeg være klar over, når jeg skriver. Det næste er, at hvis jeg går hen og brækker benet i overmorgen, så skal en anden kunne finde ud af, hvor jeg er henne. Så jeg prøver at beskrive, hvad der sker den dag, jeg er der. Hvad er baggrunden for, at vi er her, hvad sker der så, og hvad har vi aftalt.....Altså jeg føler ikke, at jeg laver et undersøgelsesarbejde ud over, hvad der giver mig selv en forståelse af, hvad jeg står midt i.....Når du spørger mig, så tænker jeg lige pludseligt, at jeg arbejder jo mere for mig selv og for mit eget arbejde i den familie, og det bliver ikke kommunikeret ud.

Denne arbejdsmåde har som konsekvens, at der ikke undersøges ikke ud over det punkt, hvor man har et umiddelbart handlingsgrundlag i forhold til aktuelle problemer.

R: Jeg har ikke foretaget en undersøgelse.....Jeg har ret hurtigt foreslået familiekonsulent, fordi jeg kunne se, at de havde brug for det, og de syntes jo også selv, at de havde brug for det, de ville jo egentlig gerne.

Undersøgelser af denne karakter er ofte også indirekte eller på anden hånd, idet der bygges på udtalelser fra skole og daginstitution for at belyse børnenes situation, uden at sagsbehandleren

etablerer en direkte kontakt med barnet. Det betyder også, at undersøgelsen ikke medinddrager barnets syn på sin situation. Hvis der er tale om større børn, vil barnet dog sædvanligvis, men ikke undtagelsesløst, blive hørt i den forstand, at barnet får mulighed for at give sine synspunkter på foranstaltningen til kende.

Det almindelige er, at *undersøgelselementer og handling går hånd i hånd*. En bevilget foranstaltning er ofte en del af undersøgelsen, i den forstand at den skaffer løbende informationer om familien. Det er via foranstaltninger, at rådgiverne først og fremmest finder, at de modtager informationer om familien. To eksempler:

R: Men efter de måneder, der er gået, så forventer jeg også, at familierådgiveren har en tilbagemelding til mig. Er der kommet nogle nye ting, som hun synes er vigtige?

I: Hvilke opgaver fik de familierådgivere, I satte ind hurtigt?

R: De skulle observere. De skulle også – ved at have en så hyppig kontakt med hende – prøve at finde ud af, hvad der egentlig var brug for hjælp til. De måtte kunne komme med en vurdering efter at have haft mere kontakt med hende, for vi kendte hende jo faktisk ikke.

Den adskillelse mellem en undersøgelsesdel og en handlingsdel, som loven forudsætter, og som er en integreret del af forestillingen om en systematisk professionel proces, ser således i almindelighed ikke ud til at finde sted i forvaltningernes daglige praksis.

I enkelte tilfælde *foretager sagsbehandleren på et senere tidspunkt i et sagsforløb en mere samlet og afgrænset undersøgelse*. Disse undersøgelser var provokeret af forvaltningens usikkerhed overfor, om børnene burde anbringes. En af disse undersøgelser forandrer så at sige forvaltningens opfattelse af morens relationer til børnene og evne til at organisere en hverdag i positiv retning. Forvaltningen får øje på ressourcer i familien, som den hidtil ikke har kendt til. Rådgiveren siger:

R: Resultatet af vores undersøgelse? Altså, vi synes jo, at moren har et godt og varmt forhold til børnene. Vi synes også, at børnene er understimulerede, der findes faktisk ikke legetøj i hjemmet, så vi har købt legetøj til dem....Der er nogle relationer mellem den mor og de piger, som jeg tror, der kan bygges på. Altså, jeg er da kommet i tvivl, om det vil være godt for dem at komme væk fra deres mor. Men det er jo som i alle andre sager et spørgsmål, om moren kan forstå, hvad der mangler. Det tror jeg på en måde godt, hun kan. Det er jo faktisk utroligt lidt, der har været gjort i den familie, det må man sige. Og det er jo utrolig lidt kontakt, jeg har haft med hende.

I flere af de delundersøgelser, der indgår i denne evaluering rejses der spørgsmål vedrørende § 38 undersøgelsen. Christoffersen (2002) påviser i en statistisk undersøgelse baseret på enkeltsager, at

der er foretaget en § 38 (eller 39) undersøgelse i lidt under halvdelen af de sager, hvori der er bevilget forebyggende foranstaltninger. Olsen (2002) sandsynliggør, at en stor majoritet af kommuner oplyser, at de altid foretager undersøgelser i alvorlige situationer, for eksempel mistanke om alvorlige overgreb mod børn. I forhold til gråzoneproblemstillinger, som der er flest af i forvaltningerne, falder andelen af kommuner, der tilkendegiver altid at foretage undersøgelser, kraftigt. Steenstrup (2002) peger på, at forældre og børn ofte har en diffus opfattelse af, om undersøgelse har fundet sted, og hvilke aktiviteter undersøgelsen i givet fald har omfattet. Arbejdsmetode omkring § 38 undersøgelsen rejser *sammenfattende* nogle centrale spørgsmål. Et er, at det i nogle tilfælde ikke vil være muligt at efterkomme lovens ord om en undersøgelse som beslutningsgrundlag, fordi problemstillingerne er akutte og kræver handling her og nu. Et mere grundlæggende spørgsmål er, om den forventede systematiske arbejdsproces, hvor indsats følger undersøgelse, modsvarer kommunernes sædvanlige arbejdsmetode i undersøgelser af børn? I de undersøgte kommuner eksisterer der en undersøgelsesstil, der er karakteriseret af, at undersøgelser begrænses til de forhold, der umiddelbart kan udløse den foranstaltning, man mener vil være velegnet. På den ene side kan dette ses som en efterlevelse af kravet om, at undersøgelser ikke må være unødigt omfattende. På den anden side kan det volde problemer at vælge den relevante indsats, hvis man ikke har et vist bredt kendskab til familiens samlede situation. Det er også en undersøgelsesstil, som indebærer, at foranstaltninger i en sags tidlige faser tildeles lige så meget, fordi de skal udgøre en diagnostisk test i en fortløbende undersøgelsesproces, som fordi de skal være en hjælp til familien. Det indebærer, at der ikke trækkes skarpe grænser mellem undersøgelses- og handlingsfasen. I en vis forstand kan man sige, at undersøgelsen foretages fortløbende langt ind i eller gennem hele sagens forløb. Endelig er undersøgelsesstilen præget af, at man anvender samarbejdspartneres allerede eksisterende oplysninger om børnene i så høj grad, at en direkte kontakt med børnene selv ofte ikke etableres.

Undersøgelsesstilen kan have nogle fordele, ikke mindst at man fleksibelt kan iværksætte nye delundersøgelser i takt med forandringer i familiens situation. Sagsbehandlerne har i almindelighed travlt, så man kan måske også se det som en fordel, at undersøgelsen begrænses til de forhold, som kan udløse den foranstaltning, der efter sagsbehandlerens erfaring fra lignende sager vil være den relevante. Stilen kan imidlertid have nogle negative konsekvenser, som det sidstnævnte citat illustrerer. Hvis man i et langt sagsforløb sætter begrænsede delundersøgelser ind, efterhånden som detailproblemer opstår, risikerer man at overse væsentlige ressourcer hos familiens medlemmer og i deres hverdagsliv. Man kunne også omvendt have overset alvorlige konflikter. For klienterne

betyder den løbende undersøgelse, eventuelt via foranstaltninger som diagnostiske tests, at de ikke kan opnå et klart overblik over deres "diagnose" og handlingsplan. Det positive set fra et klientperspektiv kan være parathed til hurtigt at forholde sig til nyformulerede behov, det negative kan være en stadig overvågning, som følger af undersøgelser, der ikke er klart afgrænsede og ikke hører op. Endnu en konsekvens af arbejdsstilen omkring undersøgelser er, at der fokuseres på det mest presserende, mens andre ting træder i baggrunden. Dette fører for eksempel i nogle sager til, at man koncentrerer sig om de børn, der aktuelt er i centrum, og glemmer søskende, der lige nu ikke gør så meget opmærksom på sig selv, men deler opvækstvilkår med barnet i centrum.

Kapitel 4. Sagsbehandlingens arbejdsmetode i det forebyggende arbejde

Indledning

Dette kapitel omhandler sagsbehandlingens direkte arbejde med klienterne i den forebyggende proces. Indledningsvis 1) fremhæves nogle generelle træk ved arbejdet, som går igen i sagsbehandlingens beretninger. Dernæst gennemgås 2) nogle centrale principper, som sagsbehandlingerne prøver at realisere i det forebyggende arbejde. Principperne kan ses som en slags retningslinier eller værdier, som sagsbehandlingerne søger at realisere i forebyggelsen. Endelig 3) redegøres for, hvilke teknikker rådgiverne tager i anvendelse for at realisere principperne.

Rådgiverne anvender i almindelighed ikke i deres beretninger begreber for, hvad de gør. Når de beretter om deres arbejde, fortæller de konkret om, hvordan de handler i forhold til de varierede familier og konflikter, de står overfor. De abstraherer sjældent de faktisk udførte handlinger til generelle principper for eller teknikker i arbejdet, som kan formidles til og reproduceres af andre. Der er imidlertid en række udsagn, der går igen i sagsbehandlingens konkrete beretninger om det forebyggende arbejde. Sagsbehandlingerne formulerer flere fælles principper, som er vigtige for dem i arbejdet, og en række fælles teknikker i den direkte kontakt med klienterne. Dette kan tyde på, at de trods uvantheden med at anvende begreber om deres metodiske strategier, har nogle fælles erfaringsbaserede eller teoretiske udgangspunkter. De konkrete udsagn om, hvad sagsbehandlingerne hver for sig faktisk har gjort i den valgte sag, danner grundlag for nedenstående kategorisering og navngivning af de centrale principper og teknikker i det forebyggende børnearbejde.

Generelle træk ved det forebyggende arbejde

Det praktiske og situationsbestemte forebyggende arbejde

Socialarbejderne opfatter deres arbejde som *en indsats, der skal "producere" foranstaltninger*. De giver udtryk for, at en central del af deres arbejde består i at "oversætte" familiers konflikter/problemer til en foranstaltning, som de mener vil kunne hjælpe. En krævende del af arbejdet består derfor også i at motivere familien til også selv at ønske pågældende foranstaltning. Om en sådan motivationsproces eller, som en sagsbehandler kalder den, "salgsproces" (af en personlig rådgiver) handler nedenstående citat:

R: Indgangsbønnen i forhold til personlig rådgiver er at prøve at klargøre: hvad vil det betyde for dig og din søn, hvis jeg foreslår dig en personlig rådgiver?

I: Så du starter i morens ende?

R: Ja, det gør jeg, for det er hende, der, når alt kommer til alt, kan fyre den rådgiver eller sige, at det ikke er nogen god ide. Så jeg er nødt til at sælge den til hende, før jeg kan sælge den til drengen.....Så det er sådan, det skal gøres. Og det tager vel et halvt års tid.

I: Hvor det er et tema, hver gang I snakker sammen?

R: Ja, det er det.....Hun starter med at sige, at hun gider ikke have nogen ind i familien, som hun skal sidde og snakke med, hun skal ikke have nogen til at følge med i, hvad der sker hos hende.

I: Hvad er så din mulighed for at blive ved med at tage det op?

R: Jeg starter ikke med at høre, hvad hun mener vil være en belastning ved en personlig rådgiver: Jeg prøver at høre hende om, hvad hun forestiller sig hun kunne bruge rådgiveren til.....Og det gør, at det hele tiden bliver vægtet højest..... Jeg prøver at koncentrere mig om, hvad hun synes, der kunne være godt ved det.

I: Hvad for eksempel – at det kunne være godt for drengen?

R: Ja, fordi hun elsker den dreng og vil ham det bedste.....Og det er salgsmetoden, vi må prøve alt.

Denne konstante ”oversættelse” af familieproblemer til foranstaltninger betyder, at tilgangen til *sagsbehandling er praktisk og situationsbestemt*. Dette indebærer, at man tager problemerne, efterhånden som de opstår, og finder løbende delløsninger på delproblemer, og at der er en høj grad af akutparathed, dvs. en vilje til at rykke hurtigt ud, når familien producerer nye kriser/konflikter. Den praktiske og situationsbestemte tilgang betyder også, at det ofte er klienternes initiativ, der styrer, om en foranstaltning skal sættes ind og hvilken, dvs. at forvaltningen reagerer efterhånden som familien – hvilket i næsten alle tilfælde vil sige moren – henvender sig og beder om hjælp til et bestemt problem. I lyset af dette kan man opfatte den situationsbestemte arbejdsmåde som en samarbejdsstrategi, hvor klienter deltager i definitionen af problemerne og påvirker sagens forløb. Først og fremmest betyder den situationsbestemte orientering, at sagsbehandlerne har en praktisk tilgang til arbejdet. Der er næppe tvivl om, at rådgiverne lægger energi i at handle praktisk: koordinere til samarbejdspartnere, rydde sten af vejen i forhold til andre myndigheder, etablere kontakter, skaffe behandlingsressourcer m.v. Specielt lægges der vægt på at få de praktiske rammer omkring børn lagt til rette, for eksempel i forbindelse med skoleskift eller ved udskrivning fra en mor-barn anbringelse.

R: Vi startede med at lave de praktiske øvelser, at få børnene startet i skole og daginstitution, og så var der selvfølgelig møder sammen med moren, hvor institutionernes personale kunne høre moren fortælle og få en fornemmelse af problemstillingen. Det gjorde vi meget ud af, og vi har siden holdt en masse møder med moren, skolen og institutionen, en gang om måneden, i hvert fald med daginstitutionen.....Moren havde en masse fysiske smerter, så hun slet ikke kunne sove eller slappe af. Så hun er blevet undersøgt frem og tilbage og er også blevet behandlet.....For det ene barn vurderede vi, at det var absolut nødvendigt at hjælpe barnet med hans tale, for talen var meget underudviklet. Der

har vi haft talepædagog meget massivt. Til pigen fik vi skabt en aflastning, for hun manglede en person, som var hendes.

Sagsforløbets varierende intensitet

Den situationsbestemte orientering betyder, at arbejdet *skifter mellem at være intensivt og på vågeblus*. Der er i perioder en sparsom mødehyppighed mellem sagsbehandler og klient (flere måneders mellemrum), også i familier hvor problemerne har en vis sværhedsgrad. Når sager er på vågeblus, er sagsbehandleren på sidelinien og afventer fornyet kontakt fra familien selv, eller hun/han ringer af og til ”for lige at høre, hvordan det går”, ”holder sig lidt til” m.v. Det tilkendegives, at en begrundelse for at bevare kontakten kan være, at socialt færdigbehandlede klienter selv udtrykker ønske om at bevare den, uden at den har noget aktuelt presserende indhold.

R: Det skyldes, at moren har ønsket kontakt med mig, så hun kan ringe engang imellem, når hun synes, at der er et eller andet. Hun synes, det er lidt hårdt at være enlig mor..... Så jeg har bare været en bagstopper, hvis det skulle vise sig nødvendigt.

(Lidt senere i interviewet)

R: Så trækker jeg mig lidt tilbage og er mere den administrative, der holder trådene på plads.....Jeg holder mig à jour med familien.

I: Hvad ligger der i det?

R: Jamen det er bare en telefonisk opringning: ”hvordan går det?”. Ja, det er egentlig bare sådan løst og fast.

Skift mellem intensive faser og vågeblusfaser i sagsarbejdet kan være udtryk for, at sagsbehandlerne prioriterer deres tid relevant og retter deres intensive indsats mod de mest akutte og alvorlige problemer, som familierne ikke kan klare alene. I enkelte af de sager, der ligger til grund for interviewene, har vågeblus-strategien imidlertid alvorlige konsekvenser i form af, at der ikke er udviklinger i arbejdet, hvis ikke klienterne gør opmærksom på sig selv, til trods for at problemerne består. I en sag konstaterede en sagsbehandler, at der igennem flere års arbejde var sket meget lidt i sagen, skønt børnenes situation uforandret var utilfredsstillende, fordi moren ikke selv havde inddraget forvaltningen. Vågeblus-strategien kan derfor i værste fald føre til, at megen tid af en barndom går, uden at der stilles nødvendige foranstaltninger til rådighed, selvom forvaltningen kender til børnenes utilstrækkelige opvækstvilkår. Et eksempel på dette:

R: Jeg synes, at der ikke rigtigt sker noget, over et par år faktisk. Daginstitutionen siger jo faktisk hele tiden i løbet af disse år, at de er bekymrede, vi prøver at snakke med moren og, ja, der sker ikke noget.

Samtalen som forebyggelsens vigtigste middel

I det forebyggende børnearbejde er der en stor tiltro til *samtalen som forandringens middel*. Indholdet i de fleste af de foranstaltninger, sagsbehandlerne mobiliserer, er en eller anden form for samtalebehandling. De eksisterende foranstaltninger er overvejende rettet mod at skabe indsigt hos forældre i deres og deres børns situation, at motivere til ændret adfærd eller at reducere psykisk smerte. Samtaler er en hovedingrediens i både sagsbehandleres og andre ”foranstalteres” problemløsningsredskaber og vejer tungere end andre typer af hjælp, for eksempel praktisk hjælp i hjemmet eller andre mere praktisk betonedede indsatser. For eksempel er hjemme-hos’ere (eller familiekonsulenter) i dag defineret som en behandlingsindsats, der gennem samtale skal skabe forandring, selvom foranstaltningen i sin oprindelse var af praktisk karakter²⁴. Der er også mindre opmærksomhed på og større usikkerhed omkring familiernes bredere sociale situation i det forebyggende arbejde. Man søger i nogen grad at rydde materielle sten af vejen (få ydelser igennem, hjælpe til bolig m.v.), men sagsbehandlerne har mindre viden om familiernes sociale forhold end om deres psykiske og relationelle problemer. Der kan tænkes forskellige forklaringer på dette. En kan være, at man i § 38 undersøgelser ikke opfanger de sociale aspekter af familiens situation i samme grad som de relationelle. En anden kan være organiseringen af arbejdet, der ofte indebærer en adskillelse af forsørgelse og forebyggende børnearbejde. Der kan også være socialpolitiske begrundelser for mindre systematisk at sætte ind over for familiernes materielle problemer. Lever familien for eksempel på dagpengeniveauet, bør den efter reglerne kunne klare sig, selvom flere af familierne ikke kan det, og dette bidrager til deres belastede situation.

R: Så bliver livet sort, og pengene kan ikke hænge sammen. Sidste år et par måneder før sommerferien måtte vi give familien et lys, så de var en uge i sommerhus for at have et eller andet at se frem til.

I: Gør I noget i forhold til en stram økonomi i denne familie?

R: Jeg har lavet en vurdering omkring den økonomiske situation i forhold til både fritidsinteresser for børnene og medicin til moren. Pigen har gået til ballet i en periode, hvor vi har været inde og betale. Men på papiret er mors økonomi ikke, så vi kan gå ind.....Jeg kunne ikke forsvare at gå ind og give den medicin også. Jeg har snakket med hende, om vi skulle kigge på, hvad hun kunne skære ned på, og hvordan hun kunne træffe nogle andre valg end dem, hun havde gjort, så hun kunne få råd til medicinen.....I perioder har hun haft råd til medicinen, og i andre perioder har hun ikke.

I: Det er simpelthen økonomien, der bestemmer, om hun kan tage sin medicin?

R: Ja.

²⁴ Hjemme-hos’ere blev opfundet på Barnbyn Skå af Gustav Jonsson som en praktisk hjælp til at organisere en hverdag i familier, der havde svært ved dette. Det samme gjaldt den hjemkonsulentordning, som blev udviklet i Århus på Sociallægeinstitutionen. Men foranstaltningen ændrede relativt hurtigt karakter til en mere samtaleterapeutisk indsats, således at der med Jonsson ord ikke er ”meget gulvvask og opvask” tilbage i hjemmehos-ordningen (Jonsson, 1983).

Sygdom er en integreret del af problembilledet i denne familie, og medikamentel behandling af moren er en forudsætning for, at hun har kræfter til at arbejde med børnenes problemer. Man kan imidlertid ikke som en del af et helhedsorienteret arbejde med familien sikre, at moren får sin medicin. Der kan ydes økonomisk rådgivning og samtalebehandling i forskellige former, men ikke medicinudgifter.

Hovedpersonen i det forebyggende arbejde er moren

Sagsbehandlingen er *orienteret mod mødrene (der er meget få fædre i familierne) mere end mod børnene*. Der er en tro på, at bedring af mødres forhold kommer børnene til gode, og en bevidsthed om, at mødre har ret til at sige ja eller nej til de foranstaltninger, forvaltningen anser for hensigtsmæssige. Det er derfor mødres behov, ønsker og forestillinger om løsninger, der kommer klarest til orde i sagsbehandlingen. Megen direkte kontakt er orienteret mod at vinde mødres tillid, yde dem omsorg og udforme beslutninger tættest muligt på mødrenes præmisser. Nogle eksempler:

I: Hvad har du lagt vægt på i din kontakt med denne familie?

R: Først og fremmest at prøve at få en eller anden relation til moren. Hun var meget overfladisk og hurtig og kunne blive vred. Jeg skulle snakke med hende om børnene og familiens situation midt i det her. Og det var hun jo ikke meget for i starten. Men jeg synes, det er lykkedes.

I: Hvordan gjorde du det?

R: Alle de konflikter prøvede jeg at snakke med hende om på hjemmebesøg i stedet for over telefonen. Så var det det samme igen efter en måned. På den måde har jeg brugt meget tid på hende, også i forhold til mange ting, der som udgangspunkt ikke har noget med sagen at gøre. Hun begynder at snakke om noget andet og vil have én til at høre på det. Hun kan for eksempel sige, at hendes opvaskemaskine er gået i stykker. Så tænker jeg: "Hvad har det med mig at gøre?". Men hvis man snakker lidt med hende om den opvaskemaskine, der er gået i stykker, så viser det sig, at det egentlig er noget andet, hun gerne vil snakke om. Måske er hun ked af noget med manden. Jeg synes, jeg har brugt megen tid på at komme ind til det, det egentlig handlede om.

R: Nej, drengen koncentrerer jeg mig ikke så meget om i starten.....Jeg oplevede at drengen havde meget brug for, at jeg blev accepteret af hans mor, inden jeg begyndte at involvere ham i noget. Jeg mærkede, at moren havde meget brug for, at jeg koncentrerer mig om hende, inden jeg kunne begynde at koncentrere mig om drengen. Det er min oplevelse i mange familier, at det er moren, der har brug for omsorg. Jeg oplever, at de har meget brug for, at man har meget fokus på dem, og når jeg har vundet morens tillid, oplever jeg, at det slet ikke er noget problem at snakke med barnet. Men det er for mig ofte en proces, der tillader mig at komme ind og opnå morens tillid, og så er hun jo ikke bange for, at jeg taler med barnet.

(Senere i samme interview)

R: Vi skal have fokus på børnene. Jeg har lært i denne sag, at det skal jeg også, men jeg skal først og fremmest afdække, hvad der er barnets behov, frem for at fokusere på barnet hele tiden. Det er ikke sikkert, at det er barnets behov, at jeg fokuserer på det. Det kan godt være, at det tjener barnets behov bedre, at jeg fokuserer på andre.

I: Du mener på moren?

R: På moren ja, eller på de ressourcepersoner, der er omkring barnet. Dem skal man måske fokusere mere på for at hjælpe barnet.

Det gennemgående træk er, at hovedparten af sagsbehandlingens tid, opmærksomhed, fantasi m.m. går til at etablere et bæredygtigt forhold til mødre. Der kan gå ganske lang tid ind i et sagsforløb, uden at opmærksomheden rettes mod børnene, bortset måske fra indhentning af informationer fra skole eller børnehave, i enkelte sager kendes børnene stort set ikke trods et længerevarende forløb og flere foranstaltninger (aflastningsfamilie for eksempel). Nogle eksempler:

I: Hvilken kontakt har du med børnene?

R: Jeg har set alle børnene. Hun har haft dem med på kontoret.....De sprang rundt og legede her.

(Lidt senere i interviewet)

R: Jeg synes ikke, jeg overhovedet har overvejet, at jeg skulle tale med de børn. Hvis der viste sig at være nogle problemer, som jeg blev inddraget i – og det ville jeg blive, hvis der var noget – så ville jeg nok tale med børnene.

I: Du mener, hvis der kom underretning fra for eksempel skole eller politi?

R: Ja, ja. Det er ikke fordi, jeg ikke vil tale med de børn, men jeg synes, at børnene har haft et turbulent liv. Og de har jo helt givet gennem deres mor oplevet sagsbehandlere som nogle, der ikke er rare.....Hvad skal jeg også snakke med de børn om? Jo, jeg kunne snakke med dem om deres skole eller aflastning, men det er ikke det store behov for mig.

R: Børnehaven siger, at drengen har nogle problemer, og sådan er det. Men det betyder ikke, at så skal jeg også ned i børnehaven en halv dag for at kigge på, om det nu er sådan. Jeg vurderer, at det er der andre, der har styr på og ved. Jeg har respekt for, at det er dem, der har med det at gøre. Jeg tænker, at der skal være et formål med det, man gør.....På den måde har jeg holdt mig mere i periferien i forhold til de to børn, fordi der har været så meget kaos i deres liv. De har ikke haft brug for en eller anden venlig dame, der sad på hug og sagde: Nå, lille X, din far er nok syg, hva'? Jeg har vurderet, at det ikke er lige der, min indsats skal ligge nu.

I de to eksempler er et fælles argument for ikke at kende børnene, at børnenes liv er turbulent nok, og at de ikke skal forholde sig til endnu et voksent, (fremmed) menneske. Argumentet i første eksempel er interessant og går igen i flere interviews. Man betragter ikke børn som problembørn, med mindre man i forvaltningen har modtaget underretninger fra andre professionelle. Ydelse af flere større foranstaltninger begrundes ikke i sig selv, at man skal tale med børnene, når moren selv

har ansøgt om foranstaltningerne. Underretninger udløser en større forpligtelse til at lære børnene at kende. Generelt kan det konstateres, at børnene ofte har en marginal position i sagsbehandlerne forebyggende arbejde, som primært er mødreorienteret.

Det kontinuerlige foranstaltningsrepertoire

Når sagsbehandlerne taler om deres sager, får man det indtryk, at de tænker på *det samlede foranstaltningsrepertoire, inklusive anbringelse, som et kontinuum*. Det er en integreret del af deres tænkning, at hvis de forebyggende foranstaltninger ikke hjælper nok, så vil en anbringelse relativt automatisk komme på tale. Dvs. at de ikke skelner mellem problemer, som forebyggelse forventes at kunne afhjælpe, og problemer, som nødvendiggør en anbringelse. Alle typer af problemer kan i sidste ende kvalificere til en anbringelse, såfremt andre foranstaltninger ikke skaber ændringer, som forvaltningen anser for positive. Der er en "hvis ikke forebyggelse – så anbringelse" tænkning, der ikke problematiseres. Sagsbehandlerne diskuterer for eksempel ikke, at det i gråzonesager kunne være et alternativ ikke at gøre noget. Det diskuteres heller ikke, at manglende resultater kan skyldes, at den iværksatte foranstaltning af den ene eller anden grund ikke var hensigtsmæssig. Den relativt automatiske optrapning af foranstaltningsstyrken hviler på den forudsætning, at manglende resultater kan henføres til klienterne og ikke til forvaltningens indsats. Et eksempel vedrører en familie, der har fået en henstilling om daginstitution, fordi børnene vurderes som understimulerede:

R: Så bliver jeg ringet op af børnehaven, og det er det samme igen, det er ikke blevet bedre med fremmødet. Og institutionen siger, at de synes, jeg skal gå på uanmeldt hjemmebesøg.

I: Og det er fordi børnene ikke møder tit nok i børnehaven?

R: Ja....Og så møder mor her, hvor jeg igen prøver meget alvorligt at fortælle hende om det alvorlige i, at vi overvejer at anbringe børnene på en døgninstitution, hvis de ikke kommer i børnehaven.....Vi drøfter sagen på behandlermøde, fordi jeg ikke ved, hvad jeg skal gøre. Der beslutter vi, at vi vil lave en egentlig undersøgelse af familien for at se på børnene og se på moren og hendes tilknytning til børnene, se om hun giver de børn noget. Vi vil finde ud af, om vi synes, at de har noget sammen, sådan at det vil være dårligt at anbringe børnene væk fra hende.

Eksemplet viser, at anbringelse overvejes som en konsekvens af, at forvaltningen oplever, at moren ikke samarbejder om en forebyggende foranstaltning, til trods for at sagen ikke er velbelyst.

Metodefrihed i det forebyggende arbejde

Der hersker blandt sagsbehandlerne udstrakt enighed om, at *der er metodefrihed i det forebyggende arbejde*, selvom man, som det fremgår nedenfor, kan identificere fælles metodiske strategier og elementer i arbejdet. Der er enighed om, at arbejdsmetode skal være "personlig", at man i en vis

forstand ikke kan lære af andre, men at det er et adelsmærke at finde sin egen stil i arbejdet. Der er også en overbevisning om, at den personlige arbejdsstil er den bedste for klienterne. Man tager udgangspunkt i, at en personlig stil, som den professionelle selv er tilpas med, også vil gavne klienterne. Til metodefriheden hører også en accept af, at man kan orientere sig grundlæggende forskelligt i forhold til arbejdet, for eksempel at kollegaen i nabokontoret kan være orienteret mod forældrene og deres situation, mens man selv er børneorienteret.

R: Det er forskelligt for hver sagsbehandler. Jeg synes, vi har nogle faglige uenigheder og sagsbehandlere imellem. Vi har forskellige perspektiver, synes jeg. X tager meget forældrenes perspektiv, mens Y og jeg mere tager børnenes perspektiv.

I: Og hvad betyder det?

R: Jo, jeg synes nogle gange, at det betyder, at hvis jeg for eksempel er ude i en børnehave, og de så siger, at de er dybt bekymrede for et barn, så melder jeg tilbage til X, der er sagsbehandler og inde i sagen, og hun siger så, at hun har et udmærket samarbejde med forældrene. Så det går godt, ikke? Selvom børnene har det ad pommeren til. Hun har nogle andre kriterier for, hvornår en sag kører godt, end jeg måske har.

I: Er det noget I snakker om?

R: Ja, det er det, men det bliver nok ved snakken. Jeg føler mig overhovedet ikke berettiget til at sige til X, at jeg ville gøre det på en anden måde, ligesom hun heller aldrig har fortalt mig, at jeg skal gøre tingene på en anden måde.

I: Hylder I et princip om, at jeg må gøre det, der passer til mit udgangspunkt og min personlighed, og du må gøre osv.?

R: Ja, det tror jeg nok, vi gør inden for en eller anden ramme. Det synes jeg også, man bliver nødt til, fordi man bruger sig selv i kontakten.

Til den personlige stil hører også, at sagsbehandlerne ofte tager udgangspunkt i deres personlige erfaringer, når de reflekterer over, hvad der er godt for klienter.

R: Jeg bruger ufatteligt meget mig selv. Jeg tænkte, at når jeg er kaotisk, så kan jeg ikke handle, fordi alt er en halv løsning, fordi jeg gør lidt alle steder.....Så min egen fornemmelse af, hvad jeg gør i samme situation, det, tænkte jeg, er noget, jeg kan bruge.

Ved accepten af metodefrihed tages der implicit udgangspunkt i, at arbejdsmetode ikke kan eller bør styres af fælles faglige standarder. I nogle af kommunerne lægger rådgiverne vægt på, at fælles organisatoriske værdier betyder, at der på væsentlige punkter trækkes på samme hammel, selvom den konkrete udførelse af arbejdet varierer mellem rådgiverne. Dvs., at en normativ organisatorisk styring af arbejdet kan fremme en vis ensartethed til trods for en metodisk/teknisk mangfoldighed.

Sammenfattende giver rådgiverne udtryk for, at det forebyggende arbejde præges af nogle generelle træk. I forebyggelsen ”producerer” rådgiverne foranstaltninger, dvs. at de oversætter de

varierede familieproblemer til en eller flere af de til rådighed stående foranstaltninger. Forvaltningens sagsbehandleres forebyggelse er en praktisk og situationsbestemt aktivitet, der sigter mod at mobilisere foranstaltninger, efterhånden som problemer opstår. Sagsbehandlingen kan i perioder være ganske intensiv, når nye foranstaltninger skal etableres og indkøres, mens kontakten i andre perioder kan være tynd og i så fald ofte beror på, om familierne selv aktiverer sagsbehandlingen ved at præsentere nye problemer.

Forebyggelsen er desuden overvejende en påvirkning gennem samtaler, der er en tiltro til, at samtaler under den ene eller anden form kan forandre familiernes håndtering af deres situation. Indsatsen retter sig i mindre grad mod praktiske problemer i hjemmet og familiernes sociale udstødelse. Den fremherskende teoretiske opfattelse af børns problemer er i dag økologisk²⁵, hvilket vil sige, at børns udvikling påvirkes af relationer til de nære personer i familien, relationer til andre personer i det nære miljø (kammerater, daginstitutionspersonale, lærere m.v.), af deres lokale omverden (nærmiljøets udformning, færemomenter, adgang til sundheds- og kulturelle faciliteter i nærmiljøet m.v.) og af de strukturelle betingelser, børnene lever under (forældres arbejdsløshed, udstødelse m.v.). En forebyggelse af børns fejludvikling skal ud fra en sådan teoretisk opfattelse rette sig mod at skabe gode betingelser for børn på alle de niveauer, der potentielt kan påvirke deres udvikling i negativ retning²⁶. Denne undersøgelse tyder på, at socialforvaltningernes forebyggende arbejde med børn og unge primært retter sig mod relationer i familien og mod at etablere relationer for børn uden for familien, mens den i mindre grad vedrører forebyggelsens andre niveauer.

Det forebyggende arbejde er orienteret mod mødrene, som er sagsbehandlerens hovedsamarbejdspartner. Sagsbehandlerne har den opfattelse, at vejen til børnene går gennem mødrene (eller professionelle samarbejdspartnere, se herom nedenfor i kapitlet om det tværfaglige samarbejde), og der udfoldes mange kræfter på at etablere en kontakt med mødre, vinde deres tillid, efterkomme deres ønsker og at arbejde på deres præmisser, så langt dette er forsvarligt. Den anden side af samme sag er, at det direkte kendskab til børnene er begrænset, i nogle af sagerne næsten ikke eksisterende.

Endelig er det forebyggende arbejde præget af en slags foranstaltningsoptimisme, som viser sig ved, at man går videre til den næste foranstaltning, hvis den foregående ikke har afhjulpet de problemer, man mener skal løses. Det er fremmed for de interviewede sagsbehandlere at sætte spørgsmålstegn ved, om de til rådighed stående foranstaltninger modsvarer familiernes behov, og at overveje ikke at

²⁵ Bronfenbrenner (1977), Garbarino (1992 og 1993), Garbarino, Dubrow, Kostelny & Prado (1992) Hessle (1996), Hessle & Wåhlander (2000) og Lagerberg & Sundelin (2000), Vondra (1990 a og b og 1993).

²⁶ Se også Axelsen (2001).

gøre mere/noget, hvis foranstaltningerne ikke hjælper. Foranstaltningstviften opfattes som et kontinuum, hvilket kan føre til, at foranstaltninger optrappes, i sidste ende med den konsekvens at anbringelse relativt automatisk kommer på tale, hvis de til rådighed stående forebyggende foranstaltninger ikke er tilstrækkelige eller hensigtsmæssige i forhold til familiens problemer.

Sagsbehandlerne tilkendegiver, at der er metodefrihed i det forebyggende arbejde, og hævder den ”personlige stils” kvaliteter. Der er en accept af væsentlige variationer i orienteringen mod arbejdsfeltet og i klientkontakten, hvilket kan betyde, at klienter modtager en forskelligartet behandling afhængigt af, hvilken kontordør de går ind ad. Accepten bygger på den opfattelse, at sagsbehandlerens person er det mest centrale arbejdsredskab i klientkontakten. En sådan forestilling fører logisk til, at en personlig arbejdsudførelse tillægges positiv værdi. Accepten af metodefriheden er så vidtgående, at sagsbehandlerne ikke finder, at de har beføjelse til med faglige argumenter at gribe ind i kollegers arbejde. Flere giver endog udtryk for, at de, hvis de på faglig grund forsøgte at argumentere imod kollegers arbejdsstil, hurtigt ville blive konfronteret med ”socialt arbejdes jantelov”. I lyset af dette kommer forestillingen om metodefriheden næsten til at fortrænge, at det forebyggende arbejde også har en professionel kerne, der ikke er snævert knyttet til den enkelte socialarbejders personlighed eller stil. Vurderingen af børns udviklingsrisici og af, hvilke arbejdsmetoder, der har sandsynlighed for at løse børnenes sociale problemer, forudsætter professionelle kundskaber, der er fælles for socialt arbejdes udøvere, og det er under hensyn til disse fælles faglige standarder, en særegen og personlig stil kan udvikles. I sagsbehandlerens diskussion dominerer det særegne og personlige, mens det fælles og professionelle kun fylder lidt. Jensen & Johnsen (2000) sonderer mellem fag-person og fag-person i deres analyse af sundhedsarbejderes orientering mod deres arbejdsfelt. Rådgiverne i denne undersøgelse opfatter sig selv som fag-personer, hvilket vil sige, at de lægger mere vægt på at etablere og opretholde en umiddelbar personlig kontakt med klienterne end på at følge kollektive faglige procedurer.

Metodiske principper i det forebyggende arbejde

Socialarbejderne kan alle, når de bliver spurgt, om bestemte principper præger deres direkte arbejde med klienterne, give detaljerede svar på, hvilke principper de søger at levendegøre i arbejdet. De giver udtryk for, at deres arbejde baseres på en lang række principper, men *principperne er forskellige fra person til person*. Man kan således ikke sige, at det forebyggende arbejde baserer sig på identiske professionelle værdier. Eventuelle organisatoriske mål slår heller ikke igennem i socialarbejdernes principper, idet sagsbehandlere inden for samme kommune lægger vægt på

forskellige principper i det forebyggende arbejde. Der er dog en tendens til, at sagsbehandlere i en af kommunerne, der fører en udstrakt intern dialog om målene for det forebyggende børnearbejde, har flere fælles principper end i de andre kommuner. Nedenstående principper gælder således ikke alle sammen for alle sagsbehandlere, men formuleres hyppigt af flere eller de fleste.

Princippet om forebyggelse

De interviewede sagsbehandlere er overvejende *forebyggelsesorienterede* og vil så langt som muligt helst arbejde forebyggende. Mange af sagsbehandlere har det værdimæssige udgangspunkt, at børn og forældre hører sammen, og flere giver udtryk for tvivl om, hvorvidt anbringelse gavner børn.

R: Da hun fik barnet, var der en del, der syntes, at det barn skulle væk. Det ville hun slet ikke kunne magte. Og jeg kan ikke engang sætte ord på, hvorfor jeg et eller andet sted syntes, der var noget at bygge på....Og så vil jeg også sige, at med de historier man har set gennem årene, bliver det ikke nemmere at tvangsfjerne børn. Hvad er det, vi tilbyder dem alternativt? Det, synes jeg, er en svær problematik, og jeg synes i grunden ikke, den bliver lettere med tiden....Jeg tænker på, hvad pokker der gjorde, at jeg absolut insisterede på, at vi måtte prøve det her (= en række samtidige forebyggende foranstaltninger, min tilføjelse). Og jeg kan godt se, at det bliver en sag, hvor der skal støtte til mor og barn, til barnet bliver 18 år. Et eller andet sted synes jeg, det er i orden, så længe de får noget ud af det begge to – i hvert fald at barnet gør det – og at det trives og har det godt.

Om at bygge på klienters ressourcer

Det forebyggende arbejde er overvejende orienteret mod *klienternes ressourcer*. Sagsbehandlere fokuserer på familiernes stærke sider, på det, de kan, og på det arbejde, de lægger i at skabe en bedre situation for deres børn. Det er et gennemgående træk i beretningen om arbejdet, at rådgiverne ser familiernes ressourcer og tror på, at klienter både kender deres egen situation og kan magte mange ting. Sagsbehandlere vælger så vidt muligt også at starte med de dele af familiens problemer, som forældrenes ressourcer forventes at kunne modificere eller løse. Også hvor ressourcerne er begrænsede, arbejdes der bevidst på at sætte spot på det, familierne kan og klarer. Rationalet i dette er for nogle sagsbehandlere, at det er regelen mere end undtagelsen, at klienter har ringe selvfølelse, og at det i sig selv er motiverende at kunne magte en række ting, som man ikke selv troede. Andre sagsbehandlere arbejder med ressourcer ud fra en overbevisning om, at forvaltningens påvirkning er så begrænset, at situationen ikke kan ændres, uden at klienternes ressourcer tages i brug. Endnu andre rådgivere udtrykker simpelthen respekt for, hvad mange klientfamilier har klaret i deres liv. Nogle formuleringer om dette er:

R: Hun kommer og finder sig et ståsted, udvikler sig fra det, og det lykkes for hende. Det er beundringsværdigt, og det har jeg sagt til hende. Det er fantastisk flot. Det er ikke alle, der kunne magte det. Jeg ville da slet ikke kunne magte det, hvis det var mig.....Altså, man skal gå ind på det positive felt og forstærke det. Min erfaring siger mig, at hvis man fokuserer for meget på det negative, så bliver det selvforstærkende. Hvis man fokuserer på det positive, så gør man det endnu større.

R: Hun har også en masse, hun har også mange ressourcer. Hun har en dejlig humoristisk sans, hun vil gerne en masse ting, men har svært ved at omsætte dem til handling. Hun er kreativ, hun er god til at lave mad, hun har også omsorgsevne overfor lidt mindre børn.

R: Jeg oplever, at hun ikke ser de ting, hun kan, som ressourcer, men som noget: ”Det manglede da bare. Det skal man kunne”.....Når jeg spørger hende, hvad hun selv synes, hun er god til, så svarer hun, at der aldrig er nogen, der har sagt til hende, at hun er god til noget som helst. Så hun har ikke selv en fornemmelse af, at hun er god til noget. Hun kan jo også se sit eget liv, som ikke ser alt for spændende ud. ”Hvis jeg havde været god til noget, så havde jeg nok ikke siddet her i dag, vel?”Man er nødt til at prøve at opkvalificere de ressourcer, man kan se, og pege på, at det er ikke noget, alle mennesker kan. Jeg synes ikke, at der er ret mange af de familier, jeg har, som er i stand til at se, at de har nogen som helst ressourcer.

Et element i ressourceorienteringen er, at rådgiverne mener, at familierne både er i stand til at analysere deres egen situation og problemer og give bud på de løsninger, som vil være bedst for dem. Sagsbehandlerne går langt for at følge forældres – det vil altovervejende sige mødres - specielle ønsker, også selvom de ikke er fuldt samstemmende med forvaltningens standardforanstaltninger. For eksempel at acceptere en (betalings)friskole frem for en offentlig eller at anbringe børn i aflastning i en anden del af landet, hvilket indebærer flere rejseudgifter, fordi mødrene har særlig tillid til pågældende skole eller aflastningsfamilie.

R: Så ville moren gerne have aflastning til sine børn.....Næste gang jeg så hende, hvor vi havde bestemt aflastning til hende, så kommer hun og siger, at hun egentlig syntes godt om en bestemt familie. Og hun havde talt med dem og ville gerne have, at de tog hendes børn i aflastning. Familien var imidlertid flyttet til X-købing, og det kunne godt være, at det var lidt langt.....Ja, men det vigtigste var, at hun kendte den familie og selv var med til at vælge den. Så det sagde vi ja til.

Slægten som en ressource

Mange nævner det som et vigtigt princip, at *familiernes slægt og netværk* medtænkes i behandlingen. Der er en bevidsthed om, at specielt slægten kan have meget at bidrage med. Det præger sagsarbejdet på den måde, at der er en åbenhed overfor at inddrage netværk (mostre, mormødre m.v.) og at finde utraditionelle løsninger i netværket. Ikke mindst i sager, der er præget

af forældres sygdom, lægges der kræfter i at etablere støtte- og pasningsordninger, der er slægtsbaserede.

R: En mor med flere børn, der skal ind og opereres, hvad gør man så? Jo søsteren var med, fordi søsteren ville tage børnene i to måneder. Det, de søgte på det tidspunkt, var jo, at moster skulle have plejevederlag for børnene. Det sagde vi ja til.

Klienters eget ansvar for at bidrage til problemløsning

Sagsbehandlerne lægger vægt på at *fremhæve klienters eget ansvar* og egne arbejdsopgaver. Hvad klienter kan gøre selv, bliver der stillet krav om at gøre. Nogle rådgivere begrundet sådanne krav med empowerment principper om, at jo mere man gør selv, jo mere magt får man over sin egen situation. Ofte kræver en sådan arbejdsmåde et større tidsforbrug af rådgiveren, end hvis hun selv havde påtaget sig at gøre tingene for klienten, hvilket nedenstående eksempel illustrerer:

R: Jamen, jeg skal jo ikke hjælpe dem, hvis de godt kan selv. Nogle gange er det et helvedes arbejde at få dem til det selv. Jamen, nogle gange bruger jeg 20 gange så lang tid på det, som hvis jeg selv havde gjort det. Og nogle gange er der en større risiko, kan man sige. Der er jo ikke nogen sikkerhed for, at de unge selv kan finde ud af det. Men man er jo nødt til at give dem plads.

Man kan sige, at det forebyggende arbejde har et pædagogisk element, idet rådgiverne prøver at lægge opgaverne over på klienterne med sigte på, at de får erfaringer for at kunne magte større dele af deres egen situation. Af Steenstrups (2002) delundersøgelse i denne evaluering fremgår parallelt til dette, at klienterne udtrykker, at de selv udfører mange opgaver i en forebyggende sags forløb.

Den fleksible brug af lovgivningen

Der lægges fra flere socialarbejders side vægt på at *bruge lovgivningen fleksibelt og fantasifuldt* i forhold til klienternes problemer. Det vil sige, at man i nogle, men ikke alle, kommuner endevender socialrettens muligheder for at finde en løsning, der modsvarer behovene. Det kan vedrøre utraditionelle vederlagsbeslutninger for at sikre, at en mormor kan passe sin syge datters barn. Det kan også vedrøre så vidt muligt at lave mildere transbedømmelser i forhold til nødvendige økonomiske ydelser, selvom der som tidligere nævnt er begrænsede muligheder for at gøre dette. Endelig gælder det i forbindelse med enkeltydelser til børn, hvor man gør det socialpolitisk muligt for, at børnene kan få de samme muligheder som deres jævnaldrende, for eksempel i forhold til fritidsbeskæftigelser. I særligt akutte situationer prøver man at strække sig langt, for eksempel ved i en kortere periode at "frede" en rodet og belastende økonomi og give forældre sikkerhed for, at økonomiske katastrofer vil blive undgået under en alvorlig sygdomsfase.

R: Vi holdt økonomien flydende. Vi støttede ham med det. Vi sørgede for, at regningerne blev betalt, vi administrerede ham, og jeg sørgede for, at der var benzin til bilen, så han kunne komme ind med børnene og besøge hende og hente hende, da hun skulle hjem. Det var mest det, jeg gjorde.

I: Omkring økonomien – betød det også, at I gav nogle ydelser, som I ellers ikke ville have givet?

R: Ja, det gjorde det nok.

I: På hvilke punkter?

R: Vi betalte blandt andet en gasregning, for det kunne ikke nytte noget at diskutere, om der skulle lukkes for gassen i en familie med så meget kaos. Og så kan det godt være, at de burde have sparet op, men nu lå restancen der altså. Så vi gik ind og hjalp med at sige, at så sørger du for det, og så sørger vi for det.

Det gælder dog ikke i samme grad i alle kommuner. Der er en stor spredning i de fire kommuner i forhold til at prøve at finde løsninger på familiers akutte behov. Spredningen strækker fra en kommune med tradition for at finde fleksible løsninger til en anden kommune, præget af budgetbegrænsninger, der ikke muliggør sådanne løsninger.

Information om ”systemet”

Flere sagsbehandlere giver udtryk for, at det er et vigtigt princip i arbejdet at *informere klienter grundigt om ”systemet”*, og hvad systemet kræver, så familier kan få et overblik over myndigheders virkemåde og regler og på denne baggrund kan opnå et beslutningsgrundlag for, hvad de vil gøre, og hvad konsekvenserne bliver, hvis de træffer forskellige valg. Det ser ud som om, der er en del ”oversættelsesarbejde” i forbindelse med et bureaukratisk systems for klienterne ofte ubegribelige virkemåde, og at denne ”oversættelse” er grundig og omhyggelig.

R: Så jeg skal informere dem med den viden, jeg har, sådan at de kan træffe den afgørelse, som de synes er rigtig for dem selv i forhold til deres kultur og familiemønster....I første samtale, jeg havde med dem, var de meget kaotiske. De forstod ikke systemet, de forstod ikke, hvad der skulle ske, og de var bange for, hvad der foregik. Og de havde det bedre, da de gik, end da de kom, og det var også det, der var formålet den dag: at give dem noget viden omkring, hvad der foregår og dermed noget ro.

Om at være sin klients ”advokat”

I nogle sager er sagsbehandlerne *orienteret mod at være klienternes ”advokater”*. Dvs. at de aktivt arbejder på utraditionelle løsninger, større løsninger end standarden eller løsninger som kolleger eller samarbejdspartnere ikke er enige i, hvilket kan kræve ganske meget mod af den enkelte rådgiver. De går for eksempel aktivt ind for at prøve andre løsninger end en anbringelse, som samarbejdspartnere peger på eller næsten kræver, eller søger mere omfattende ydelser end sædvanen, fordi de anser en helhedstilgang for nødvendig for, at indsatsen kan have positive

virksomheder. Indsatsen kan også have den karakter, at man kaster kræfter ind i at argumentere mod "standardbeslutninger" i andre sektorer, for eksempel vilkår om anbringelse af en ung kriminel, fordi man tror på, at den unges egne og familiens ressourcer vil hjælpe den unge bedre, end en anbringelse ville gøre. Et eksempel:

R: Der er en systemfejl, tænker jeg. Når jeg laver en udtalelse til retten, så hører jeg alle sige: "Jamen det er alvorligt!" Og så må jeg kæmpe for, at det ikke skal blive en anbringelse, for jeg vil stadigvæk have et argument for, hvorfor anbringelse er den foranstaltning, der skulle afhjælpe problematikken. Det er, som om det er blevet sådan i vort system, at hvis det ikke kan være kontaktperson eller hjemmehos eller familiebehandling, jamen så er det anbringelse. Og man glemmer at se kritisk på anbringelse i samme høje grad, som man ser kritisk på alt muligt andet. Så er det anbringelse.

I: Og det gælder specielt de unge?

R: Jeg synes specielt, det gælder de unge. Hvis en ung er ude i en kriminel løbebane, men desuden har nogle ressourcer, en ressourcerig familie og en skolegang, der går godt, hvorfor skal man så anbringe ham? Det er jo mange ting at ændre på én gang, ikke? Men fra rettens side og i vores system er det, som om vi har dækket os ind, når vi har anbragt en ung. Så tror vi, at vi garanterer hans positive udvikling".

Rådgivere, der har arbejdet på denne måde, giver udtryk for, at de har været plaget af tvivl om, hvorvidt de havde ret eller tog fejl, ikke mindst fordi det ofte har været vanskeligt at begrunde den ekstraordinære indsats på anden måde end ved deres personlige indtryk og vurdering af klienterne, det er deres "fornemmelse af klienten", der har drevet værket.

Respekt for frivilligheden i det forebyggende arbejde

Det forebyggende arbejde er som hovedregel *ikke præget af kontrolorientering*. Det står klart for rådgiverne, at forebyggelse er et frivilligt felt, der kræver, at frivilligheden tages alvorligt. Dette gælder også, selvom anbringelse har været eller aktuelt er bragt på tale i flere af sagerne. Der er også i almindelighed en bevidsthed om, at forældre skal vide og give samtykke til, hvad forvaltningen foretager sig, inklusive kontakter mellem professionelle i det tværfaglige net, der oftest omgiver familierne. Sagsbehandlerne er således orienteret mod, at forebyggelse skal være et frivilligt tilbud, som i almindelighed ikke skal følges op af kontrol. Trods dette indgår der ofte i arbejdsmetoden/foranstaltningerne et element af kontrol, fordi en foranstaltning kan have den dobbelte målsætning at afhjælpe nogle problemer og at skaffe diagnostisk information eller indblik i familiens liv. Dette forstærkes af den tidligere nævnte undersøgelsespraksis, hvor informationer af diagnostisk karakter indløber via en iværksat foranstaltning. En rådgiver udtrykte det således:

R: Man kan sige det sådan, at i enhver familie, hvor sådan nogle som os er involveret, vil der altid være et element af observation.

I almindelighed søger sagsbehandlerne at gøre kontrolmomentet klart, hvis kontrol er på tale. Det vil oplagt være tilfældet, når hovedhensigten med en forældre-barn anbringelse er en forældre-neundersøgelse. Dvs. at rådgiverne så åbent som muligt prøver at redegøre for, at kontrol er hensigten og at begrunde kontrollen overfor klienterne. Sagsbehandlerne siger også, at de forstår forældres modvilje mod kontrollen og søger at acceptere negative følelser som følge af den.

R: Men hun skulle vide, at vi ville have foretaget en forældre-neundersøgelse, og det var hun noget rystet over og utilpas ved og bange for....Og man må sige, at hun levede jo også under det pres, at hun ikke kunne få nogen sikkerhed for, at hun kunne få barnet med sig hjem på et tidspunkt. Så indimellem har hun også været bange for mig og vred på mig, fordi det var mig, der bestemte.

I: Det tog ca. et halvt år?

R: Ja, det tror jeg i grunden. Det var X-institutions vurdering, at der var meget at bygge på mellem de to: moren og barnet. Og så gik man ind i et behandlingsforløb. Men samtidigt var hun i behandlingsforløbet selvfølgelig også overvåget med hensyn til, om det kunne lade sig gøre.

Forsøgene på at gøre myndighedsudøvelsen klar, når den anses for nødvendig, er ikke uden undtagelser. Der er et eksempel på en mor, der underkastes løbende kontrol, uden at dette er gjort klart for hende. Moren på sin side søger hele tiden at neutralisere kontrollen, hvilket fører til yderligere optrapning af den, således at der alt i alt bliver tale om et forløb, hvor parterne ikke kommer på talefod og får arbejdet på forbedring af familiens situation. Eksemplet kan måske tolkes sådan, at kontrolopgaven er så integreret i børnearbejdet, at kontrollen ligger snublende nær også i det forebyggende arbejde, med mindre sagsbehandlerne er så opmærksomme på frivilligheden, som de gennemgående er i dette materiale.

”De lange seje processer”

Tålmodighed karakteriseres som en dyd i det forebyggende arbejde. Sagsbehandlerne peger på, at det er en integreret del af arbejdet at have tålmodighed til ”de lange seje processer”. Med dette menes at give tid og ikke at tro, at der med det samme kan opnås enighed om, hvad der er problem og løsning og at skabe tillid for at kunne introducere og etablere nogle foranstaltninger. I arbejdet med at ”oversætte” klienters problemer til foranstaltninger, er sagsbehandlerne ofte forud for klienterne. Sagsbehandleren har som regel sat et foranstaltningsnavn på et barns situation før familien, fordi familierne ikke kender foranstaltningsviften og dens indhold, fordi de af og til ikke er enige om, at der er behov for en foranstaltning eller er ængstelige for, hvad en foranstaltning til barnet vil indebære. Desuden må sagsbehandlerne påregne, at mange klienter er ambivalente overfor eller afstandtagende fra, at deres børn defineres som klient- eller problembørn af en myndighed, der også har beføjelser til at anbringe børnene. Så ”salgsarbejdet”, som en rådgiver

kaldte processen mod at få en foranstaltning accepteret af mødre og børn, indebærer perioder af stilstand, forhandlinger, idégivning, overvindelse af modvilje, tålmodighed og stædighed.

R: Alt i den familie er langsomme processer. Alt foregår sådan, at det er et salgsarbejde, der er kanonsvært, fordi der skal være et valg. Det er sådan en sag, hvor man starter med et stikord, og så snakker man ikke mere om det. Næste gang så siger man måske to stikord, og det går ind. Men, altså, hvis man tror, at man kan sælge det her i eftermiddag, så kan man godt droppe det.

Accept af sagsbehandlerskift

Endelig er sagsbehandlerne principielt *åbne over for sagsbehandlerskift*, hvis de af den ene eller den anden grund ikke kan få kontakt med en familie eller kommer skævt ind på den. Dvs. at der også er nogen accept af, at klienter kan ”fyre” den professionelle uden at dette udløser sanktioner over for dem.

R: Hun starter selvfølgelig med at have alle antennerne ude og være helt oppe på dupperne.....Hun er en enormt speciel kvinde. Da jeg startede, måtte jeg sige, at det var hendes ret at fyre mig, hvis hun ikke gad at se mig. Og det, tror jeg, betød, at det var ok, fordi hun ikke var pålagt mig. Jeg tror, at hun har følt i børnenes skoler og andre steder, at hun har været pålagt at samarbejde med nogle mennesker, som på den ene eller anden måde var meget vurderende i forhold til, hvad hun kunne og ikke kunne.

Sagsbehandlerne lægger *sammenfattende* forskellige principper til grund for deres direkte kontakt med familierne. Der er ikke to sagsbehandlere, der nævner nøjagtigt de samme principper, heller ikke sagsbehandlere på samme arbejdsplads, men de nævnte principper går igen i flere sagsbehandleres beretninger. Sagsbehandlerne taler om disse principper ikke som luftige idealer, men som en slags leveregler, de til stadighed forsøger at omsætte i det forebyggende arbejde.

Rådgiverne er forebyggelsesorienterede og lægger vægt på så vidt muligt at løse opståede problemer ved en indsats i barnets sædvanlige omgivelser og i familien. De tror på forebyggelsestanken, er glade for at kunne bidrage til at støtte forældre til at magte opdragelsesopgaven, og flere er generelt skeptiske overfor, om det gavner børn at blive anbragt uden for hjemmet.

Som hovedregel tager det forebyggende arbejde udgangspunkt i en overbevisning om, at familierne har ressourcer. Sagsbehandlerne har tiltro til, at mødrene er i stand til at vurdere deres egen situation, foreslå løsninger, som vil være til hjælp for dem, og bidrage til, at deres børn får en acceptabel barndom. Det ligger også sagsbehandlerne på sinde at mobilisere ressourcer fra slægt og netværk og muliggøre, at bedstemødre, mostre m.v. i praksis får mulighed for at støtte eller passe børn i kriseprægede situationer. Der er en opmærksomhed på, at det bedste for børnene i

almindelighed vil være at modtage hjælp i en situation, der er så hverdagsagtig som muligt, og som ydes af mennesker, der er velkendte for dem. Dette er interessant i lyset af, at nogle tidligere undersøgelser²⁷ peger på, at der har hersket en vis skepsis i socialforvaltninger overfor, om klienters slægt har kapacitet til at hjælpe og en gunstig indflydelse på børnene. Det ser i denne undersøgelse ud, som om denne skepsis ikke er til stede, og som om familiemedlemmer opfattes som et væsentlig positivt indslag i børnenes opvækst.

Et princip i det forebyggende arbejde er, at klienter skal påtage sig opgaver, som de forventes selv at kunne magte, også selvom de måske ikke hidtil har varetaget opgaverne specielt kompetent. Rådgivernes hensigt er at igangsætte en proces mod selvstyring af de mange praktiske og andre opgaver, der er en integreret del af dagligdagen, og derved at reducere konflikter med omverdenen om ting, der ikke bliver gjort eller gjort mangelfuldt. Realiseringen af dette pædagogiske princip kan blandt andet indebære et stort tidsforbrug for rådgiveren.

Væsentlige principper for det forebyggende arbejde er desuden en fleksibel og fantasifuld anvendelse af socialretten med sigte på så vidt som muligt at hjælpe klienter over hele spektret af sammensatte sociale problemer og på den måde, der bedst modsvarer deres specifikke situation. Juridisk viden og kendskab til egen og andre myndigheders virkemåde anvendes også til at informere klienter med henblik på at give dem det bedst mulige beslutningsgrundlag og overblik over, hvad der forventes af dem.

Der lægges vægt på, at det forebyggende arbejde ikke har en kontrollerende orientering. Som en hovedregel, der dog ikke er uden undtagelse, er der opmærksomhed på, at forebyggelse er et frivilligt felt, at forældre skal inddrages i og samtykke til beslutninger. At hjælp og kontrol dog ikke fuldstændigt kan adskilles i det forebyggende arbejde fremgår af, at foranstaltninger tæt på familiernes dagligdag, eventuelt i deres hjem, skaber en platform for observation og til stadighed producerer nye informationer om børnenes opvækst. Når familier skal kontrolleres, foregår det i de fleste tilfælde i form af en åben dagsorden, som forældrene er gjort bekendt med.

Et gennemgående princip for arbejdet er tålmodighed og ”seje processer”. Når dette princip betones, skyldes det, at sagsbehandlere både gerne vil producere foranstaltninger, som de anser for vigtige for barnet, og vil respektere frivilligheden i foranstaltningerne. De må derfor give klienternes processer den tid, de tager, og også være parate til at acceptere, at klienterne har et andet syn på, hvad der er behov for.

²⁷ For eksempel Egelund (1997).

Sidst skal nævnes, at det også tilkendes gives af flere som et princip, at klienterne skal kunne vælge den person i socialforvaltningen, som de vil samarbejde med, det vil også sige, at der eksisterer en åbenhed overfor, at klienter skal kunne sige fra og skifte sagsbehandler. Enkelte af sagsbehandlerne siger dog, at det ikke er et nemt princip at efterleve, fordi socialforvaltningerne har en gammel tradition for at vurdere klienter negativt, hvis de betragtes som usamarbejdsvillige.

Ud af de konkrete beretninger kan således udledes ganske mange principper, som er fælles for flere eller mange sagsbehandlere i denne undersøgelse. Sagsbehandlerne ser ud til at have en fælles viden om, at nogle metodiske principper kan skabe positive processer i det forebyggende arbejde. Man kan også se principperne som fælles værdier, der udgør pejlemærker for, hvordan man bør arbejde forebyggende, og skaber en værdimæssig styring af håndteringen af et modsætningsfyldt og etisk vanskeligt arbejdsfelt. Sammenfattende kan man sige, at principperne er udtryk for nogle centrale orienteringer i forhold til det forebyggende arbejde, først og fremmest 1) et engagement i *forebyggelse* og en parathed til at mobilisere relevant støtte til barnet i familien og hjemmemiljøet. 2) Desuden markeres en overbevisning om, at *familierne selv har ressourcer* - det gælder forældre, slægten og barnet selv – og at aktive forsøg på at mobilisere ressourcerne kan styrke evnen til at overkomme problemer selv. 3) Sagsbehandlerne er også *ressourceorienterede i forhold til de lovgivningsmæssige støttemuligheder* og søger at anvende lovgivningen aktivt til så vidt muligt at kompensere for mangeltilstande i klienternes situation og at skabe overblik over ”systemers” forventninger og virkemåde. Det forebyggende arbejde præges af 4) *bestræbelser på at fastholde frivilligheden* som forebyggelsens grundlag, inklusive klienters ret til selv at pege på den sagsbehandler, som de mener at kunne samarbejde med. Endelig 5) understreger sagsbehandlerne, at *forandring tager tid*, og at processer, der muliggør forandring må gives plads i det forebyggende arbejde.

Teknikker i det forebyggende arbejde

Når man spørger rådgiverne om specielle teknikker i arbejdet, vækker det ofte undren eller stilhed. Rådgiverne er *ikke vant til at abstrahere det, de gør*, ved henvisning til nogle faglige termer, men de fortæller levende om, hvad de i en given situation konkret har gjort. Det er disse konkrete fortællinger, der ligger til grund for formuleringen af nedenstående metodiske teknikker.

Om at lytte til klienterne

Først og fremmest taler rådgiverne om, at de *lytter til klienterne* og lader deres beretning, ønsker og præferencer komme frem. Samtaleteknisk opfatter socialarbejderne meget deres egen rolle som lyttende og spørgende for at konkretisere og uddybe. Nogle eksempler:

R: Jeg får jo snakket med familien om, hvad de mener, problemerne er i familien. Og de fortæller mig lidt om, hvad andre synes, problemerne er. Og vi snakkede om, hvad de godt kunne tænke sig af støtte til at komme videre.

I: Hvordan definerede barnet problemet?

R: Hun så det ikke som et problem, at hun ikke kom i skole hver dag. Altså, hun ville gerne, for hun kunne godt se, at det skulle hun selvfølgelig, men ellers tror jeg ikke, hun syntes det var vigtigt. Der var andre ting, der var vigtigere.....Jeg prøver at holde dem fangne alle sammen ved at sidde og snakke med dem og spørge lidt til dem alle sammen om, hvordan de opfatter tingene hver især, og hvordan det er.

R: Jeg satte en kop kaffe over og fik ham til at sætte sig ned.....Den første times tid lod jeg ham tale og lyttede. Og så prøvede jeg at samle op undervejs om alt det forfærdelige og om, hvordan det så ud lige nu. Jeg spurgte ind til, hvem der tog sig af ham, og hvem der tog sig af drengen.....Jeg tror, det er vigtigt, at man får fortalt det hele og får dannet sig et overblik over, hvad der er i vejen, uden at blive afbrudt af spørgsmål om hvorfor, hvornår, datoer m.v.

Denne lyttende rolle indebærer også, at man tager imod, hvad familierne siger, uanset om et stort barn ikke synes, at det er vigtigt at gå i skole, eller en far taler om livstruende sygdom i familien. Af rådgivernes beretninger fremgår en tolerance overfor at rumme både voldsomme begivenheder og socialt afvigende udsagn, der også signalerer til familierne, at rådgiverne kan tåle at deltage i, hvad de får at vide. Jensen og Johnsen (2000) taler om ”eksperten i øjenhøjde”, der lægger vægt på at lytte og være nysgerrig efter at forstå, hvordan verden ser ud gennem klientens briller, for i et fællesskab med ham/hende at kunne definere samarbejdstemaet. Sagsbehandlernes beretninger om deres forsøg på at lytte sig ind til disse specielle klienter i denne specielle situation kunne tyde på, at de arbejder som ”eksperter i øjenhøjde”.

Et væsentligt element i at lytte er at give klienter *adgang til at læsse af*. Rådgiverne er sensitive overfor, at mange klienter har ringe netværk, og at det i sig selv har en værdi at tilbyde en slags erstatningsnetværk i vanskelige situationer. Dvs. at rådgiverne påtager sig en slags ”containerfunktion” for klienter, der ikke kan tale om deres oplevelser og følelser andre steder.

R: Det er vigtigt at læsse af. For når det så er læsset af, kan man begynde at prioritere, hvad der skal tages først, og hvad der kan laves af løsninger.....Jeg tror lige så meget, at han trængte til en skulder,

nogen skulle han jo fortælle det til. Der var ikke noget, jeg kunne gøre ved det, men jeg kunne lytte til ham, jeg kunne give ham en kop kaffe og lytte.

Om at yde modspil

At der lægges vægt på at lytte, betyder ikke, at sagsbehandlerne ikke *yder modspil*. Tværtimod lægger flere vægt på, at en del af arbejdsmåden er at præsentere modforestillinger, andre ideer eller måder at opfatte ting på. Modspil ydes som en mulighed for klienterne, ikke som et krav om enighed eller umiddelbar accept.

R: Jeg lægger vægt på at prøve at forstå deres verden – meget vægt. Det gør vi alle, når vi arbejder med unge, det er en stor værdi i vores gruppe. Og jeg lægger vægt på at være et modspil til dem – altså – jeg lægger vægt på at have en opdragende funktion. Jeg lægger vægt på ikke at træde frem foran forældrene, så de ikke kan komme til at opdrage, men derimod på at regulere andre mønstre, så vidt det er muligt. Jeg lægger vægt på, når de unge skal bede mig om et eller andet, at de så ikke skal ”please” mig, men argumentere for det. Og så siger jeg: ”Nu må du lige prøve at overtale mig, for du ved jo godt, at jeg er stædig”. Jeg passer på ikke at falde i de faldgrubber, hvor jeg kommer ind i et spil og bliver en forvaltnings-skranke-et-eller-andet.

Citater som dette viser, at rådgiverne prøver at skabe en dialogisk form og en mere lige relation, hvor der er plads til uenighed og forhandling.

Om at skabe en god stemning

Rådgiverne ofrer opmærksomhed på, at der skal *skabes en god stemning*. De ved, at fælles munterhed for eksempel, kan være en hjælp også i tyngede situationer. Familierne profiterer ikke af, at deres konflikter alene behandles med alvorsfuld mine. Sagsbehandlerne balancerer derfor og forsøger at skabe liv og latter uden at negligere problemernes alvorsgrad.

R: Ok, jeg lægger altid vægt på, at der er en god stemning, når jeg snakker med dem. Jeg forsøger altid at fremhæve det positive. Og det har været meget vigtigt i denne sag for ikke at få det negative til at fylde for meget. Det har været meget spændende med sagen her, for vi har kunnet smile og grine lidt over de ting, der har været.

Til at skabe en god stemning hører også, at der lægges vægt på at skabe en så *åben dialog* som muligt, i hvilken det er muligt for familien at sige, hvad de vil, uden frygt for sanktioner. Den åbne dialog formuleres også som et udgangspunkt for at fremskaffe et realistisk grundlag for arbejdet.

R: Om det er skidt eller godt, så skal hun kunne komme ud med alt.

I: Så du lægger vægt på, at hun på godt og ondt skal kunne sige, hvad hun vil?

R: Hvis ikke hun kan det over for mig, så er jeg ikke den rigtige sagsbehandler. Arbejdet skal baseres på åbenhed.

Den praktiske omsorg

Der ydes også *praktisk omsorg* i større eller mindre skala, for eksempel at lave en kop kaffe til folk; rykke hurtigt ud, når der er behov for det; sørge for at få malet en lejlighed, så klienten kan holde ud at være i den m.m. Også omsorg, som egentlig ikke har noget problemorienteret sigte, for eksempel at hente en mor, når hun skal udskrives fra hospital, at komme på besøg om lørdagen og hilse på et barn, der er på weekend fra sin plejefamilie, fordi moren gerne vil have det. Der er mange eksempler i interviewene på, at praktisk omsorg er en del af den direkte kontakt.

R: Vi har aftalt, at jeg lige kommer hjem og besøger dem. Og nogle gange, har hun sagt: "Du skal komme den og den dag, for der er Y hjemme".....Jeg har også skullet komme hjem, når hendes mor kom på besøg, så hun har også gerne villet involvere familien i, at hun er i kontakt med mig.

Om at tage problemer alvorligt og gøre dem overskuelige

Rådgiverne lægger vægt på at forholde sig til *både de store problemer og dem, der måske kan synes mindre*, som for eksempel krisen hver jul over, hvor man skal holde jul i en opsplittet og konfliktfyldt familie. Dvs. at sagsbehandleren prøver ikke at lade sine proportionsopfattelser dominere, når et mindre problem åbenbart tårner sig op for klienten.

Der arbejdes med at *gøre problemer overskuelige og overkommelige* for folk. Dvs. at sagsbehandlerne prøver at strukturere arbejdet, så man ikke arbejder med "det hele", som er uoverskuelig og diffust, men med delproblemer i tur og orden, så familierne også oplever, at nogle delproblemer kan løses.

Illustrative hjælpemidler i samtalen

Rådgiverne opfinder og anvender *forskellige redskaber*, som kan konkretisere og visualisere forskellige aspekter af familiernes situation og problemer. En rådgiver bruger for eksempel en modificeret form for et genogram til at danne et fælles overblik over familierelationer og netværk, og andre rådgivere anvender forskellige skalaer. For eksempel anvender en rådgiver en slags "målebånd" til ved hver samtale med et stort barn at checke, hvor på målebåndet barnet synes, det befinder sig i forhold til det fælles mål, der er sat for arbejdet.

R: Jeg har brugt skalaer. Vi har en rulle, hvor vi har tegnet op, hvor X gerne vil nå hen i forhold til sit problem, hvor hun er henne, og hvor langt hun er kommet fra gang til gang. Det har betydet meget for X, at jeg har hevet skalaen frem, så hun har kunnet vise, hvor hun syntes, hun var kommet hen i forhold til, da vi startede.

I: Hvor ville hun gerne nå hen?

R: På en skala fra 1-10, ville hun gerne op på 9.....Altså, jeg var overrasket over, hvor vigtigt det var for hende, at jeg havde den med og tog den frem. En gang gjorde hun mig opmærksom på det lige til sidst: "Hov, skal vi ikke lige se på skalaen?" "Hold da op", tænkte jeg, så betyder det da alligevel meget.

Om at gøre valg reelle

Rådgiverne har en bevidsthed om, at *valg skal være reelle*, for eksempel at forældre skal have lov til at kassere en foreslået aflastningsfamilie, når de er blevet stillet i udsigt, at de kan vælge. Som konsekvens af dette ser der også ud til at være en grundig forberedelse af placering i aflastning. At valgmuligheder bør være reelle understreges også af, at mange accepterer, at klienter afviser foreslåede foranstaltninger, også når sagsbehandlerne af og til ikke er enige i klienternes valg. I så fald diskuterer sagsbehandlerne de mulige konsekvenser af valgene med klienterne, så de føler sig så sikre som muligt på, at klienterne kender beslutningsgrundlaget. Der er imidlertid også enkelte undtagelser fra denne hovedregel, hvor det faktum, at en mor afviser en tilbudt foranstaltning, fører til overvejelser om anbringelse, hvilket ikke tidligere har været på tale og ikke er begrundet i nye momenter i sagen. Nedenstående eksempel vedrører etablering af aflastning:

R: Til sidst ville de gerne kigge på det: hvilke mennesker det var, og om de havde tillid til dem. Vi var ude at kigge på nogle familier. Da vi så kommer op til dem (= den valgte aflastningsfamilie, min tilføjelse), så snakker de, som om det skal være sådan. Så har de accepteret det.....De oplevede det som mindre skummelt og blev klar over, at det her var ikke tvang, og at vi ikke placerede barnet langt væk.

Sammenfattende anvender sagsbehandlerne en række fælles teknikker i deres direkte klientarbejde, om end de er uvante med at sætte begreber på det arbejde, de gør. Sagsbehandlerne anvender 1) *et samtaleteknisk repertoire*, som er gennemgående i beretningerne. Der er betydelig opmærksomhed på at lytte til klienternes egne formuleringer af deres problemer og behov og i videst muligt omfang at skabe et åbent, tillidsfuldt samtaleklima og en god stemning, hvor også latter og lignende ytringer kan bidrage til at skabe en mindre trykket atmosfære. At lytte efter klienters beretninger betyder imidlertid ikke, at rådgiverne altid erklærer sig enige. Flere arbejder bevidst med at skabe en dialog og yde et modspil, når de finder det vigtigt for klienternes valg eller udvikling. Nogle teknikker må ses i lyset af, at rådgiverne er bevidste om, at en del af arbejdet kan bestå i at udgøre en slags erstatningsnetværk for klienter, der ikke har andre at tale med om deres problemer.

Det er også et fællestræk, 2) at *sagsbehandlerne yder forskellige typer af praktisk omsorg*, som af og til er små dagligdags handlinger (som at lave en kop kaffe) og af og til er mere krævende opgaver. Omsorgen tjener ifølge beretningerne en række forskellige formål. Med omsorgen

signaleres, at klienter er velkomne, og at man tager sig tid. Den praktiske omsorg kan bidrage til at fjerne den tve, der ellers ville have fået læsset til at vælte. Og omsorgen kan blot være en venlighed, som falder på et tørt sted og viser klienten, at hans/hendes behov for omsorg er blevet opfanget.

Til de fælles teknikker i arbejdet hører også 3) at *strukturere en kompliceret situation*, så den i højere grad bliver til at overskue og håndtere. Sagsbehandlerne er opmærksomme på at tage problemer alvorligt, som måske udefra betraget kan synes små, men som fylder i klienters hverdag. Og de bestræber sig aktivt for både at skabe overblik og dele små og store problemer op i mere overskuelige delproblemer, som kan skabe positive erfaringer for at magte problemløsning.

Der lægges også vægt på, at 4) *familierne får reelle valg*, hvilket fører til, at foranstaltninger teknisk forberedes med størst mulig deltagelse af forældre (og ind i mellem også børn).

Endelig har flere sagsbehandlere udviklet 5) mere eller mindre "*hjemmestrikkede*" *redskaber* i arbejdet, der tjener til at konkretisere og på en enkel måde illustrere for klienterne, hvad problemerne består i, eller hvad der lige nu arbejdes hen i mod.

Trods sagsbehandlerens uvanthed med at sætte faglige etiketter på deres arbejdsmetode, tegner der sig nogle fælles metodiske strategier, der både kan være praksisbaserede, men også teoriinformerede, skønt den teoretiske oprindelse så at sige ser ud til være gået i glemmebogen i sagsbehandlerens beretninger om deres daglige praksis. Ensartetheden i de nævnte metodiske strategier i forskellige kommuner taler for, at der eksisterer nogle fælles forbilleder for, hvordan det er hensigtsmæssigt at handle i givne situationer. Betydningen af at læsse af til en "container" giver for eksempel associationer til kriseintervention, mens den praktiske omsorg kunne lede tanken hen på psykoanalytisk inspireret tænkning om imødekommenelse af umodne forældres behov. Det kan imidlertid se ud, som om inspirationen til forskellige metodiske teknikker er hentet fra vidt forskellige praksisteorier²⁸ i socialt arbejde og integreret i en praksisbaseret personlig arbejdsstil i så høj grad, at linerne til teorierne er kappet i sagsbehandlerens bevidsthed.

²⁸ Payne (1997) bruger ordet "praksisteori" i sin gennemgang af de mange teoretiske perspektiver, der i tidens løb har givet inspiration til udvikling af socialt arbejde.

Kapitel 5. Anvendelse af veldefinerede arbejdsmetoder i det forebyggende arbejde

Anvendelsen af veldefineret metode i enkeltforanstaltninger

Som det er fremgået ovenfor, tager sagsbehandlerne i deres daglige arbejde ikke udgangspunkt i en veldefineret praksisteori eller behandlingsmodel. De forholder sig situationsbestemt, og det kan se ud, som om de i deres arbejdsmetode har hentet inspiration fra delelementer i mange forskellige teorier og udviklet disse elementer via praksis. Der forekommer imidlertid anvendelse af relativt veldefinerede behandlingsmodeller i det forebyggende arbejde, først og fremmest i de enkeltforanstaltninger, som sagsbehandlerne visiterer til. Veldefinerede arbejdsmetoder benyttes i de forskellige former for samtalebehandling, som er centrale i det forebyggende arbejde.

I to af de undersøgte kommuner eksisterer der *en dominerende metodepræference*, i den ene kommune for Marte Meo, i den anden for systemisk metode, og der er investeret ressourcer i at uddanne personalet i disse praksisteorier. Det er vanskeligt for sagsbehandlerne at redegøre for, hvorfor disse arbejdsmetoder er blevet de foretrukne i kommunen. Det virker uvant for rådgiverne at reflektere over, om de valgte metoder modsvarer de familieproblemer, socialforvaltningen arbejder med. Det er tilsyneladende ikke sædvanligt, at rådgiverne analyserer arbejdsmetoder kritisk i relation til de problemer, arbejdsmetoden skal løse. Et eksempel fra en af kommunerne:

R: Familierådgivningen som sådan arbejder systemisk.

I: Snakker I om, hvad I kan opnå ved en systemisk tilgang til familierne?

R: Ja, der er jo mange fordele i det. Jeg ved ikke, om lige det systemiske er så afgørende. Andre metoder kunne sikkert være lige så gode. Men det er en metode, som fungerer i forhold til familiens netværk.....De (=familierådgivningen, min tilføjelse) holder kursus i systemiske metoder.

I: Ok, det er noget kommunen har lagt vægt på?

R: Ja. Jeg kan ikke sige, hvorfor man har valgt det som udgangspunkt, men jeg kan jo se, at det har været en stor succes på den måde, at flere, som vi samarbejder med, har samme forståelse som vi af, hvorfor vi gør, som vi gør.

I: I tværfagligt samarbejde har I på den måde fået en fælles teoretisk model som udgangspunkt?

R: De rådgivere, som var her inden os, de har været på et kursus for hele familieafdelingen i systemisk metode. Det har vi jo sådan set ikke.....Der er et lille slip her.

Eksemplet illustrerer, at man i kommunen forventer, at man på tværs af institutionsgrænser har samme teoretiske redskaber til at forstå familieproblemer og samme teknikker i den direkte kontakt. Det illustrerer også, at rådgiverne først og fremmest lægger vægt på, at der via et fælles metodevalg

skabes et fælles tværfagligt sprog. I de kommuner, hvor en bestemt arbejdsmetode er prioriteret, reflekterer rådgiverne ikke over, om metoden har dokumenterede positive effekter.

Det ser ud som om *metodepræferencer formidles gennem forskellige typer af professionelle netværker*, for eksempel samarbejdspartnere, der er opinionsdannere omkring metoden, og konsulenter eller undervisere på interne kurser. Dermed kan man også sige, at metodevalg er begrænset af, hvilke netværker man tilfældigvis er en del af. Baggrunden for valg af metoder ser ikke ud til at udspringe af en systematisk afsøgning af metodemarkedet og vurdering af forskellige metoders muligheder og begrænsninger i forhold til den foreliggende brede vifte af familieproblemer. Snarere ser metode ud til at blive valgt, fordi nogen (kolleger, undervisere eller andre) har kunnet begejstre ledelse eller rådgivere for den.

Det er vanskeligt at sige, *i hvor høj grad veldefinerede metoder anvendes på den foreskrevne måde*. En sagsbehandler talte om, at man ofte ”tilpassede” metoden efter lokale forhold.

R: De arbejder nu med en ny metode, som er meget miljøterapeutisk, men de arbejder også med en ny metode, hvor mor tre dage om ugen er med i skolen. Metoden er taget fra en skole i England....og de ved, at det er helt nyt at have nogle af forældrene med i skolen. De siger selv: ”Nu mikser vi det her, og så drager vi nogle erfaringer af det, og så ser vi, hvordan vi så gør”. Så det har de også blandet ind i metoden.

I: Så de eksperimenterer med en model, som de er blevet inspirerede af fra udlandet?

R: Ja, og så arbejder de med at få den tilpasset til et dansk system.

Citatet sandsynliggør, at relativt veldefinerede arbejdsmetoder ikke altid omsættes så veldefineret, men underkastes korrektioner og udvikles erfaringsbaseret. Det er derfor ikke til at vide, i hvor høj grad der faktisk bruges reproducerbare metodiske strategier i kommunernes forebyggende arbejde.

De andre to kommuner, der indgår i undersøgelsen har *en eklektisk tilgang til praksisteorier/metoder*. Selv i en af de kommuner, der har en markeret metodepræference, udføres noget arbejde på andre praksisteoriens grund, og kommunen har støttet to af sagsbehandlerne i en diplomuddannelse, som hviler på andre metodiske tilgange end den, som har første prioritet i kommunen. Man kan altså se det billede i nogle kommuner, at nogle foranstaltninger udføres på gestaltterapeutisk grund, andre på systemisk, miljøterapeutisk eller en helt anden grund.

I: Arbejder familiekonsulenterne efter bestemte teoretiske referencerammer?

R: Vores familiekonsulenter har jo en basisuddannelse, og så er de meget efteruddannede og har valgt forskellige former for efteruddannelse, sådan at de kan forskellige ting. Denne familiekonsulent arbejder normalt systemisk, men i nogle sammenhænge med denne mor er hun selv kommet og har sagt

til mig: ”Jeg gør noget, som der står i bøgerne, man ikke må”.....En af vores familiekonsulenter har specialiseret sig i misbrugsfamilier. To andre har uddannet sig i ”hurtig konfliktløsning” – hedder det ikke det? En har meditationsuddannelse. Så de har i et vist omfang også specialiseret sig til målgrupper.

I dette eksempel argumenteres der med, at de mange referencerammer, der lever side om side, repræsenterer en slags arbejdsdeling og specialisering. Citatet peger også på, at en metodespecialisering kan blive snærende, når metoden så at sige ikke passer til klienten og man må gøre noget, der ikke er efter bogen. Der er en mangfoldighed af forskelligartede arbejdsmetoder i spil i det forebyggende arbejde, også metoder, hvis indhold, rådgiverne har begrænset kendskab til, når de skal visitere til foranstaltningerne. Dette, sammenholdt med at interessen for arbejdsmetoders effekter overfor klienterne er begrænset, kan betyde, at visitationen bliver mindre præcis.

Valget af metode ser i almindelighed ud til at være ”privat” i den forstand, at enkeltmedarbejderes uddannelsesønsker i nogen grad bestemmer, hvilke veldefinerede metoder, der er adgang til i kommunen. Udbuddet af arbejdsmetoder ser fortrinsvis ud til at være styret af medarbejdernes personlige metodepræferencer. Lægger man samtlige udsagn sammen, er der dog ikke tvivl om, at systemisk teori dominerer i familiebehandlende foranstaltninger, både i den behandling, der foregår i familiebehandlingsværksteder, og den der ydes via familiekonsulenter/hjemme-hos’ere.

Der er en klar tendens til, at *uddannelse til at varetage veldefinerede metoder (eller varetage behandling) falder udenfor sagsbehandlernes rækker*. Det er andre ”foranstaltere” end sagsbehandlere, der arbejder med mere veldefinerede behandlingsmetoder. Dette skaber en slags arbejdsdeling mellem behandling og sagsbehandling. Det skaber som nævnt også det problem, at sagsbehandlerne ofte er usikre på det konkrete indhold i de foranstaltninger, de mobiliserer og evaluerer, idet foranstaltningerne implementeres af kolleger med en anden tilgang til arbejdet.

R: Generelt set, når jeg skal have en familiekonsulent på, så stiller jeg en opgave, som i nogle sammenhænge er defineret som en kontrolopgave, hvis det er det, der er på tale, og i andre sammenhænge er defineret som et arbejde med relationen mellem mor og børn eller i ægteskabet, eller hvad det nu kan være.

I: Praktisk hjælp i hjemmet for eksempel?

R: Vore familiekonsulenter laver ikke så meget praktisk hjælp. De er familiebehandlere.

I: Kunne du sige lidt mere om, hvordan familiekonsulentens opgaver er defineret i denne familie?

R: Det blev, at mor på det tidspunkt havde svært ved at styre pigen, det var i hvert fald, hvad der fyldte mest da. Så overskrifterne blev i første omgang noget med: Hvordan sætter man nogle grænser, så hun kommer i skole og får læst sine lektier - hvordan er man mor for denne pige?.....Så det var noget med at arbejde med at give mor nogle redskaber.

I: Og hvordan arbejder familiekonsulenten med det?

R: Det er primært gennem samtaler.

(Lidt senere i interviewet)

R: Jeg synes ikke udelukkende, at vi er koordinerende. I denne sag er jeg blevet meget koordinerende, fordi en anden har primærkontakten til moren. Det kan godt være, at jeg selv ville skulle lave noget af det, familiekonsulenterne laver, i en anden kommune, men så tror jeg heller ikke på, at kvaliteten ville være blevet den samme. Det er også en tilfredsstillelse, at der er ordentlig kvalitet i det.

I: Så du knytter kvaliteten til at kunne specialisere nogle foranstaltninger?

R: Ja, vi har jo travlt.....Vi kan jo gå ordentligt ind i nogle sammenhænge og må lade andre gå ordentligt ind i andre sammenhænge. Vi kan ikke det hele, og så er det bedre, at vi har nogle, der kan noget.

Denne sagsbehandler oplever arbejdsdelingen mellem sagsbehandlere og behandlere som et kvalitetsløft. Andre tilkendegiver, at denne arbejdsdeling og uddannelsesskævhed skaber problemer, fordi sagsbehandlerne må springe ud af kontakten i arbejds momenter, de ikke er uddannede godt nok til, også i situationer hvor de er de eneste, der har en bæredygtig kontakt med familien.

Enkelte sagsbehandlere siger, at de selv er inspireret af et teoretisk udgangspunkt, (oftest systemisk teori). Men de tilføjer, at de ikke arbejder "efter bogen". De udvælger i stedet enkeltteknikker, som de kan anvende i arbejdet i modificeret form. Kun en sagsbehandler anvender systemisk teori systematisk i arbejdet. Det almindeligste udsagn er dog, at rådgiverne ikke arbejder ud fra nogen teoretisk referenceramme. De internt etablerede kurser for sagsbehandlerne har ikke indlært en veldefineret arbejds metode. De er bredere i indhold og omfatter også juridiske perspektiver.

Der anvendes *sammenfattende* en mangfoldighed af mere veldefinerede behandlingsmodeller/ arbejds metoder i det forebyggende arbejde. At modellerne er veldefinerede behøver imidlertid ikke at betyde at de er velevaluerede i forhold til deres virkninger på klienternes situation, flere af de anvendte arbejds metoder har ikke været underkastet systematisk evaluering. Socialarbejderne tænker ikke i effektbaner, når de omtaler de arbejds metoder, der forefindes i kommunens foranstaltningsrepertoire. De hæfter sig ved, at metoden kan give et fælles værdi- og begrebsmæssigt udgangspunkt i det tværfaglige samarbejde.

Nogle af kommunerne har en markeret metodepræference, som styrkes via intern uddannelse, mens andre anvender flere forskellige arbejds metoder. Uanset om det ene eller andet er tilfældet, ser de arbejds metoder, der tages i anvendelse, enten ud til at være spredt via opinionsdannere i det

professionelle netværk eller via personlige valg i den forstand, at den enkelte medarbejder gennem sit efter- og videreuddannelsesvalg så at sige har tilført kommunen en arbejdsmetode.

Det er overvejende ”foranstaltere” uden for sagsbehandlerne kredse, der anvender veldefinerede behandlingsmodeller. De veldefinerede arbejdsmetoder defineres som hørende ”behandlingen” til, mens rådgivernes arbejde overvejende defineres som ”sagsbehandling”, der har en mere administrativ og koordinerende karakter. Denne arbejdsdeling mellem behandling og sagsbehandling medfører også, at sagsbehandlerne ikke altid har præcise forestillinger om indholdet i de foranstaltninger, som de skal mobilisere og evaluere.

Sagsbehandlerne forhold til teori og begreber

”Jeg er praktiker” er et sædvanligt udsagn fra sagsbehandlerne. Udsagnet signalerer, at *arbejdet i almindelighed ikke opfattes som teoretisk informeret*, og at begrebsmæssige overvejelser ikke spiller nogen væsentlig rolle i det daglige arbejde. Et eksempel:

I: Det lyder ikke, som om du er specielt inspireret af systemteori?

R: Nej, det kan man ikke sige.

I: Hvad griner du af?

R: Fordi, når vi kommer til teorien – det er ikke der, jeg er. Jeg er praktiker.

I: Og hvad lægger du i det?

R: Jamen, jeg ser på, hvordan sagen ser ud, og hvad der er brug for. Og ser på, hvad jeg tror, jeg kan bidrage med.....Ja, det er sådan her og nu.

Man får det indtryk, at *en ”praktiker” opfattes som en modsætning til en ”teoretiker”*. Mere overordnet hersker den opfattelse, at sagsbehandling ikke kan sættes på formel, idet hvert menneske, hver familie og hver situation er unik, og det er derfra, man må starte. Denne opfattelse indebærer grundlæggende, selvom dette ikke udtrykkes eksplicit af rådgiverne, en afvisning af, at empirisk/teoretisk baserede diagnose- og behandlingskategorier kan have væsentlig gyldighed for det forebyggende arbejde.

Sagsbehandlerne er *utrænede i at sætte begreber på, hvad de ser og gør*. Hvis der i interviewet spørges om rådgivernes diagnostiske overvejelser, er svaret som regel, at ”vi er bekymrede for dette barn”, og det er ofte vanskeligt for rådgiverne at præcisere, hvorfor der er grund til ”bekymring”. Bekymringen baseres overvejende på, hvad samarbejdspartnere mener om barnet, eller på common sense iagttagelser for eksempel under et hjemmebesøg. Sådanne common sense iagttagelser kvalificeres ikke teoretisk. Det samme gælder løsnings- eller behandlingskategorier.

Sagsbehandlerne er som nævnt ikke trænet i at abstrahere det, de gør, til et behandlingsmæssigt princip, en teknik o.l. Beretningen om arbejdsmetoder er en (kronologisk) og konkret beskrivelse af, ”at så gjorde jeg sådan,.....og så sådan”. Når de i interviewet spørges, hvad de begrundede bestemte handlestrategier med, er et ikke sjældent svar, at den konkrete handling bygger på ”min intuition” eller ”min erfaring”.

I: Hvordan finder I frem til, om I synes, det er en god aflastningsfamilie?

R: Det er intuition. Vi besøgte dem jo. Man kan mærke det på stemningen, man kan mærke det på hunden, hvis de har hund.

I: Du mener om den er galsindet eller ej?

R: Man kan mærke det.....Som jeg kører det, er det min intuition. Jeg kan mærke om de kan samarbejde. Jeg kan mærke, hvordan de har det indbyrdes med hinanden. Og det er klart mit førstehåndsindtryk, jeg følger.

Sagsbehandlernes udførelse af det forebyggende arbejde hviler *sammenfattende* sjældent på teoretisk og empirisk viden om klientgruppers forhold. Der udtrykkes også indirekte en skepsis overfor, at dette kan udgøre et brugbart eller tilstrækkeligt vidensgrundlag, fordi hver familie og situation opfattes som unik og særegen, hvilket skygger for at se, at familierne også har fælles og generelle træk.

De vidensformer, der tages i anvendelse, er overvejende praksisviden i form af intuition, erfaring, førstehåndsindtryk og den udefinerlige fornemmelse af, at man ”kan mærke”, hvad der er i vejen, og hvad der skal til for at skabe forandring. Denne praksisviden er uden tvivl central i sagsbehandlernes forebyggende arbejde, men det virker ikke, som om der eksisterer faglige rutiner, der støtter sagsbehandlerne i at udforske, formulere og kvalificere de tegn, som gør, at de ”bare kan mærke”, at det forholder sig på den ene eller anden måde. Er det den kontekst, en hændelse foregår i, er det kropssprog, eller er det, som Schön (1983) peger på, et indre arsenal af erfaringer for lignende situationer, der gør, at en trænet sagsbehandler tør stole på sin intuition? Der foreligger til dato ikke megen empirisk og teoretisk viden²⁹, der analyserer menneskebehandleres arbejde. Der eksisterer en væsentlig udviklingsopgave for såvel praksis, uddannelse som forskning i at udforske praksisvidensformer (som for eksempel intuitionen), der indtager en så central position i børnearbejdet.

²⁹ Et nyt dansk bidrag udgøres dog af Jensen & Johnsen (2000).

Kapitel 6. Metode i samarbejdet med familierne

Samarbejdsmetode over for børn

Der er tidligere nævnt, at der er *et begrænset direkte samarbejde med børn* i det forebyggende arbejde. Som oftest har rådgiverne ”set” børnene, dvs. set dem ved hjemmebesøg eller på kontoret en enkelt eller flere gange og vekslet et par ord med dem. Men der er ikke etableret en mere bæredygtig kontakt direkte med dem. Kontakten kan også være ikke eksisterende som i en sag, hvor anbringelse længe havde været på tale som en mulig udgang på forvaltningens overvejelser, men hvor sagsbehandleren aldrig havde set børnene. Det gælder først og fremmest, at kontakten til de mindre børn er sporadisk, men det gælder i flere tilfælde også større børn (10-12 år eller ældre). Nogle få rådgivere siger dog, at man er blevet mere opmærksom på børnenes placering i arbejdet igennem de senere år.

Nogle eksempler:

I: Hvilken direkte kontakt har du haft med de piger før?

R: Ingen.

I: Ikke nogen ?

R: Nej.

I: Du har faktisk ikke mødt dem?

R: Nej.

R: Jeg lægger vægt på at lytte til de fagpersoner, som er omkring børnene. Det er vigtigere at høre, hvad børnehaven, der kender X og har ham hver dag, siger om ham, og hvad sundhedsplejersken siger om den lille.....Ellers har jeg det sådan med små børn, at det er vigtigt at læne sig op ad dem, der er uddannede til at have en præcis viden.....Store børn går vi jo meget tættere på og har samtaler med dem og hører, hvad de mener og tænker om deres egen situation. Hvis jeg havde taget en sag om et teenagebarn, så ville det være noget andet.

R: Jeg har ikke direkte kontakt med børnene på det tidspunkt. Jeg ser dem, når jeg kommer i hjemmet, og på den måde får jeg hilst på dem nogle gange. Men pigen havde snakket med familiekonsulenten nogle gange, så det var også noget med, at der ikke skulle for mange til at snakke med hende. Så jeg har ikke en direkte kontakt med børnene, for valget var, at det skulle familiekonsulenten have.

De sidste to eksempler illustrerer rådgivernes indirekte kendskab til børnene og deres tiltro til, at samarbejdspartneres vurderinger af barnet er et tilstrækkeligt informationsgrundlag. Nogle sagsbehandlere funderer over, om det overhovedet er nødvendigt at inddrage børnene i en direkte kontakt og henviser til, at andre professionelle kender dem bedre, og at det indirekte kendskab,

forvaltningen kan få til børnene ved at indhente udtalelser, koordinere til samarbejdspartnere m.v. kvalitetsmæssigt vil være bedre, end de informationer forvaltningen selv kan skaffe sig ved direkte kontakt med barnet. Der udtrykkes i det hele taget en stor tiltro til, at professionelle i barnets daglige netværk besidder en ekspertise om børnene, som forvaltningen uden videre kan betragte som et validt supplement til de informationer, forvaltningen selv fremskaffer om primært forældres forhold. Af nogle udtrykkes denne tiltro så kraftigt, at de uproblematisk mener, at samarbejdspartnere "ved bedre"

Det sidste eksempel illustrerer også et træk ved mange af sagerne: at det tværfaglige net om børnene ofte er så tætmasket, at man næsten skal beskytte børnene mod at forholde sig til alt for mange personer ad gangen, og at dette i sig selv kan trænge sagsbehandleren ud i barnets periferi. "Hvorfor skulle han dog have kontakt med endnu en rar dame, som vil ham det godt?" er et udsagn af denne karakter.

R: Sidst så jeg det ene af børnene, men jeg talte ikke med nogen.

I: Hvad er dine overvejelser i den forbindelse?

R: Jeg har ikke talt med X om hans aflastning, og det er der mange gode grunde til....I andre aflastningssager taler vi jo rask væk med børnene. Men jeg tror, det i denne her sag handler om, at det er mor, der har behov for aflastning. Hvis det er børnene, der har nogle særlige behov, så inddrager man mere naturligt dem. Men X har jeg faktisk aldrig talt med. Altså jeg har jo talt med ham, sagt goddag o.l.

Dette eksempel er interessant, fordi begrundelsen for ikke at kende drengen er, at det er moren, der har problemer, som udløser en aflastningsfamilie, til trods for at det er drengen, der skal i aflastning, hvilket potentielt kan opleves som en indgribende foranstaltning for et barn.

I en af kommunerne er børnearbejdet delt op, således at arbejdet med børn under 13 år varetages af en enhed, arbejdet med børn og unge over 13 af en anden. Det ser ud, som om *den specialiserede ungdomsenhed har en anden tilgang til samarbejde med store børn* end kommuner, der ikke specialiserer arbejdet med de unge. Der er flere af de valgte sager, der vedrører store børn, men i kommuner uden specialisering af arbejdet med unge, er der grundlæggende ikke væsentlig forskel på kontakten med mindre og større børn, selvom man taler lidt oftere med de større end med de mindre, idet arbejdet hovedsageligt er mødreorienteret som nævnt ovenfor. I den specialiserede ungeenhed er de store børn uomgængelige samarbejdspartnere, man kan næsten sige, at de er samarbejdspartnerne. Dette udelukker imidlertid ikke, at der også rettes mange

samarbejdsbestræbelser mod forældre ud fra en forudsætning om, at forældrene er vigtige personer for de unge.

Sagsbehandlerne har *sammenfattende* en begrænset kontakt og et begrænset direkte kendskab til de børn, det forebyggende arbejde omhandler, bortset fra i den ene specialiserede ungeenhed. Begrundelserne for dette er først og fremmest, at der ikke er brug for kontakten, fordi informationer om børnene indløber fra dem, der omgiver børnene i institutioner og skole. Et argument, der ofte fremføres, er også, at børnene i forvejen og gennem de foranstaltninger, som sagsbehandleren selv mobiliserer, er "mættede" med voksenkontakter, således at endnu en kontakt til sagsbehandleren ikke vil tilføre barnet noget positivt. Sagsbehandlerne spørger ikke i denne sammenhæng sig selv, om socialforvaltningen skal se på barns og forældres situation på samme måde som for eksempel børnehaven eller skolen, eller om børnehave og skole, som kender til nogle aspekter af barnets liv, kender barnets liv som helhed godt nok til, at deres udsagn kan være et tilstrækkeligt beslutningsgrundlag for socialforvaltningen. Det problematiseres heller ikke, at man har organiseret det forebyggende arbejde med så mange forskellige "foranstaltere", at sagsbehandleren, der er den vigtigste person i forhold til formelle beslutninger om barnet, trænges ud i en marginal position i forhold til barnet.

Arbejdsmetode i forhold til mødre og fædre

Det forebyggende arbejde er som nævnt altovervejende mødrecentreret, og mødre bliver også "gatekeepers" i forhold til, om børn og fædre/stedfædre skal inddrages arbejdet. Mødre betragtes som hoveddøren ind i familien, og der lægges mange kræfter i at vinde mødres tillid, yde dem opmærksomhed, signalere samarbejdsvilje og frivillighed i indsatser, aflaste dem m.v. Nogle få socialarbejdere funderer eksplicit over "barnet i centrum" og mener, at vejen til barnet går gennem mødre og stabilisering/forbedring af mødres situation. Der er dog også eksempler på, at det mødrecentrerede arbejde bliver mødrekontrollerende, dvs. at moren som familiens centrale aktør også via denne rolle kan blive udsat for større overvågning. Der er ovenfor givet eksempler fra interviewene på det forebyggende arbejdes mødreorientering. Her gives et eksempel på moren som gatekeeper:

R: Ja, jeg lader det være op til mødrene, om de vil have stedfaren med. Men hvis de ikke vil det, så er det jo det.

I: Så det er noget, du foreslår, og hvis mødrene så siger ja, så bliver det sådan?

R: Ja, jeg spørger: ”Hvor mange har du lyst til, at der skal være med til mødet?”. Så jeg lader det være op til familien.

(Lidt senere i interviewet)

I: Hvad ville du gøre, hvis du i dag fik en ny sag med et 9-årigt barn?

R: Jamen, så ville jeg høre moren, om det er ok, at jeg tog en samtale med hende alene, og så ville jeg høre sagen fra barnets side.

Formelt er der ikke tvivl om, at en mor, der har forældremyndigheden over barnet, skal spørges, hvis barn, stedfar eller biologisk far uden forældremyndighed skal inddrages i arbejdet. Når sagsbehandlerne taler om mødrenes ”gatekeeper”rolle, virker det imidlertid ikke, som om de tildeler moren denne rolle primært af formelle grunde. Det virker, som om det er hensynet til at komme på en god fod med moren, der er styrende for, at så meget så muligt lægges ud til morens beslutninger. Den ovennævnte måde at spørge på: ”Hvor mange har du lyst til, at der skal være med til mødet?” er en passiv måde at formulere spørgsmålet på. Man kunne lige så formelt korrekt mere aktivt have sagt: ”Det er vigtigt for mig, at dit barns stedfar bliver inddraget nu”, hvis man blot respekterer et eventuelt nej fra morens side. Mødreorienteringen ser først og fremmest ud til at sigte på, at døren til familien ikke lukkes.

Samarbejdet med mødre består dels som tidligere nævnt i motivation til og mobilisering af foranstaltninger, som mødrene kan godkende, dels i fælles deltagelse i en lang række koordinerende møder. Sagsbehandlerne følger som regel mødrene til den ofte lange række af møder om børnene, som er en obligatorisk opgave for mødre til børneklienter. Dels består samarbejdet i en mere uspecifik kontakt, der enten går ud på at snakke om nogle problemer, for eksempel en mors misbrug, eller at ”høre, hvordan det går”. Denne mere uspecifikke del af samarbejdet ser ud til at være relativt hverdagsorienteret, dvs. at den handler om mere trivielle situationer i dagligdagen og hjemmet (hvordan står man op, spiser osv.?), om morens problemer med at organisere en hverdag med børnene eller om dagligdags konflikter mellem mødre og børn.

I de fleste af de sager, der var udvalgt af sagsbehandlerne, fandtes ikke en far. Flere af børnene havde fuldstændig mistet kontakten til deres biologiske fædre eller havde aldrig kendt dem. I nogle familier var der lejlighedsvist en stedfar. Ofte har socialforvaltningen ikke en mand i familien at forholde sig til. *Der er dog generelt en åbenhed overfor at inddrage fædre og stedfædre*, såfremt moren synes, det er en god ide. I nogle få af de sager, der ligger til grund for interviewene, har forvaltningen været aktivt opsøgende overfor fædre/stedfædre og prøvet at inddrage dem i børnenes ve og vel, i andre ser det mere ud, som om forvaltningen er sympatisk indstillet overfor, at fædre

deltager i forløbet, uden dog selv at lægge mange kræfter i at realisere dette. Nedenstående eksempel vedrører en mere aktiv indsats:

I: De søger begge forældremyndigheden?

R: Ja, og de har møder sammen med familiekonsulenten. Det hun har gjort - når de går fra hinanden, så er det blevet hendes vigtige opgave at få dem til at gå fra hinanden på en ordentlig måde. De skal kunne tale sammen og være forældre sammen, selvom de holder op med at være et par.

I: Hvor meget kontakt har faren med børnene, nu hvor moren er flyttet med dem?

R: Han besøger dem et par gange om ugen og har dem også hjemme på weekend.....Jeg tror faktisk, at vi har bidraget meget til det (=farens kontakt med børnene, min tilføjelse), for sidste gang det var sådan, da var de meget uvenner.....Og nu har vi fået nogle forældre, som kan finde ud af at gå fra hinanden, uden at de river mere end nødvendigt i børnene. Jeg tror ikke, at nogen af dem er så modne, at de helt kan lade være med at rakke hinanden ned, men det bliver gjort på en ordentligere måde.

Der er flere eksempler på, at forvaltningen aktivt rækker ud efter fædre for at engagere dem i deres børn og få dem til at bidrage til løsninger. I en enkelt sag flytter et barn ved forvaltningens mellemkomst fra moren til faren, som hidtil ikke har været meget aktiv i barnets dagligdag. De fleste eksempler vedrører dog en mere passiv attitude over for fædrene.

Moren er *sammenfattende* børnesagens hovedperson og tildeles samtidig en "gatekeeper"-rolle, der er medbestemmende for, i hvor høj grad sagsbehandlerne orienterer sig mod fædre og børn. Trods en generelt positiv attitude overfor at inddrage fædre i det forebyggende arbejde, efterlader interviewene det hovedindtryk, at fædre opfattes som mere marginelle i børnenes liv end mødre, og at der anvendes færre kræfter på at ansvarliggøre fædre og sætte dem i arbejde i forhold til deres børns udvikling, end der anvendes på mødre. Mest bemærkelsesværdigt er, at børnene er så lidt kendte af socialforvaltningerne, til trods for at de alle har modtaget mere eller mindre indgribende foranstaltninger, og at anbringelse for fleres vedkommende har været eller er på tale. Der kan ud fra interviewene ikke herske tvivl om, at mange forebyggende foranstaltninger sættes i værk, samtidigt med at sagsbehandlerne, der beslutter eller indstiller til foranstaltningen, har begrænset direkte eller slet intet direkte kendskab til pågældende børn.

Kapitel 7. Metode i det tværfaglige samarbejde

Indledning om foranstaltningsviften

Det tværfaglige samarbejdes nødvendighed hænger sammen med organiseringen af den forebyggende indsats. Indledningsvis skal derfor præsenteres nogle centrale træk ved foranstaltningsrepertoiret og dets organisering i de fire undersøgte kommuner.

I kommunerne er der som hovedregel skabt et stort lokalt foranstaltningsrepertoire. Repertoiret er forskelligt fra kommune til kommune. Der er i varierende omfang de i loven nævnte foranstaltninger: familiebehandling, hjemme-hos, personlige rådgivere, aflastning, forældre-børnanbringelser m.v. Alle de fire kommuner råder dog ikke over alle de foranstaltninger, loven opregner. Fast kontaktperson ikke etableret som foranstaltning i flere af kommunerne, en kommune havde ikke tilstrækkelige familiebehandlingsfaciliteter og købte dem ikke udefra på grund af budgetbegrænsninger m.m. Derudover er der etableret en lang række "lokale" foranstaltninger: handicaphjælpere, krisegrupper, alkoholteam, DAMP- klasser og klasser for børn med "støjende" adfærd, krise-(døgn)beredskab, anonyme rådgivninger, familiehuse (til akutte anbringelser, forældre-undersøgelser m.v.), pædagogiske værksteder, skilsmisserådgivning osv. Floraen af foranstaltninger er stor og varieret.

Der er i flere af kommunerne en tendens til, at de gerne vil være selvforsynende med foranstaltninger. Det gælder ikke blot de større kommuner. Kun en af (de mindre) kommuner anvender systematisk nogle foranstaltninger udefra: Plejehjemsforening, privatpraktiserende støttepersoner m.v. Den anden mindre kommune supplerer ad hoc et lokalt arsenal af foranstaltninger med udefra kommende behandling ved privatpraktiserende psykolog. Foranstaltningerne ser ud til at opstå ved en slags problemorienteret knopskydning, mere end som et led i en totalplanlægning af foranstaltningsviften. Når for eksempel folkeskolen ikke kan varetage "bogstav"-børns behov, tages der initiativ til at lave en DAMP-klasse.

Det vurderes forskelligt af sagsbehandlerne, om det er godt udelukkende at løbe an på den lokale foranstaltningsvifte. I to kommuner udtrykkes der både stolthed over viften og en tiltro til, at righoldigheden i de lokale foranstaltninger kan løse de fleste og almindeligst forekommende problemer i det forebyggende arbejde. I en anden kommune er vurderingen af de lokale foranstaltninger pessimistisk og negativ, idet budgettet tvinger til kun at anvende kommunens egne foranstaltninger, som rådgiverne anser for utilstrækkelige.

Den brede foranstaltningstvifte tvinger sagsbehandlerne til at mobilisere, administrere og koordinere andres arbejde frem for at være centrale personer i det direkte klientarbejde. Det betyder ikke, at de ikke har kontakt med familierne, men at de væsentligste behandlende arbejds momenter visiteres til andre. Sagsbehandlerne forvalter en slags samlebånd og prøver at få bevægelserne på båndet til at hænge sammen. Det brede foranstaltningsspanorama betyder for klienterne, at der er mange offentlige behandlere at forholde sig til samtidigt eller efter hinanden. Nogle af disse personer optræder af længere varighed i familiens liv, andre kortvarigt, efterfulgt af nogle andre. I visse situationer giver sagsbehandlerne udtryk for, at det er en del af deres opgave at forhindre en for stor ophobning af hjælp på samme tid og fordele rollerne, så de offentlige indgreb doseres på en for barnet eller forældrene hensigtsmæssig måde. Den kontinuerlige person: sagsbehandleren får også på denne måde en mere yderlig relation til familien, fordi han/hun ofte ”doserer” sig selv lavere for at undgå for mange samtidige professionelle personer omkring familien.

Trods bestræbelserne i de undersøgte kommuner på at opbygge et bredt og varieret repertoire af foranstaltninger giver flere rådgivere udtryk for mangler i foranstaltningstviften. Mange mener, at den største mangel er foranstaltninger i et grænseområde mellem socialforvaltning og skole. Det er vanskeligt at finde tilstrækkeligt gode løsninger eller et tilstrækkeligt antal pladser i de gode løsninger til både mindre og større børn, som folkeskolen af den ene eller anden grund ikke passer til. I flere interviews går det desuden igen, at der ikke er udviklet foranstaltninger til etniske minoritetsbørn, for eksempel aflastningsfamilier med en etnisk minoritetsbaggrund, der kan imødekomme børnenes kulturelle, sproglige, religiøse m.v. behov.

Sammenfattende er det forebyggende arbejde organiseret i en lang og varieret række af lokale særforanstaltninger. Det er rådgiverens opgave at mobilisere disse foranstaltninger samtidigt eller i tur og orden, efterhånden som en eller flere foranstaltninger modsvarer familiens problemer. Rådgiverne skal mobilisere en række ”foranstaltere”, der hver for sig udfører delmomenter af det forebyggende arbejde. Sagsbehandleren, som er den kontinuerlige beslutningstager, bliver til en ”case manager”, der skal orkestrere det tværfaglige netværk af særforanstaltninger, der opererer relativt autonomt og løsrevet fra hinanden.

Metode i det tværfaglige samarbejde

Det tværfaglige og tværsektorielle samarbejde indtager en meget central plads i sagsbehandlerne beskrivelser af deres arbejde og arbejdsmetode. Ethvert problem af en vis størrelse hos et barn

igangsætter en tværfaglig koordinering. Det tværfaglige samarbejde ser ud til at være lige centralt i alle arbejdets faser: undersøgelse, henvisninger, implementering og opfølgning af foranstaltninger. Uden tværfagligt samarbejde af betydeligt omfang kan man i dag ikke få det forebyggende net om børn til at hænge sammen. Nogle eksempler:

I: Hvordan vil du definere din rolle i forhold til familierådgiverens måske mere terapeutiske rolle?

R: Jamen, koordinerende, det er mig der sætter det (=foranstaltninger, min tilføjelse) i værk....Familierådgiveren går tættere på, har mere tid og er mere terapeutisk. Hun har et tættere forløb med familien, end jeg skal have. Jeg vil typisk komme med til møder og samle op på, hvordan det går med indsatsen.

(Lidt senere i interviewet)

R: Vi er meget åbne for at få alle parter med. Jeg tror, det er vældigt vigtigt at opretholde samarbejdet med netværket, for de gør også en ekstra indsats, når de føler sig mere inddraget og hørt på en anden måde. De føler, at de er en vigtig del af samarbejdet omkring familien.

I: Når du siger netværk, snakker du faktisk om det offentlige netværk?

R: Jeg har aldrig vidst, at der kunne være noget andet, der var vigtigere.

I: Hvad er din rolle?

R: At koordinere.

I: Hvad mener du med det?

R: X, familierådgiveren er den, som har den daglige og hyppige kontakt med vuggestuen, og hun refererer til mig.....Ja, vi bor her på gangen og render ind i hinanden, og "hvordan går det?", og hun kommer og fortæller mig, hvordan det går. Og så skal vi snarest have fulgt op på den her.

I: På kontrakten, på familierådgiverens arbejde?

R: Ja. Så man kan sige, at jeg tager imod informationer, og jeg er den, der koordinerer, hvis flere skal holde møde sammen. Og økonomien snakker X ikke med moren om. Så man kan sige, at jeg koordinerer og holder øje.....Ja, sådan er det planlagt her i kommunen. Det er så tværfagligt, at jeg næsten ikke selv behøver at have kontakten (=til klienten, min tilføjelse).

Man kan få det indtryk, at de tværfaglige møder er den vigtigste bestanddel i det forebyggende arbejde. Tværfaglige møder ser nogle gange ud til at indtage en plads i indsatsen, som går ud over, hvad man kan forvente, at møder kan løse af klientproblemer. Som en sagsbehandler udtrykker det, så "sender hun forebyggelsen ud i det tværfaglige net". Hun holder andre informeret, afgiver bestillinger på, hvad andre skal lave, checker, om bevillinger skal forlænges, indkalder til møder og er obligatorisk mødedeltager m.v. Desuden er hun i flere af kommunerne fast kontaktperson til en eller flere af kommunens skoler og daginstitutioner og skal på denne måde generelt gøde jorden for det konkrete samarbejde om enkeltsager. Man kan ud fra interviewene sige, at denne administrative tværfaglige funktion er kernen i den kommunale sagsbehandlers forebyggende arbejde.

Som tidligere nævnt *repræsenterer det tværfaglige samarbejde også en arbejdsdeling*. Der er i almindelighed en høj grad af tiltro til, at samarbejdspartnere er eksperter på områder, som sagsbehandleren ikke er ekspert i. Det producerer en opfattelse af, at man kan læne sig op ad, hvad de andre siger, uden som sagsbehandler selv at have et førstehåndskendskab til detaljerne. Det kan også se ud til, at der eksisterer en tværfaglig kultur, der vanskeliggør uenighed, også når rådgiveren faktisk er uenig i vurderingerne. Et eksempel:

R: Altså, jeg er jo ikke pædagog, jeg er socialrådgiver, ikke? Så hvis de fortæller mig, at et barn er inde i en fejludvikling – altså, det kan jeg jo ikke sådan tillade mig at betvivle.

Det tværfaglige samarbejde er uhyre tidskrævende. Det springer i øjnene, hvor mange møder sagsbehandleren arrangerer og deltager i. Hertil kommer de utallige mere uformelle kontakter med samarbejdspartnere, specielt når alle foranstaltninger findes i huset, og man dagligt møder hinanden på gangen.

R: Man kan bruge hele og halve dage på at koordinere møder i for eksempel syv sager. Der kan gå flere dage med at finde ud af, hvem det nu er, der er på den sag.....Skolelærere, børnehavepædagoger – you name it! Nå, så får man inviteret de fem, og så er der en, der skriver tilbage, at hun ikke kan den dag. Nå, om igen! Og det er i forhold til, at man har seks andre bolde i luften på samme måde. Og så synes jeg: Nej!

Der er også i interviewene *kritiske røster overfor omfanget og karakteren af det tværfaglige samarbejde*. De fleste rådgivere har et ambivalent forhold til den administrative rolle og dens relative distance til klienterne. Flere fremhæver også, at kvaliteten i det forebyggende arbejde er blevet bedre ved at specialisere foranstaltningerne, men der er røster fremme om, at tværfagligheden har ført til en faglig forarmelse af sagsbehandlerens arbejde. To eksempler:

R: I sidste uge følte jeg mig – jeg gik rundt og sagde: ”Ved du hvad, jeg tror snart, jeg søger ansættelse i en kommune, der overhovedet ikke har noget tværfagligt samarbejde”. For jeg føler mig snart som en chefsekretær. Hvis du ser de morsomme amerikanske film, så er der en chefsekretær, der holder øje med, hvornår chefen skal købe blomster til konen, hvornår til elskerinden, og hvornår de forskellige har fødselsdag.

I: Hvad ville du hellere?

R: Nogle gange kunne jeg godt have tænkt mig på en anden måde selv at have kontakten til en sådan mor som hende. Men jeg kan ikke se, hvordan jeg skulle nå alt det andet. Så jeg gider ikke tværfagligt samarbejde. Jeg ville hellere køre det hele selv, som man gjorde i rigtigt gamle dage.

I: Sådan som jeg hører det, du siger, så synes du, at du som sagsbehandler sjældent selv laver forebyggende arbejde?

R: Ja, det synes jeg faktisk ikke, at jeg gør. Og det snakker vi jo også om. Hvad laver vi i det hele taget af forebyggende arbejde og behandling på et sådant kontor som dette? For det meste sender vi jo klienterne andre steder hen. Det kan som sagt være en hjemme-hos'er, eller man giver henstilling om, at barnet skal i daginstitution, og det er så det, det forebyggende arbejde består i. Og det er rigtigt, det er ikke noget, som jeg personligt gør. Jeg iværksætter det måske, men jeg synes jo ikke, at jeg laver det.

(Lidt senere i interviewet)

R: Det er nok meget typisk, at det er den rolle, vi som sagsbehandlere har. Vi har måske i virkeligheden mere kontakt med de forskellige samarbejdspartnere end med klienterne. Og det, synes jeg jo, er en utroligt dårlig kontakt, og det ser man jo faktisk også her (=i den udvalgte sag, min tilføjelse). Og det gør da vores arbejde – altså, det er ikke det, man egentlig gerne ville.

Tværfagligt samarbejde *problematiseres også af nogle rådgivere af etiske grunde*, idet det blotlægger detaljer i familiers liv for en nogle gange relativt stor gruppe af professionelle. Yderligere stiller det krav til klienterne i et ulige magtforhold om at skulle gerere sig i tværfagligheden. Dette opfattes som det åbne samarbejdes og netværkstænkningens bagside.

R: For det første vil jeg sige, at arbejdet er meget tværfagligt og åbent.

I: Hvad mener du med at arbejde meget åbent?

R: Vi har jo haft flere møder med børnehaven og familien, hvor alle ting blev sagt. Alle problemstillinger blev formuleret, og der var megen blotlægning af familien, kan man sige. Men det har også været med til at skabe åbenhed.

R: Men skolen og barnet gik vældigt meget i hårdknude. X havde en rigtig god periode rent fagligt på skolen, hvor han fik mange positive oplevelser med faktisk godt at kunne noget i skolen, hvad han ikke har haft tidligere. Og så opstår der nogle konflikter, jeg vil sige, at det primært handler om nogle konflikter mellem faren og klasselæreren.....Læreren havde så også svært ved at bevare det professionelle. For det endte med, at skolen gik ind og sagde, at de forbød faren al kontakt direkte til læreren, så nu går al kontakt over inspektøren. Og det var jo smadder uheldigt. Der blev holdt en del møder, hvor alle var med, og vi forsøgte også at holde nogle møder for de professionelle alene for at finde ud af, hvordan vi bedst kunne støtte op, men der var for meget mudderkastning.

I: Det vil sige, at de møder alene handlede om den konflikt mellem faren og læreren og om at prøve at rede trådene ud?

R: Ja, og selvfølgelig den afsmittende virkning den havde på barnet.....Han begyndte at koncentrere sig om: "Hvad er det nu, jeg skal sige derhjemme, og hvad er det nu jeg må sige her?". Hans energi blev slet ikke brugt på det faglige, og han gik noget i stå ved det. Vi holdt nogle møder med skolen, hvor der også var modstand fra lærerens side. Der blev vi mødt med holdningen om: "Jeg har været lærer her

i 10 år, så jeg ved godt hvordan man gør, jeg har haft lignende forældre. Det skal I ikke blande Jer i” – i den dur.

I: Der var flere parter om at få det til at blive ret fastlåst?

R: Det var der absolut. Det var ikke kun far. Skolen var en stor del af det.

Ud fra sagsbehandlerens udsagn er der grunde til at være opmærksom på, at det tværfaglige samarbejde kræver meget af familierne, ikke mindst af forældrene. Det er tids- og kraftkrævende at være klient i en tværfaglig organisering af arbejdet. Desuden må familier tåle, at mange professionelle bliver sat ind i svære detaljer af familiens private liv. Endelig forudsætter tværfagligheden, at forældre kan markere sig på lige fod med de professionelle, og at de professionelle respekterer, at forældre kan handle på andre måder end det forventes af dem.

Som det fremgår af det sidste citat, opfatter flere sagsbehandlere det som en del af deres rolle *at være "troubleshooters" i det tværfaglige samarbejde*. Der bruges megen tid på situationer, hvor samarbejdet ikke fungerer, eller hvor en samarbejdspartner har konflikter med familien. I en enkelt af sagerne bliver sagsbehandlerens rolle næsten defineret som en "go between" eller en budbringer af negative meddelelser fra samarbejdspartnere til familien. I en sådan rolle finder sagsbehandleren det vanskeligt "at tage familiens parti", fordi forventningen om loyalitet overfor samarbejdspartnere tilsyneladende er stærk. Det er iøjnefaldende, at rådgivere forventes at rydde op i konflikter mellem samarbejdspartnere og familier, selvom de ikke selv har nogen andel i konflikten.

Det bliver i interviewene klart, at det tværfaglige samarbejdes Achilles-hæl er, at *sagsbehandlerne ofte har begrænset viden i detaljen om, hvordan samarbejdspartnere arbejder*. Derfor er de mål, de sætter også i almindelighed bredt og uspecifikt formuleret, for eksempel at moren "skal lære at sætte grænser for barnet". Det er svært at afgive præcise bestillinger til de "foranstaltere", der visiteres til, og de har vide rammer til selv at formulere mål og indhold i deres foranstaltning. Forestillingen om sagsbehandleren, der koordinerer et samleband af foranstaltninger og sørger for sammenhæng og helhed i dem, modsvarer måske i begrænset omfang virkeligheden, fordi sagsbehandleren har luftig viden om flere af de dele, helheden består af. Nedenfor fremgår en typisk upræcis målformulering i forbindelse med aflastning:

I: Hvad er sigtet primært med den aflastningsfamilie?

R: Det er dels at aflaste mor, men også at give barnet en mulighed for at se, hvordan en almindelig familie fungerer.

Citatet er illustrativt for de uspecifikke forestillinger om den enkelte foranstaltningens indhold.. ”Den almindelige families” helende potentiale (og mødres behov for aflastning) er de gentagne begrundelser for at tildele aflastning. Man får indtryk af, at der ikke tiltrænges en forklaring på, hvad ”en almindelig familie” specifikt skal tilføre barnet. Snarere får man af sagsbehandleres beretninger indtryk af, at man ikke behøver at argumentere for de foranstaltninger, der er til rådighed. Foranstaltningerne er der først, begrundelserne for deres anvendelse kommer efterfølgende og kræver ikke en høj grad af præcision.

Til trods for det tværfaglige arbejdes markante position i det forebyggende arbejde, svarede sagsbehandlerne, at der *ikke var organisatoriske retningslinier for, hvordan det tværfaglige samarbejde skal udføres*. Indholdet fastsætter den enkelte således selv.

Det tværfaglige og tværsektorielle samarbejde er *sammenfattende* rådgivernes hovedarbejdsopgave i det forebyggende arbejde. Det fylder en stor del af arbejdstiden, og sagsbehandlerne føler sig i tiltagende grad som administrative koordinatører. Metoden i samarbejdet er ofte af en praktisk art, som kan ligne sekretærarbejde, i form af arrangering af møder mellem samarbejdspartnere og forældre. Metoden er også koordinerende, informerende og informationssøgende, det er en central del af det tværfaglige samarbejde at ”holde øje med”, som en rådgiver udtrykker det. Metoden er konfliktløsende, det ser ud, som om løsning af konflikter mellem samarbejdspartnere indbyrdes eller mellem samarbejdspartnere og familie lægges over på sagsbehandlerens skuldre, hvilket i perioder kan være den mest centrale, om end ikke altid særligt frugtbare, opgave i et sagsforløb.

Flere sagsbehandlere forholder sig kritisk til denne udvikling, som distancerer dem fra klienterne, giver deres arbejde en administrativ karakter og betyder, at deres primærrelationer er til andre professionelle og ikke til klienterne. Flere giver også udtryk for, at denne arbejdsmåde ligger langt fra deres kvalifikationer og forventninger til arbejdet, andre mener, at kvaliteten af arbejdet højnes ved specialisering af enkeltforanstaltninger.

Det kan være krævende at være klient i en tværfaglig organisering af arbejdet. Man får det indtryk, at det periodisk næsten kan svare til et halvtidsarbejde for klienterne at deltage i de nødvendige tværfaglige møder. Desuden er det integreret i det tværfaglige samarbejde, at der eksisterer et ulige magtforhold mellem professionelle og klienter, som i nogle situationer kan være vanskeligt at administrere i klienternes favør. Endelig er prisen for et udstrakt samarbejde, at oplysninger om familiers indre liv kan flyde ud til alle professionelle i et barns og en families omgivelser.

Kapitel 8. Arbejdsmetode i forbindelse med erfaringsopsamling

Der finder ifølge sagsbehandlerne ikke en systematisk erfaringsopsamling sted, og kommunerne har ikke retningslinier herfor. I en af kommunerne gennemgår afdelingslederen i en slags turnus enkeltsager med hver rådgiver for sig, men denne gennemgang er primært rettet mod behandlingen af den konkrete sag og ikke mod en mere generel erfaringsopsamling. Et typisk udsagn om erfaringsopsamling/evaluering er:

I: Har I nogle retningslinier for erfaringsopsamling?

R: Det gør vi ikke.

I: Det gør I ikke?

R: Nej, det gør vi simpelthen ikke.....Jeg har nok også nogle gange tænkt, at hvis man har en sag, der enten er gået rigtig godt eller rigtig skidt, så burde man jo sætte sig ned og gennemdrøfte, hvorfor gjorde vi egentlig det. Hvilke erfaringer kan vi tage med os fra denne sag til næste gang, vi ser noget lignende. Og det gør vi ikke. Det er der ikke tid til her.

Udsagn af denne karakter er gennemgående for samtlige socialarbejdere i undersøgelsen.

Rådgiverne *evaluerer ofte konkrete foranstaltninger i enkeltsager* som et led i sagsbehandlingen. Det sker først og fremmest gennem de beslutningsprocedurer, der bestemmer, at en foranstaltning gives for en periode ad gangen, og at der derefter skal tages stilling til, om foranstaltningen skal fortsætte. I disse formelt betingede tilbagevendende vurderinger, sker der en konkret opfølgning, knyttet til problembilledet i den konkrete sag. Nogle gange foretages denne evaluering i et samarbejde mellem rådgiveren og ”foranstalteren”, nogle gange evalueres sammen med klienten. Disse mange enkeltvurderinger af konkret karakter sammenfattes dog ikke i generelle opsamlinger af erfaringerne med en bestemt foranstaltning. Nogle eksempler:

R: Det er en indbygget ting, at familiekonsulenterne bliver bevilget for 3-5 måneder ad gangen. Så evaluerer vi, hvordan kommer vi videre, skal vi videre, skal bevillingen forlænges, hvordan ser det ud? Og det gør jeg selvfølgelig ved en snak med familiekonsulenten - og jeg bliver også løbende orienteret om, hvordan det går - men også ved en fælles snak med mor om, hvordan hun oplever, at det går.

I: Hvordan følger du resultater op i en sag som denne?

R: Jeg har ikke noget bestemt system. Det er en løbende proces. Denne familie skal have kontakt til os i nogle år endnu. Så hvor står vi nu? Hvad er der sket på et år? Lad os lige snakke om det! Vi snakker altid om, hvad vi skal nå ude i fremtiden. Så lad os lige se, hvad vi har nået. Det prøver jeg at fortælle familien, det er ret vigtigt. Har vi virkelig kunnet skabe de ændringer på et år? Ja, det har vi. Det må give selvtillid. Det må minde moren om, at hun godt kan.

I: Det lyder som en erfaringsopsamling sammen med moren?

R: Ja, vi snakker om det. Det kan komme som en spontan indskydelse, at jeg siger: ”Lad os lige snakke om det!” Jeg vil ikke lave en dagsorden. Det kan man godt gøre, hvis man har en virksomhed, men det er lidt kunstigt for mig, når vi har med mennesker at gøre. Vi skal lade tingene opstå i en dialog. Jeg er ikke skematisk på den måde. Jeg kan godt lide systematik, men jeg kan ikke lide at systematisere relationerne til andre. Det oplever jeg som kunstigt på det menneskelige plan, hvor vi snakker sammen.....Vi har ikke udarbejdet en procedure. Vi gør tingene forskelligt. Vi har ikke indbygget alle de kontrolforanstaltninger. Vi har ikke udarbejdet et papir om, at det og det skal man gøre.

I det sidste citat opfattes retningslinier for evaluering af arbejdet som kontrolforanstaltninger og som fremmede for en dialog. Man aner også i citatet en opfattelse af, at systematiske eller skematiske evalueringer ville objektgøre klienter i modstrid med værdien om, at man i det sociale arbejde så vidt muligt bør tale sammen som ligeværdige subjekter.

Ud over de evalueringer som den formelle beslutningsstruktur fremtvinger, giver sagsbehandlerne udtryk for, at de ikke evaluerer deres arbejde. Der er dog flere udsagn om ”*det indre videnslager*”, dvs. privat ophobede erfaringer, som den enkelte trækker på.

R: Jeg havde faktisk tænkt mig, at jeg ville lave et referat af det forløb, vi har haft med familien. Om hvordan vi startede, hvad vi har snakket om, hvordan det er afsluttet, og hvordan det er gået.

I: Med henblik på hvad ville du lave det referat?

R: Med henblik på – dels til mig selv, så jeg kunne bruge det i andre sammenhænge. Hvordan var det lige præcist i den sag, hvad gjorde jeg, hvad var det, der lykkedes, hvad var godt og skidt?

I: Du siger dels til dig selv, hvad med det andet dels?

R: Men det er nok primært til mig selv for at blive bedre næste gang.

Denne rådgiver udtrykker et ønske om selv at bygge sit videnslager op gennem mere systematisk udarbejdelse af casebeskrivelser. Oftest lyder det imidlertid, som om lageret ikke er systematisk ordnet, det virker, som om det er fyldt med konkrete aha-oplevelser i enkeltsager, som kan kaldes frem i nye situationer. Videnslageret udgøres af erfaringer for lignende problemstillinger eller forløb, som bliver en slags forbilleder for, hvordan en ny situation skal vurderes eller håndteres.

Nogle sagsbehandlere siger, at de engang imellem tager sig tid til at *gennemgå sager, der ”kokser”* eller, som en sagsbehandler udtrykker det, ”sager, der bliver ved med at overfalde mig”. De har også erfaringer for, at sådanne opfølgninger kan føre til, at man pludseligt gør noget helt andet, efter i en lang række år vanemæssigt at have iværksat foranstaltninger, der ikke har virket.

R: Jamen, nogle gange kan jeg se, at der er stagnation i sagen på en eller anden måde, den står i stampe. Og jeg har nogle hypoteser om det, som ikke er begrundede, men så stærke, at de fylder meget alligevel. Så tager jeg sagen under armen og finder et roligt sted, og så tager jeg sagen fra den ene ende

til den anden, sådan at jeg kan få klarhed over, hvad der er det gennemgående i sagen, og hvad der er nyt. Og det, synes jeg da, har givet mig nogle nye måder at angribe tingene på. Jeg har en sag, som har kørt i mange år, hvor der både har været tvangsanbringelse og anbringelse og det ene og det andet. Det er jo gået galt hver gang, for hver gang, der lægges op til anbringelse, så flytter de. Og dem er jeg ved at sende i familiebehandling, fordi hvad pokker skal man ellers gøre? Altså mange års arbejde er spildt. Børnene er blevet større, og de har det stadigvæk lige elendigt, så der må gøres et eller andet.....At lave en kovending, kan man sige, og ændre behandling i en sag, der har været på vej til børn- og ungeudvalget, til det stik modsatte, det skal sidde og gnave i min mave i lang tid, før jeg kan. Altså, sagen skal næsten overfalde mig, før jeg tør gøre det.

Dette citat belyser, hvad Schön (1983) kalder ”reflection-in-action”, hvilket refererer til praktikers refleksion, når indsatsen ikke går som forventet, hvilket tvinger dem til at revurdere situationen. Han peger på, at denne refleksion meget ofte fører til en omdefinering af problemet, som muliggør, at en anden kendt indsats pludselig kan blive relevant.

Gode erfaringer formuleres af og til på den måde, at *en sag er gået godt, hvis ingen har rejst indsigelser mod processen*. Det gælder både samarbejdspartnere og klienter. Hvis de tilbagemeldinger, der er indløbet undervejs, er overvejende positive, betragtes sagsforløbet som vellykket.

R: Der er ikke nogen, der undervejs ikke har syntes, at arbejdet var ok. Jeg har også oplevet, at familien syntes, det var ok.....Hvis nu nogen havde sagt til mig: ”Er du nu sikker på, at det er en god ide?” Eller : ”Har du tænkt over det?”.....De kender mig jo godt nok til, at hvis de syntes, jeg var på galt spor, så ville de sige det til mig.

Det vil sige, at nogle sagsbehandlere vurderer succes på baggrund af positive (eller i hvert fald ikke negative) tilbagemeldinger fra samarbejdspartnere og klienter.

De erfaringer, der er gjort, er svære at formidle til kolleger og organisation. Den formidling, der finder sted, formuleres som uformel ”gangsnak” til de nærmeste kolleger, som man føler sig tryk ved. Nogle eksempler:

R: Vi har altså nogle faggruppemøder, hvor vi prøve at fortælle hinanden om erfaringer.....og at formidle de ting, vi møder. Men det er en af de ting, der er svære, socialrådgivere er svære at lære noget.

I: Hvorfor det?

R: Det er sådan, at vi passer lidt på vores sager og det arbejde, vi gør. Der er lidt det der med: ”Du skal ikke komme og tro, at du kan lære mig noget som helst. Jeg har gjort mine erfaringer”.

R: Vi bruger hinanden utroligt meget på kryds og tværs. Vi er en gruppe på fire, som er vidt forskellige personer.....Hvis vi synes, de andre laver noget, som ser ud til at være et skævt spor, så bliver det sagt. Uformelt bruger vi hinanden. Vi kan sige: ”Jeg er usikker på denne sag, vil du ikke godt sætte dig ned en halv time og give mig nogle ideer til at komme videre”.

Enkelte tilkendegiver, at der kan ske en *erfaringsopsamling via supervision*. Men oftest bruges supervisionen til ting, man aktuelt er kørt fast i, mere end til en bevidst erfaringsopsamlingsproces.

Der finder *sammenfattende* en del enkeltsagsbaseret evaluering sted i det forebyggende arbejde, først og fremmest knyttet til den tilbagevendende formelle stillingtagen til, om en foranstaltning skal forlænges eller ophøre. Efter sagens natur er den type af evaluering rettet mod en konkret vurdering af foranstaltningen i forhold til familiens problemer. I sjældnere tilfælde sætter en rådgiver sig for enten at gennemgå en sag grundigt ud fra en uspecifik fornemmelse af, at indsatsen er fejlagtig eller utilstrækkelig, eller at reflektere over og nedskrive sine erfaringer med en given sag for selv at udvikle sig fagligt. At tiden til dette er knap, kan der imidlertid ikke herske tvivl om. Nogle giver desuden udtryk for, at det er vanskeligt at komme igennem med formidling af erfaringer til kolleger og organisation.

Samlede strategier for systematisk erfaringsopsamling og evaluering findes ikke i de undersøgte socialforvaltninger. Dette fremgår også af Olsens (2002) spørgeskemaundersøgelse til kommunerne som led i denne evaluering. Der er ikke organisatoriske retningslinier for, hvordan en mere overordnet erfaringsopsamling skal finde sted, og den finder ifølge sagsbehandlerne heller ikke sted. Enkelte sagsbehandlere giver også udtryk for, at en mere systematisk erfaringsopsamling ville være et fremmedelement i arbejdet, fordi erfaringsopsamling ville sætte klienterne ind i et skema, der ikke passer til den dialogiske og lige relation, der tilstræbes. Den ringe opmærksomhed på en systematisk evaluering af erfaringerne fra det forebyggende arbejde forstærker de barrierer for metodeudvikling, som metodefriheden og en begrænset begrebsudvikling om arbejdet skaber.

Kapitel 9. Sagsbehandlerens vurdering af kommunens forebyggende arbejde

Rådgiverne blev i interviewene spurgt om, hvordan de vurderer kvaliteten af det forebyggende arbejde i deres egen kommune. *Langt de fleste har positive vurderinger af det forebyggende arbejde, der foregår.* I tre af kommunerne vurderes det forebyggende arbejde generelt som meget godt eller godt. Der udtrykkes stolthed over det foranstaltningsnet, der er bygget op, og som anses for at give gode muligheder for at bidrage til børns gunstige udvikling.

I: Hvad synes du helt generelt om det forebyggende arbejde i kommunen?

R: Jeg synes, at det er så fint. Det giver mig rigtig megen energi til at gå i gang med at lave noget. Det er det, der gør, at jeg synes, der er noget ved det.

I: Hvad er det, der er så...?

R: Det er, at der er en bred vifte af muligheder, som gør, at man som udgangspunkt kan se mulighederne og ikke begrænsningerne. Nogle gange kommer vi for sent ind, det er jo ikke nok, at vi er forebyggende, hvis ikke børnehaverne, vuggestuerne og skolerne har lyst til at være med. Det kan vi jo ikke gøre noget ved. Men jeg synes, at når vi først kommer på banen – hvis ikke børnehaven er nået dertil, at børnene faktisk i virkeligheden burde fjernes – så synes jeg faktisk, at vi gør et rigtigt, rigtigt godt stykke arbejde. Det synes jeg, vi gør alle sammen....Altså, det er i første omgang vores egen familieafdelings vifte. Men det er også den frihed – nej, det er ikke helt rigtigt, det er nok mere respekt – ledelsens respekt for vores vurderinger og arbejde, der gør, at vi ikke har så mange begrænsninger. Fordi vi bliver respekteret for det, og vi bliver også troet på.

På det konkrete plan mener sagsbehandlerne, at *de faktisk bidrager til, at de børn, hvis sag ligger til grund for interviewene, udvikler sig bedre i et samspil med forældrene.* Enten mener de, at de har bidraget væsentligt til, at for eksempel et spædbarn har fået en god opvækst i lille alder trods svære kriser i familien, eller også tilkendegiver de, at de har skabt nogle rammer, der ”stopper de huller”, forældrene ikke selv formår at udfylde. De har i almindelighed relativt positive forventninger til udviklingen hos de børn, som de har arbejdet med. Det gælder også de sagsbehandlerne, der generelt finder deres kommunes forebyggende arbejde mangelfuldt. Hertil kommer, at mange sagsbehandlere giver udtryk for at være glade for deres arbejde.

I: Hvordan bliver Y's udvikling?

R: Jeg tror, det kommer til at gå Y fint. Det, jeg tror, vil være vigtigt for Y – det er i hvert fald det, jeg prøver at sætte fokus på – det er, at der altid er et menneske, som han kan støtte sig til - i hvert fald i så lang tid, som jeg kan bestemme. Men det er altså blevet tydeligt, hvor vigtig den personlige rådgiver er blevet for ham.

I: Du har nogle forventninger om, at Y vil udvikle sig positivt. I hvor høj grad opfatter du den indsats, som I har sat i værk, som medvirkende til det?

R: Altså, jeg tror, at vores indsats også har haft betydning, men grundlæggende er han ikke noget skadet barn, han er et forholdsvis helt menneske. Så det er jo også en af de ressourcer, moren har, hun har kunnet give ham omsorg fra starten af, han har fået omsorg fra han var helt lille. Og vores indsats har for mig at se været at stoppe de huller, som moren også har haft, altså at gå ind de steder, hvor hun ikke har formået at leve op til at have et barn. Men det er en vigtig indsats, det mener jeg helt klart, fordi det er nogle vigtige huller i hans udvikling, der er stoppet nu.

Forebyggelsen vurderes som tidligere nævnt også *positivt i forhold til det, som af og til vil være alternativet: anbringelse*. Flere udtrykker en forsigtig skepsis overfor, om anbringelser gavner børnene, og sagsbehandlerne vil gerne bidrage til, at børn kan blive i deres familier.

Den generelle vurdering af det forebyggende arbejde er anderledes i den sidste kommune, hvor der *udtrykkes kritik af budgettænkning, som ikke muliggør fantasifuldt og forpligtende forebyggende arbejde*. I denne kommune udtrykkes det, at det er ”svært at få øje på det forebyggende arbejde”.

R: Ja, det rystede mig sådan set lidt og gjorde mig ked af det, da X (=en mellemløber, min tilføjelse) sagde, at jeg skulle finde en sag, hvor vi havde lavet noget forebyggende arbejde, der var lykkedes. Så var min første tanke, jamen, hvad laver vi egentlig reelt af forebyggende arbejde, og hvor lykkes det egentlig? Og det synes jeg da er rystende, det var rystende for mig selv.

I: Hvordan vurderer du jeres forebyggende arbejde i almindelighed?

R: Jeg synes, det er ret minimalt. Vi har en meget høj anbringelsesprocent. Det er noget, jeg kæmper lidt med at finde ud af, hvorfor vi har det.....Altså, det forebyggende – jeg bliver lidt træt, når jeg hører det, fordi jeg synes, jeg kæmper en daglig, energisk kamp og prøver at holde nogle høje standarder for arbejdet, men der er desværre altid ting, der presser sig på på forskellige måder, sådan at det forebyggende – det er jo en frygtelig god tanke, men tanken er bare ikke nok. Sådan har jeg det med det.

I: Og hvad lægger du i, at tanken ikke er nok?

R: Ja, det forebyggende – hvis man tænker i paragraf 40, så er der nogle udmærkede ideer i det, kan man sige. Men det forebyggende bør være meget bredere, fordi der er jo ikke to familier, der ligner hinanden, og behovene er ej heller ens. Men fordi arbejdet er for presset, bliver det sådan en kasseopdeling, og det kan afhjælpe noget i kort tid. Men hvis det skal være forebyggende, så skal det gøres ordentligt, og det samme gælder anbringelser, Hvis man ikke skal genanbringe, så skal det gøres ordentligt. Derfor bliver det lidt ved snakken, synes jeg.

I: Når du siger kasseopdeling...?

R: Ja, kasser på den måde,at et sted er det altid den foranstaltning man bruger, et andet sted er det en helt anden. Og det er den eneste rigtige. Altså, i bund og grund er det vanetænkning.

Der rejses af flere sagsbehandlere kritik mod flere aspekter af forebyggelsestænkningen. En kritik er, at forebyggelse opfattes for snævert som forebyggelse af, at barnet anbringes, og ikke som forebyggelse af en ugunstig udvikling hos barnet, hvilket betyder, at forebyggelsen ikke er bred nok. En anden kritik er, at foranstaltningsrepertoiret er for begrænset. Man koncentrerer sig om standardforanstaltningerne og tænker ikke ud over dem. Man tænker blandt andet kun i offentlige foranstaltninger og har meget lidt indføling i, hvilke muligheder lokalmiljø, foreninger m.v. byder på. Det nævnes desuden, at det er vanskeligt at eksperimentere med nye metoder (for eksempel familierådslagning), fordi de ligger ud over de i loven opregnede foranstaltninger. Der udtrykkes endelig en kritik mod, at man ofte *satser på "forkromede projekter"*, mens man snarere burde satse på lidt flere ressourcer på det, man gør til daglig.

R: I bund og grund synes jeg, at man nogle gange laver store projekter, forkromede projekter. I bund og grund tror jeg egentlig, at der er meget godt arbejde, der bliver lavet rundt omkring, og måske skal man bare putte nogle flere ressourcer i det. Sådan har jeg det.

I: Ja?

R: Nogle gange tror jeg ikke, at det skal være den helt store nytænkning. Det skal såmænd nok gå i det små.....Nogle gange har man en tendens til at søge nye steder for at finde svaret, i stedet for at søge der, hvor man er. Lige da vi fik det stop for økonomien, så sagde mine kolleger: "Kan de ikke bare sige, at der ikke er noget, der hedder social lovgivning mere, den skrotter vi?" Og det synes jeg egentlig er en fascinerende tanke. Fordi hvis vi kunne komme til bunds i de lovgivninger, man sender ud, så kunne vi rent faktisk finde ud af, hvad vi vil bruge penge på her og så gøre det ordentligt.

Sammenfattende vurderer rådgiverne som hovedregel det forebyggende arbejde som godt. De finder, at der er opbygget mange nyttige foranstaltninger, som giver muligheder i forebyggelsen. I en kommune vurderes forebyggelsen overvejende negativt, begrundet med udgiftsstop og relativt stor sagsbyrde, som begrænser mulighederne for at tænke fantasifuldt i forebyggende baner og at nå at tage sig af andet end det mest presserende, som ofte vil være anbringelser.

Som hovedregel mener rådgiverne, at deres arbejde i de konkrete sager vil sætte sig positive spor i børnenes udvikling. Det almindelige er, at rådgiverne finder, at de selv har ydet væsentlige eller supplerende bidrag til, at barnet sandsynligvis vil udvikle sig uden for store problemer.

Der forekommer også kritiske udsagn om forebyggelsen på børneområdet. Sagsbehandlerne giver udtryk for, at når først foranstaltningsviften er på plads, er der en tendens til at bruge foranstaltningerne rutinemæssigt, til ikke at reflektere over foranstaltningernes tilstrækkelighed i forhold til klienternes behov, og til alene at tænke i de etablerede offentlige foranstaltninger og ikke tænke bredere på ressourcer i det lokale miljø og civile samfund.

Kapitel 10. Diskussion

Indledning

I dette kapitel vil nogle centrale resultater om arbejdsmetoden i det forebyggende børnearbejde blive resumeret og diskuteret. Kapitlets hensigt er at rejse spørgsmål, som kan danne udgangspunkt for diskussioner om metodeudvikling i det forebyggende arbejde.

En hovedopgave i forebyggelsen er at "oversætte" familiers og børns problemer til nogle administrative kategorier, nemlig de til rådighed stående foranstaltningskategorier³⁰. Forebyggelsen "producerer" eller mobiliserer offentlige foranstaltninger, der lovgivningsmæssigt og organisatorisk er legitime løsninger på udviklingsrisici hos børn. Det går igen i sagsbehandlernes beretninger, at et givet problem udløser motiverende strategier – oftest i forhold til moren – med henblik på at muliggøre iværksættelse af en eller flere foranstaltninger. Det går også igen, at samme foranstaltning kan sættes ind overfor forskellige problemer, for eksempel anvendes hjemmehos/familiekonsulent over for meget forskellige forældre- og børneproblemer. Hjørnestenen i forebyggelsen er et eksisterende foranstaltningsrepertoire, der skal bringes i anvendelse over for de mangeartede konflikter, familier kan opvise. Måske medfører dette også, at undersøgelsen i børnesager bliver mindre væsentlig end forudsat i loven, idet arbejdets kerne er at mobilisere det trods alt relativt begrænsede antal foranstaltninger. Dette vil blive diskuteret nedenfor.

Når en foranstaltning er etableret består sagsbehandlernes forebyggelse i væsentlig grad i "case management", dvs. at holde fast i trådene i det offentlige netværk, som de forskellige foranstaltninger og "foranstaltere" udgør. Rådgiverne koordinerer, arrangerer og deltager i møder, informerer, holder sig informerede, imødegår konflikter i netværket, evaluerer foranstaltninger og beslutter deres ophør eller fortsættelse, ofte i perioder på nogen distance af familierne. Forebyggelsen får i disse faser ofte en administrativ og organisationssammenholdende karakter.

Denne administrative kerne i forebyggelsen hænger sammen med, at lovgivningens løsningsrepertoire er endeligt, dvs. at børns problemer skal løses ved de i loven opridsede forebyggende foranstaltninger, som kommunerne har satset kræfter, fantasi og ressourcer på at give en organisatorisk form. Lokalt forefindes derfor en endelig liste af legitime foranstaltninger, som

³⁰ Dvs. at en væsentlig opgave er, hvad organisationsteori om menneskebehandlende organisationer har kaldt "people processing" (Hasenfeld, 1983). Med dette menes, at mennesker i al deres forskellighed for at kunne opnå klientstatus skal kunne henføres til administrative kategorier, der tildeler adgang til organisationen og foreskriver, hvilke ydelser der kan opnås. Sagt på en anden måde fastsætter organisationen både hvilke problemer og hvilke løsninger, der er legitime, og mennesker skal "skæres til" efter denne læst for at blive klienter.

rådgiverne har ansvar for at få allokeret til det brede spektrum af børne- og familiekonflikter, som de konfronteres med. Rådgiverne kan sammensætte foranstaltningerne i forskellige blandingsforhold afhængigt af vurderingen af familiens problemer, men de kan principielt ikke gøre noget helt andet, hvis familiens konflikter lægger op til det. I en vis forstand kan man sige, at arbejdet foregår ”baglæns”: familiernes problemer bestemmes ud fra de tilgængelige løsninger.

Diskussionen af det forebyggende arbejdes metoder i dette kapitel må ses i lyset af, at sagsbehandlerne hovedopgave er at mobilisere de tilgængelige foranstaltninger. I kapitlet diskuteres specielt, 1) arbejdsmetode i undersøgelsen i børnesager, 2) sagsbehandlerne daglige arbejdsmåde, 3) anvendelsen af relativt veldefinerede metoder/behandlingsmodeller, 4) metode i det tværfaglige samarbejde og 5) inddragelse af børnene i det forebyggende arbejde.

Undersøgelsen af børns situation

Det er ikke altid enkelt at opfylde lovens krav om en grundig, indledende undersøgelse, fordi underretninger indløber for sent, eller arbejdet på anden måde har akut karakter. I så fald er det nødvendigt at handle på et foreløbigt grundlag. Også i tilfælde med mindre akutpres, gennemføres der sædvanligvis ikke en undersøgelse, der sammenhængende belyser barns og forældres forhold. Det almindelige er, at man undersøger enkeltaspekter af familiens liv op til det punkt, hvor der foreligger et umiddelbart handlingsgrundlag, dvs. til det punkt, hvor den eller de mest nærliggende foranstaltninger kan bringes på bane. Det er også almindeligt, at foranstaltninger ydes som en slags diagnostisk test, det er gennem for eksempel en hjemme-hos’er, at informationer om familien indløber. Endelig er undersøgelse af de nævnte grunde ikke en distinkt fase i det forebyggende arbejde. Undersøgelsen forløber sideløbende med og som en integreret del af indsatsen og kan få en lang udstrækning, eller det kan direkte være vanskeligt at se afslutningen på undersøgelsen.

Det fremgår ikke af reglerne, hvordan en undersøgelse konkret skal gennemføres, og det fremgår, at en undersøgelse ikke skal være grundigere, end forholdene tilsiger. Dette gør det vanskeligt at fastsætte, nøjagtigt hvad der skal undersøges, og hvornår der er undersøgt nok. Trods dette må man sige, at de undersøgelser, der fremtræder gennem denne evaluering, er relativt sparsomme. Sagsbehandlerne får ofte ikke som udgangspunkt for beslutningen om foranstaltninger et nogenlunde samlet billede af familiernes situation, i flere sager viser det sig ved, at problemernes art og alvorsgrad (eller familiens ressourcer) først på et senere tidspunkt bliver bekendt for forvaltningen. Det viser sig også ved, at man i nogle sager først sent bliver opmærksom på, at også søskende til det barn, forvaltningen først retter blikket imod, har en vanskelig opvækstsituation.

Desuden vedrører de undersøgelsesaktiviteter, der sættes i værk, fortrinsvis forældres forhold, mens børnene ofte er uundersøgte af forvaltningen selv, der lægger informationer fra daginstitution og skole til grund. Det er i overensstemmelse med reglerne, at undersøgelsen skal inddrage samarbejdspartneres synspunkter, men det betones også, at det er naturligt, at en direkte kontakt til børnene etableres som led i undersøgelsen. Endelig giver flere rådgivere udtryk for, at undersøgelsesaktiviteter er til ”privat brug” og ikke kommunikerer til organisationen. Dette kan vanskeliggøre en samlet organisatorisk dokumentation af problemprofilen i kommunen. Dette besværliggør erfaringsopsamling og metodeudvikling, som forudsætter et overblik over, hvilke problemer metoder skal udvikles i forhold til.

Undersøgelsen udgør det logiske grundlag for at iværksætte indgreb i børns og forældres liv. Berettigelsen af indgreb, der hviler på et svagt informationsgrundlag, kan være tvivlsom. Desuden har undersøgelsen en retssikkerhedshensigt: familien skal kende grundlaget for at beslutte indgreb (kende sin ”diagnose”), og familier skal vide, hvad målet med indsatsen er. Man kan på denne baggrund undre sig over, at undersøgelsen ser ud til at spille en nedtonet rolle i det forebyggende arbejde, og tolke det på forskellige måder. Man kan tolke undersøgelsesstilen som en konsekvens af tidspres. Dette er, selvom travlhed er en realitet i sagsbehandlerens beretninger, imidlertid næppe den eneste begrundelse i lyset af den store mængde tid, der medgår til for eksempel at etablere og vedligeholde det tværfaglige samarbejde. Man kan også tolke de begrænsede undersøgelser som en konsekvens af, at sagsbehandlerne mangler begreber for diagnosekategorier. Hvis en diagnose reduceres til ”bekymring for barnet”, er der måske mindre grund til at indsamle en række informationer, som vil være vanskelige at sammenfatte. En sådan tolkning har støtte i engelsk forskning³¹, der sandsynliggør, at sagsbehandlere i børnearbejde har vanskeligt ved at omsætte informationer til en samlet vurdering af, hvad der er i vejen. Man kan også tolke det sådan, at man bruger mest tid på de aktiviteter, der er af størst organisatorisk betydning, dvs. aktiviteter der anerkendes som vigtigt arbejde i organisationen. En sådan tolkning ville medføre, at undersøgelser organisatorisk ikke er en særligt central del af det forebyggende arbejde. Rent faktisk viser denne interviewundersøgelse, at det er muligt at udløse organisationens foranstaltninger, uden at de hviler på særligt omfattende undersøgelser. Hvis det kan lade sig gøre at bruge de forebyggende foranstaltninger, organisationen har etableret, uden en forudgående grundig analyse af familiens situation, bliver problemkortlægningen og –vurderingen måske mindre vigtig. Endelig kan sagsbehandlerens situationsbestemte tilgang til arbejdet og den dialogiske form, de søger at

³¹ For eksempel Munro (1998 og 1999).

realisere, medvirke til, at undersøgelser stykkes op i mindre delundersøgelser og rettes mod det, der lige nu er presserende for familien. Opmærksomheden på at lytte til og opfange det, der aktuelt optager familien, og på at motivere mødre til samarbejde og medvirken sætter kontakt og nærvær mere i højsædet end omfattende undersøgelsesaktiviteter.

Undersøgelser i børnesagerne er ifølge denne undersøgelse et udviklingsområde, hvor såvel klienter som sagsbehandlere og socialforvaltningsorganisationen vil kunne drage nytte af metodeudvikling. For klienterne må det være af betydning, at foranstaltninger iværksættes på et dokumenteret og af dem kendt grundlag. For sagsbehandlere kan kollektive refleksioner om undersøgelsen være klagende for, hvad der som minimum skal undersøges, hvilke samarbejdsrelationer (ikke mindst til børnene) der er væsentlige, og hvordan en undersøgelsesproces bedst kan forløbe. For både klienter og sagsbehandlere må det være af betydning, at en balancegang mellem en tilstrækkeligt grundig undersøgelse og en dialogisk, situationsbaseret arbejdsmetode kan opnås. Klienter har ikke interesse i overdrevent grundige undersøgelser af deres forhold, og de sætter pris på at blive mødt med en lyttende og indlevende attitude³², der sigter på at opfange deres aktuelle forestillinger om problemer og løsninger. Sagsbehandlere har interesse i at anvende arbejdsmetoder, der skaber kontakt og motiverer til samarbejde, samtidigt med at de føler sig sikre på, at et ordentligt besluningsgrundlag er tilvejebragt. For organisationen vil en mere systematisk dokumentation af de problemer, der fremgår af undersøgelserne, være værdifuld med henblik på at opnå en oversigt over kommunens problemprofil og på at etablere et problemorienteret fundament for metodeudvikling.

Sagsbehandlerens daglige arbejdsmetode

Der er, som det fremgår overfor, en del principper og teknikker, der går igen i sagsbehandlerens daglige arbejdsmetode i forhold til klienterne, til trods for at de ikke er vant til at navngive og begrebsliggøre, hvad de gør. At lytte, at være container for svære følelser, at udgøre et erstatningsnetværk, at orientere sig mod familiers stærke sider, at tilbyde reelle valg på frivillighedens grund, at klargøre myndighedsudøvelse, at udnytte socialretten til klienternes bedste, at lære klienter at gerere sig i "systemerne" m.v. er alle eksempler på metodiske elementer, der går igen i rådgivernes arbejde. Det findes en erfarings- og praksisbaseret viden og metodekyndighed, der ser ud til også at have integreret elementer af forskellige praksisteorier, selvom sagsbehandlerne ikke henviser til det teoretiske ophav. Disse metodeelementer er fælles for rådgiverne og præger deres direkte klientkontakt.

³² For eksempel Mayer & Timms (1970).

I Jensen & Johnsens (2000) undersøgelse af forskellige sundhedsarbejders praksis dokumenteres arbejdsmetoder, der ligner dem, som i denne undersøgelse er centrale i det forebyggende børnearbejde. Den situationsbestemte, lyttende, dialogiske bestræbelse på at skabe en mellemmenneskelig kontakt og i et samarbejde med klienterne at definere problemernes art og mulige løsning gælder også for mange sundhedsarbejdere. Jo ældre i gårde og jo mere erfaren man er, jo mindre arbejder man ifølge Jensen & Johnsens (2000) undersøgelse ud fra regler, dvs. standardprocedurer og professionens generelle ”sandheder”. Den hurtige undersøgelse og bestemmelse af, hvad der er i vejen og skal til for at bedre situationen, går også igen. Sundhedsplejersker, for eksempel, vurderer relativt hurtigt ud fra tegn, de genkender fra andre børn og familier, hvordan det står til med et barn. Endnu et fællestræk er, at der oftest ikke refereres til videnskabeligt baseret viden. Begrundelser for vurderinger og handlinger er konkrete og udtrykkes tit metaforisk³³. Det kan ud fra den begrænsede forskning, der foreligger på dette felt, se ud, som om praktikere i høj grad anvender andre vidensformer til at orientere sig, forstå og beslutte handling end videnskabeligt kundskab, som traditionelt er det professionelle ideal. Dette får Jensen & Johnsen (2000) til – med henvisning til Schöns (1983) sprogbrug om ”store” og ”små” professioner - at argumentere for, at man ikke skal stræbe efter, at små professioner som for eksempel socialt arbejde, udvikler sig med de store professioner som forbillede. Man skal snarere forfine og udvikle den arbejdsstil, som små professioner allerede betjener sig af. Store professioner, for eksempel den medicinske, arbejder ideelt set deduktivt ud fra videnskabelig forskning, som patienters symptomer i diagnostisk øjemed holdes op imod, og som bestemmer behandlinger, der har sandsynlighed for at lindre/helbrede sygdommen. Denne mulighed eksisterer ikke for små professioner som socialt arbejde, arbejdet er for komplekst til, at dette forbillede kan realiseres, midlerne er politisk og ikke videnskabeligt bestemt, og desuden eksisterer der for mange hvide felter i det videnskabelige landskab om sociale problemer og deres løsning. Små professioner arbejder snarere induktivt. De har et arsenal af løsninger, og ud fra det defineres problemerne på en måde, som muliggør anvendelsen af en af arsenalets løsninger. Schön (1983) har i særlig grad illustreret, at små professionelle, hvis indsatserne ikke virker som forudsat, oftest griber til en omformulering af problemet frem for at analysere, om løsningen var den rette. Forskning og teoridannelse om praktikers arbejde og vidensanvendelse er endnu så spæd, at den forebyggende praksis i børnearbejdet ikke kan karakteriseres ved entydige begreber. Men man kan konstatere, at rådgiverne på mange punkter har et fælles metodisk grundlag, som har en anden karakter end de

³³ For eksempel siger en sundhedsplejerske, at hun ved, der er problemer med børnene, når ”der lugter trist” i hjemmet.

store professioners. I dette fælles grundlag kan der ligge nogle muligheder for præcisering og forfinelse af metode, dvs. for metodeudvikling.

En række barrierer for metodeudvikling eksisterer imidlertid også. Først og fremmest er opfattelsen af, at der hersker metodefrihed, stærk og baseres på en forestilling om, at rådgiverens personlighed er det væsentligste redskab i socialt arbejde, fordi evnen til at skabe kontakt beror på personlige egenskaber og stil. At give høj værdi til metodefrihed kan stille sig hindrende i vejen for at udvikle ”små” eller ”store” professionelle redskaber, der er fælles for fagets udøvere, fordi metode individualiseres og inderliggøres, og der er ringe opmærksomhed på at pulje metodeerfaringer, formidle dem og eksperimentere bevidst med dem. På samme måde kan tænkningen om, at hver familie og situation er unik og særegen, spærre for at identificere generelle træk ved klientfamilier og udvikle redskaber, der modsvarer disse træk. Dvs. at visse typer af tænkning om arbejdet, der går igen hos alle rådgiverne: metodefrihedens uantastelighed og familiernes særegenhed, ikke udgør incitament til at udvikle generelle diagnostiske redskaber og fælles metodiske standarder.

En anden hindring for metodeudvikling udgøres af uvantheden med at udvikle begreber om det daglige arbejde. Hvis ikke diagnostiske overvejelser og behandlingskategorier har et sprog, der kan formidle erfaringer til kolleger, er grundlaget for metodeudvikling svagt. Uvantheden med at tænke i begreber har en uddannelsesmæssig komponent³⁴, men også ifølge denne undersøgelse en organisatorisk komponent, idet der ikke er skabt organisatoriske fora, der systematisk fremmer udviklingen af et fagligt sprog om metode. Der tales meget lidt om arbejdsmetode i de undersøgte forvaltninger, og det kan være konfliktskabende at bringe metodeovervejelser og -erfaringer på bane og diskutere og kritisere hinandens arbejde. ”Socialt arbejdes jantelov” bevirker ifølge nogle af rådgiverne, at det er vanskeligt eller illegitimt at forsøge at lære hinanden noget, endsige at sætte sig i mod kollegers arbejdsmåder.

Endnu en hindring for metodeudvikling er den ikke eksisterende evalueringskultur i socialforvaltningsorganisationen. Evalueringer kan have forskelligt omfang og dybde, men også mindre ambitiøse evalueringer vil kunne være et redskab i en eventuel metodeudvikling. Man kunne for eksempel tænke sig, at en vurdering af arbejdsmåden i samtlige en kommunes sager vedrørende misbrugende forældre kunne give væsentlig information om både forskellige arbejdsmåder, resultaterne af dem og fremtidige udviklingsbehov. Der er blandt socialarbejderne, trods meget ringe tid til det, forsøg på individuelt at lære af egne erfaringer i konkrete sager, men denne læring har ikke en kollektiv og organisatorisk nødvendig karakter. Jensen & Johnsen (2000) afviste en

³⁴ Se for eksempel Egelund, Kvilhaug, Liebing & Östberg (2000).

udvikling i de store professioners billede, og der er gode grunde til at fastholde praksiserfaring som en væsentlig kundskabskilde. Kundskabsforankring af det sociale arbejde er imidlertid aktuelt en central socialpolitisk målsætning herhjemme og udenlands, dvs. at videnskabelig kundskab og evaluerede praksiserfaringer forventes fremtidigt i højere grad at udgøre et fundament for det sociale arbejde. Denne undersøgelses resultater peger på, at denne målsætning kun i yderst begrænset omfang realiseres i kommunernes nutidige forebyggende arbejde. Det ville være lige så uheldigt at smide den videnskabelige indsigt, der dog foreligger om klientgruppers karakteristika og arbejdsmetoders effekter, ud med badevandet, som at undervurdere den indsigt, der er udviklet gennem praksis. Socialforvaltningers indgreb over for børn kan være alvorlige, og nogle af de centrale spørgsmål, man må stille sig i børnearbejdet, kan bedst besvares via forskning, for eksempel spørgsmålet om, hvad der skader et barns udvikling. Diagnosen ”at være bekymret” kan kvalificeres ved brug af videnskabelige resultater. Det samme gælder spørgsmålet om, hvilke virkninger forskellige arbejdsmetoder har for klienterne. Der er både behov for at anvende tilgængelig videnskabelig viden, at udnytte den eksisterende erfaringsbaserede kundskabsmængde og at udvikle begge dele. En bedre balance, hvor praksiserfaring i det forebyggende børnearbejde i højere grad inspireres af forskning vil være ønskværdig. Sagsbehandlerne opgave er så kompliceret og så vigtig for de involverede familier, at der er brug for at trække på forskellige kundskabskilder for at udføre arbejdet bedst muligt.

En sådan udvikling må foregå på mange niveauer og med deltagelse af forskellige aktører (for eksempel uddannelsesinstitutioner). Der kan dog næppe herske tvivl om, at socialarbejderne identificerer sig med deres arbejdsplads, og at socialforvaltningsorganisationen er en vigtig aktør i udviklingen af det sociale arbejde. Det kan ske ved at skabe fora, hvor sager (problemerne, arbejdsmetoden og resultaterne) systematisk gennemgås, og man søger at udvikle kollektive begreber. Det kan også ske ved udviklingen af en evalueringskultur, der nødvendiggør, at problemdokumentation og erfaringsopsamling fortløbende finder sted. Dette vil imidlertid kræve organisatorisk accept og ressourcer. Tiden er et knap for sagsbehandlerne, og det stiller sig hindrende i vejen for, at systematisk erfaringsopsamling og kvalitetssikring finder sted. En individualiseret metodetænkning medfører endvidere manglende nysgerrighed overfor og manglende beføjelser til at gribe ind i kollegers arbejde. Dette forhindrer, at metodediskussioner bliver en levende del af det forebyggende børnearbejde. Metodeudvikling vil således både være en organisatorisk og en professionel udfordring.

Veldefinerede arbejdsmetoder i det forebyggende arbejde

Der anvendes en varieret flora af veldefinerede behandlingsmetoder i det forebyggende arbejde³⁵. Det forebyggende arbejde er mest ”metodetæt”³⁶ i de specialiserede foranstaltninger. Det er familiekonsulenter og –behandlere, hjemme-hos’ere, pædagogisk orienterede foranstaltninger m.v., der betjener sig af behandlingsmodeller, der er relativt velbeskrevne, om end udsagn fra rådgiverne kan tyde på, at modellerne ikke altid implementeres ens, men udvikles ud fra lokale forhold.

Der anvendes systemteoretiske perspektiver, Marte Meo, miljøterapeutiske strategier, konfliktløsningsmodeller, kriseintervention m.v. i den forebyggende behandling. Systemteori nævnes oftest i forbindelse med forskellige typer af familiebehandling. Disse forskellige praksisteorier forstår som udgangspunkt familiers problemer på forskellig måde og anvender forskellige metoder til løsning af problemerne³⁷. En systemisk og en miljøterapeutisk behandler vil ikke opfatte familiens problemer på samme måde eller iværksætte de samme interventioner. Sagsbehandlerne har imidlertid begrænset indsigt i, hvilken forståelse af familieproblemer givne behandlingsmodeller hviler på. Det vil derfor også være vanskeligt for dem at tage stilling til, om modellens problemforståelse modsvarer en families problemer. Det diskuteres heller ikke i særlig høj grad i socialforvaltningerne, om de anvendte metoder modsvarer kommunens problemprofil. I en vis forstand kan man sige, at det er de til rådighed stående behandlingsmodeller, der bestemmer problemforståelsen, og ikke klienternes problemer, der bestemmer hvilken metode, der skal anvendes. Hertil kommer, at sagsbehandlerne ikke er klare over, om de anvendte metoder har dokumenterede positive effekter for klienterne. Opmærksomheden på at anvende systematisk evaluerede metoder er ringe eller næsten ikke eksisterende. Det vækker undren og tøven hos rådgiverne, når der i interviewene spørges til behandlingsmodellens effekter, og der eksisterer en uproblematiseret tiltro til, at behandlingsmetoder, som inspirerer de professionelle, automatisk vil føre til gode virkninger for klienterne.

Det ser ud, som om mange ”foranstaltere” i det forebyggende børnearbejde har videreuddannet sig i forskellige behandlingsmæssige retninger med henblik på at kunne arbejde med familiers relationelle, følelsesmæssige og adfærdsmæssige problemer. Men det ser også ud, som om diskussionen om, hvilke metoder der har sandsynlighed for at afhjælpe hvilke problemer, er spinkel

³⁵ Hansson (2001) skriver i sin forskningsoversigt over effekter af forskellige behandlingsmodeller i socialt og psykologisk arbejde med børn, at der er ca. 250 forskellige nogenlunde veldefinerede behandlingsmodeller på markedet.

³⁶ Udtrykket ”metodetæthed” stammer fra Bergmark & Lundströms (1998 b) undersøgelse af metodeanvendelsen i svenske kommuners sociale arbejde. Forfatterne påviser, at det mest ”metodetætte” arbejdsområde i socialforvaltningsarbejde er børneområdet, der anvender flere veldefinerede metoder end for eksempel socialt arbejde med voksne misbrugere og ikke mindst end forsørgelses-/aktiveringsarbejde, som er det mest metodefattige arbejdsområde.

³⁷ Jf. Paynes (1997) gennemgang af praksisteorier i socialt arbejde.

i kommunerne. Man anvender den eller de samme behandlingsmodel(ler), der er til rådighed i kommunen, til ganske forskelligartede familieproblemer. Det kan hænge sammen med, at der ikke er en viden og løbende debat om, hvilke metoder der er velevnerede og har vist sig at have positive effekter i forhold til givne klientproblemer, dvs. at der er begrænset nysgerrighed overfor, om de anvendte metoder faktisk løser klienternes problemer. Også dette er et udviklingsområde i det forebyggende arbejde for såvel uddannelsesinstitutioner som praksis. I mange henseender ved man i dag ikke ret meget om effekterne af forskellige arbejdsmetoder i børnearbejdet, men der produceres mere og mere viden om veldefinerede arbejdsmetoders virkninger for klienterne. Denne viden kan det forebyggende arbejde have gavn af i en metodeudvikling, i særlig grad i kommuner der lægger sig fast på en behandlingsmodel, der får prioritet i det forebyggende arbejde som helhed.

Det tværfaglige og tværsektorielle samarbejde

I forbindelse med de senere års stigende socialpolitiske krav om tværfagligt samarbejde³⁸ har der været argumenteret for, at tværfagligt samarbejde medfører tidlig opsporing af problemer og tidlige indgreb, samstemte bestræbelser sektorer imellem, fyldigere gensidig information, klarere opgavefordeling m.v. Der er få begreber, der har så positiv en klang i nyere socialpolitisk debat.

Der er relativt få undersøgelser, der har tværfagligt samarbejde i børnearbejdet som fokus, og de er ikke danske. De eksisterende undersøgelser peger på vanskelighederne ved at udvikle et velfungerende tværfagligt samarbejde til gavn for barn og forældre. I flere britiske undersøgelser³⁹ peges der på en række problemer i tværfaglige mødesammenhænge. Et grundlæggende problem i England er, at samarbejdet præges mere af administrative krav end af barnets og familiens problemer, for eksempel anvendes der uforholdsmæssigt megen tid på at gennemløbe administrative procedurer korrekt, mens tidsforbruget til at udarbejde en handleplan er begrænset. Endvidere anvendes for begrænset information i det tværfaglige samarbejde, i de engelske undersøgelser blev familiernes sociale forhold og netværk systematisk underbelyst. Der peges yderligere på, at den tværfaglige diagnosticering mere har præg af "klassifikationsøvelser" end af grundig vurdering af barnets og forældres situation. Endnu et problem er, at der hersker en høj grad af konsensus i tværfaglige grupper, fordi uenighed bremses af revirstridigheder faggrupper imellem. Dette giver

³⁸ Et tidligt eksempel på den centraladministrative betoning af det tværfaglige samarbejde fremgår af *Socialministeriets vejledning af 14. november 1995 om hjælp til børn og unge gennem dialog og samarbejde med forældrene*.

³⁹ Bell (1999), Birchall & Hallett (1995), Farmer & Owen (1995), Gibbons, Conroy & Bell (1995), Hallett (1995) og Thoburn, Lewis & Shemmings (1995),

det tværfaglige samarbejde en konserverende karakter, fordi nysgerrighed, problematisering og konkurrerende synspunkter får ringe plads.

Diskussionen om det tværfaglige samarbejdes betydning i børnearbejdet er i Danmark nogenlunde tidsmæssigt sammenfaldende med 1993 revisionen af bistandslovens børneregler, der introducerede et udvidet foranstaltningsrepertoire, som meget ligner det, der gælder i dag. Udvidelsen af antallet af foranstaltninger har medført et komplekst foranstaltningsnet, der flytter den primære indsats fra sagsbehandleren til mange "foranstaltere", der arbejder mere eller mindre autonomt med en behandlingsindsats i afgrænsede perioder af en børnesags forløb. En sådan organisering stiller krav om betydelig koordinering og indebærer en tvang til at samarbejde tværfagligt.

Der er i denne undersøgelse mange eksempler på en grundig, samvittighedsfuld og målrettet tværfaglig koordinering fra sagsbehandlerens side. Der lægges mange kræfter i at sørge for, at professionelle omkring et barn har tilstrækkelige informationer, arbejder mod samme mål og er bekendte med hinandens arbejde. Som hovedregel har kommunerne ud over samarbejdet i enkeltsager også bestræbt sig på generelt at opbygge gnidningsløse samarbejdslinier, ikke mindst mellem socialforvaltning og skole og socialforvaltning og daginstitutioner⁴⁰.

Der er imidlertid også udtalelser, der tyder på, at det tværfaglige samarbejde har fået et omfang, der gør sagsbehandleren til en slags "chefsekretær", som har til opgave praktisk at arrangere møder for og servicere samarbejdspartnere. Af flere udtrykkes det sådan, at de har mindre kontakt med klienterne end med samarbejdspartnere. Det tværfaglige samarbejde tvinger sagsbehandlerne på distance af klienterne, til trods for sagsbehandlerens strategisk centrale position som den, der indstiller til beslutninger i børnearbejdet. Det er ikke blot omfanget af det tværfaglige samarbejde, der tager ressourcer fra den direkte kontakt med klienterne. Det er indbygget i det brede foranstaltningsnet, at sagsbehandleren skal være på distance i perioder, hvor det forebyggende arbejde overgives til andre.

Der er også eksempler på, at det tværfaglige samarbejde kan være problematisk, og i nogle tilfælde forekommer direkte ufrugtbart. Det kan være et problem, at der hersker den opfattelse blandt sagsbehandlerne, at samarbejdspartnere "ved bedst" på hver deres specialområder. Børnehaven "ved bedst" om et børnehavebarns udvikling, skolen om et skolebarns m.v., og det er ikke socialforvaltningens opgave at sætte spørgsmålstejn ved denne viden. Dette er ikke uproblematisk. Det er ikke ukendt, at skolen for eksempel udtaler sig om børn på baggrund af, i hvor høj grad

⁴⁰ Der er ikke tvivl om, at dette generelle arbejde til stadighed skal gentages. Rådgiverne giver udtryk for, at man ved nyansættelser i de samarbejdende organisationer må begynde forfra med at gøre socialforvaltningens arbejde bekendt.

barnet lever op til skolens institutionelle krav til børn⁴¹, hvilket ikke er identisk med den vurdering af et barns situation og udvikling, som socialforvaltningen har brug for. Der er også flere eksempler på, at rådgiveren er uenig med samarbejdspartnere om vurderingen af barnet, men undertrykker den velbegrundede uenighed i lyset af, at de andre ”ved bedst”. Man kan af og til via sagsbehandlernes beretninger få den tanke, at socialforvaltningens selvstændige identitet og mandat forsvinder i det tværfaglige samarbejde. Der er også i et par af de sager, rådgiverne havde udvalgt, eksempler på, at de bruger uforholdsmæssig megen ufrugtbar tid på en samarbejdspartner, der udgør problemet frem for at bidrage til løsningen, for at få arbejdet til at gå på en for familien mere hensigtsmæssig måde. Disse eksempler viser også, at sagsbehandleren trods omfattende konfliktløsningsforsøg ikke har kompetence til at gøre det klart for en samarbejdspartner, at der skal ændres signaler. I stedet må der forhandles, forsøges overtalelse m.v., men den endelige kompetence til at bestemme adfærdsform over for familien besidder samarbejdspartneren på sit eget terræn.

Også i det tværfaglige samarbejde er der anledning til metodeudvikling, fordi et tværfagligt og tværsektorielt samarbejde er en nødvendig i det forebyggende børnearbejde, og fordi det er meget ressourcekrævende. Der er grunde til at diskutere, hvad andre ”ved bedst”, og hvad rådgiveren selv skal vide for at kunne vurdere børns situation. Og der er grunde til at reflektere over, hvordan rådgiveren kan få en profileret faglig rolle i samarbejdet, og ”chefsekretærrollen” kan nedtones.

Børnene i det forebyggende arbejde

Et væsentligt resultat af denne undersøgelse er, at der i begrænset omfang er udviklet en arbejdsmetode i det forebyggende arbejde, som sikrer børnenes synlighed og aktive inddragelse i deres sagsforløb. I de senere år er udgivet en række bøger⁴², der omhandler arbejdsmetode i forhold til børn i traumatiske livssituationer, for eksempel forældres skilsmisse eller overgreb mod barnet selv, hvilket er udtryk for, at klinikere og forskere på feltet anser det for vigtigt, at professionelle tilegner sig kvalifikationer i at tale med børn. Det bemærkelsesværdige i dette studie er, at ingen af sagsbehandlerne gav udtryk for, at det er svært at tale med børn. Begrundelsen for ikke at inddrage børnene var, at det ikke er nødvendigt, fordi informationer om dem indløber fra samarbejdspartnere. I sjældnere tilfælde argumenteredes der med, at det offentlige netværk omkring barnet er så tæt befolket, at barnet skal skånes for flere kontakter med professionelle. Konsekvensen af dette er, at ganske indgribende foranstaltninger er sat i værk, i mange tilfælde uden at sagsbehandleren kender barnet eller kun kender til barnet ved at have hilst på det en gang eller to.

⁴¹ Se for eksempel Egelund (1997).

⁴² For eksempel Bo, Christiansen, Gehl & Rump (2000) og Garbarino & Stott (1997).

Det er internationalt en almindelig forskningsmæssig iagttagelse⁴³, at børn ikke inddrages i socialforvaltningens proces i det omfang, kulturelle forventninger eller lovgivning skulle lade formode⁴⁴. Man skulle tro, at forskellige udviklinger langsomt ville ændre dette billede. Til disse udviklinger hører diskussionerne om Konventionen om børns rettigheder, en stigende interesse for barndomssociologisk forskning⁴⁵, der betoner børns subjekt- og aktørstatus, og en almen kulturel forventning om, at børn i højere grad skal tages med på råd om forhold af væsentlig betydning for dem, for eksempel forældres skilsmisse. Som helhed må man konstatere, at kontakten med børnene er ringe i det forebyggende arbejde, og at sagsbehandlerne ikke føler tilskyndelse til at ændre på dette. Det ser tværtimod ud, som om det tværfaglige samarbejde er blevet et argument for ikke at udvikle et eget kendskab til de børn, der er beslutningernes genstand.

Dette må anses for en tvivlsom udvikling. Det er ikke det samme barn, forskellige myndigheder skal forholde sig til. Det er forskellige aspekter af barnets liv, som daginstitutionen, skolen og socialforvaltningen skal kende til, vurdere, træffe beslutninger om og påvirke. Hermed ikke være sagt, at socialforvaltningen ikke skal vide, hvordan det går et barn i så vigtige roller som børnehave- eller skolebarn. Hertil kommer, at relationen til sagsbehandleren gør indtryk på børnene. Både negativt indtryk, når børnene ikke har følt sig taget alvorligt⁴⁶, og positivt indtryk, når sagsbehandleren interesserer sig for dem⁴⁷. Rådgiverne overser det aspekt, at det betyder noget for børnene at have en kontakt og føle sig lyttet til og respekteret. Det er også et overset aspekt, at børn ofte flere år efter en foranstaltning iværksættelse kæmper med ikke at have fået en forklaring på, hvorfor foranstaltningen blev anset for nødvendig. Generelt viser de relativt få brugerundersøgelser med børn som informanter, at børn føler sig dårligt informerede om, hvad der skal ske, og hvorfor det sker. Selvom undersøgelserne vedrører anbringelser udenfor hjemmet⁴⁸, kan det ikke udelukkes, at billedet er det samme i forhold til nogle forebyggende foranstaltninger, for eksempel aflastning.

Der er et betydeligt behov for metodeudvikling, hvis børnene ikke skal forblive relativt usynlige i deres sagsforløb. Sagsbehandlerne har nøglerollen i beslutningsprocessen omkring børnene, og der er grund til at reflektere over, hvordan en inddragelse af barnet kan berige processen, samtidigt med at der tages hensyn til barnet i processen og til barnets forståelse af, hvad der besluttes for det.

⁴³ For eksempel Christensen (1998), Christiansen, Havnen & Havik (1998), Ebsen (2001), Hestbæk (1997), Oppedal (1997), Sundell & Colbiörnsen (1996), Sundell & Humlesjö (1996), Thoburn, Lewis & Shemmings (1995) og Wåhlander (1994).

⁴⁴ Se Andersson (2000).

⁴⁵ Se for eksempel James & Prout (2001).

⁴⁶ Butler & Williamson (1994).

⁴⁷ Andersson (1995). Andersson dokumenterer, at børnene gerne vil have kontakt med deres sagsbehandler, men relativt sjældent har det.

⁴⁸ For eksempel Butler & Williamson (1994) og Henriksson (1994)

Litteratur

- Andersen, T. (1994). Reflekterande processer. Samtal och samtal om samtalen. Stockholm: Mareld.
- Andersson, G. (1991). Socialt arbete med små barn. Studentlitteratur, Lund.
- Andersson, G. (1995). Barn i samhällsvård. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, G. (2000). Barnen i socialt arbete – en maktlös grupp? Indgår i Meeuwisse, A., Sunesson, S. & Swärd, H. (Red.), Socialt arbete. En grundbok, 172-185. Stockholm: Natur och kultur.
- Axelsen, I. (2001). Litteraturstudie om forebyggende foranstaltninger for børn og unge. Delrapport nr. 1 fra Evaluering af den forebyggende indsats. København: Arbejdspapir 10:2001, Socialforskningsinstituttet.
- Bell, M. (1999). Working in partnership in child protection: the conflicts. British journal of social work, 29, 437-455.
- Bergmark, Å. & Lundström, T. (1998a). Socialhögskolorna och metoder i socialt arbete, Socionomens Forskningssupplement, 9, 67-81
- Bergmark, Å. & Lundström, T. (1998b). Metoder i socialt arbete. Socialvetenskaplig tidskrift, 5, 291-314.
- Bergmark, Å. & Lundström, T. (2000). Kunskaper och kunskapssyn. Om socialarbetare inom socialtjänsten. Socionomens Forskningssupplement, 12, 1-16.
- Birchall, E. & Hallett, C. (1995). Working together in child protection. Report of phase two, a survey of the experience and perceptions of the six key professions. London: HMSO.
- Bo, K-A., Christiansen, L.K., Gehl, I. & Rump, K.J. (2000). Se- det er mig I stormvejr. Skilsmissebørn og samværskonflikter. København: Nyt juridisk forlag.
- Bourdieu, P. (1993). La misère du monde. Paris: Éditions de Seuil
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. American psychologist, 32, 513-531.
- Butler, I. & Williamson, H. (1994). Children speak. Children, trauma and social work. Essex: Longman Group.
- Börjeson, B. & Håkansson, H. (1990). Hotade, försummade, övergivna. Stockholm/Kristiansstad: Rabén och Sjögren.
- Christensen, E. (1998). Anbringelser af børn. En kvalitativ analyse af processen (Rapport 98:2). København: Socialforskningsinstituttet.

- Christiansen, Ø., Havnen K. & Havik, T. (1998). Rett hjelp – til rett tid – til rett barn - visjon eller virkelighet? Nordisk sosialt arbeid, 18, 100-107.
- Christoffersen, M.N. (2002). Social støtte til børn – En undersøgelse af børn, der modtog forebyggende hjælp i henhold til Serviceloven. København: Arbejdsnotat, Socialforskningsinstituttet (under udgivelse)
- Claezon, I. (1987): Bättre beslut. En studie i socialsekreterarnas handläggning av omhändertagande av barn (Studier i socialt arbete nr 5). Umeå Universitet: Institutionen för socialt arbete.
- Dellgran, P. & Höjer, S. (2000). Kunskapsbildning, akademisering och professionalisering i socialt arbete. Göteborg: Kompendiet, Göteborg.
- Dingwall, R., Eekelaar, J. M. & Murray, T. (1983). The protection of children. State intervention and family life. Oxford: Basil Blackwell Inc.
- Durlak, J. (1997). Successful prevention programs for children and adolescents. New York: Plenum Press.
- Ebsen, F. (2001). Viden i børnesager. En kvantitativ undersøgelse af børnesagerne i 4 kommuner og amter. København: Socialministeriet, Projekt Socialforvaltning.
- Edwards, J. (1995). "Parenting skills": Views of community health and social service providers about the needs of their "clients". Journal of social policy. Vol. 24, Part 2, April 1995.
- Egelund, T. (1997). Beskyttelse af barndommen. Socialforvaltningers risikovurdering og indgreb. København: Hans Reitzel.
- Egelund, T., Kvilhaug, A., Liebing, A. & Östberg, F. (2000). Social børneforsorg – kundskab og professionalisering. Et komparativt studie af undervisningen om social børneforsorg i svensk socionomuddannelse och dansk socialrådgiveruddannelse (CUS-skrift 2000:2). Socialstyrelsen: Centrum för utvärdering av socialt arbete.
- Ericsson, K. (1996). Barnevern som samfunnsspeil. Oslo: Pax Forlag.
- Farmer, E. & Owen, M. (1995). Child protection practice: private risks and public remedies. London: HMSO.
- Fontana, A. & Frey, J.H. (1994). Interviewing. The art of science. Indgår i Denzin, N.K. & Lincoln Y.S. (Red.), Handbook of qualitative research, 361-376. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Garbarino, J. (1992). The meaning of poverty in the world of children. American behavioral scientist, 35, 220-237.
- Garbarino, J. (1993). Childhood: what do we need to know? Childhood, 1, 3-10.
- Garbarino, J., Dubrow, N., Kostelny, K. & Pardo, C. (1992), Children in danger. Coping with the

- consequences of community violence. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Garbarino, J. & Stott, F.M. (1997). Hvad børn kan fortælle os. Om tolkning og vurdering af kritisk information fra børn. København: Hans Reitzels forlag.
- Gibbons, J., Conroy, S. & Bell, C. (1995). Operating the child protection system. London: HMSO.
- Hallett, C. (1995). Interagency coordination in child protection. London: HMSO.
- Hansson, K. (2001). Familjebehandling på gode grunder. En forskningsbaserad översikt. Stockholm: CUS og Gothia.
- Hasenfeld, Y. (1983). Human service organizations. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Henriksson, G. (1994). Barns åsikter om utredningar inom socialtjänsten. Lunds universitet, Socialhögskolan.
- Hessle, S. (1996). Hur vet man när barn far illa? Indgår i Andersson, G., Aronsson, K., Hessle, S., Hollander, A. & Lundström, T. (Red.), Barnet i den sociala barnvården, 158-188. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete og Liber.
- Hessle, S. & Wåhlander, E. (2000). Högriskbarn – livskarriär och livskvalitet som vuxna. En uppföljningsstudie av barn och föräldrar som vistats på barnbyn Skå. Stockholm: Rapport si socialt arbete nr 97-2000, Stockholms universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Hestbæk, A-D. (1997). Når børn og unge anbringes. En undersøgelse af kommunernes praksis i anbringelsessager (Rapport 97:6). København: Socialforskningsinstituttet.
- Hydén, L-C. (1995). Det sociala misslyckandet som berättelse. Socialvetenskaplig tidskrift, 2, 194-207.
- Håkansson, H. & Stavne, K. (1983). "Jag känner mig så himla osäker". Stockholm: Skeab Förlag.
- James, A. & Prout A. (2001). Constructing and reconstructing childhood. Second edition. London: Routledge/Falmer.
- Jensen, M.K. (1991). Kvalitative metoder i anvendt samfundsforskning. København: Rapport 91:1, Socialforskningsinstituttet.
- Jensen, T.K. & Johnsen, T.J. (2000). Sundhedsfremme i teori og praksis. En lære-, debat- og brugsbog på grundlag af teori og praksisbeskrivelser. Ringkjøbing: Sundhedsfremmeafdelingen i Ringkjøbing amt.
- Jonsson, G. (1983). Sømmet i klaveret. Opdragelsesdebat og socialforsorg 1930-80. København: Fremad.
- Konventionen om Barnets Rettigheder. (1991) København: Dansk UNICEF Komite, Socialministeriet.

- Kristinsdóttir, G. (1988). Professionalisering och barnevernsarbete. Nordisk sosialt arbeid, 8, 35-46.
- Kvale, S. (1996). InterViews. An introduction to qualitative research interviewing. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Lagerberg, D. & Sundelin, C. (2000). Risk och prognos i socialt arbete med barn. Forskningsmetoder och resultat. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete och Gothia.
- Lov om social service. Socialministeriets lov nr. 454 af 10.6.1997, jf. lovbekendtgørelse nr. 944 af 16.10.2000.
- MacDonald, G. & Roberts, H. (1995). What works in the early years? Ilford: Barnardos.
- MacDonald, G. & Winkley, A. (1999). What works in child protection? Ilford: Barnardos.
- Mayer, J.E. & Timms, N. (1970). The client speaks. Working class impressions of casework. London: Routledge & Kegan Paul.
- McWhirter, J., McWhirter, B., McWhirter, A. & McWhirter, E. (1998). At-risk youth: a comprehensive response. Pacific Grove: Brooks/Cole publishing company.
- Munro E. (1998). Improving social workers knowledge base in child protection work. British journal of social work, 28, 89-105.
- Munro, E. (1999). Common errors of reasoning in child protection work. Child abuse & neglect, 23, 745-758
- O'Hagan, K. (1997). The problem of engaging men in child protection work. British journal of social work. Vol. 27, 25-42.
- Olsen, B.M. (2002). Den kommunale organisering af det forebyggende arbejde med børn og unge. København: Arbejdsnotat, Socialforskningsinstituttet (under udgivelse).
- Oppedal, M. (1997). Bliver barn sett og hørt ved akutte vedtak? Indgår i: E. Backe-Hansen & T. Havik (Red.), Barnevern på barns premisser (s. 231-242). Oslo: Ad Notam Gyldendal AS.
- Packman, J., Randall, J. & Jacques, N. (1986). Who needs care? Social work decisions about children. Oxford: Basil Blackwell.
- Parton, N. (1994). The nature of social work under conditions of (post)modernity. Social work & social science review. 5 (2), 93-112.
- Parton, N., Thorpe, D. & Wattam, C. (1997). Child protection. Risk and the moral order. Houndsmill and London: Macmillan Press.
- Patton, M.Q. (1990). Qualitative evaluation and research methods. Second edition. London: Sage Publications.
- Payne, M. (1997). Modern social work theory. Second edition. Houndsmills og London: Macmillan

Press Ltd.

Schön, D.A. (1983). The reflective practitioner. How professionals think in action. USA: Basic books.

Socialministeriets vejledning af 14. november 1995 om hjælp til børn og unge gennem dialog og samarbejde med forældrene. Gennemgang af reglerne om tavshedspligt. København: Socialministeriet.

Steenstrup, J. (2002). Familieerfaringer. En kvalitativ undersøgelse af 12 familiers erfaringer med at modtage forebyggende hjælp efter servicelovens § 40, stk. 2. København: Arbejdsnotat, Socialforskningsinstituttet (under udgivelse).

Sundell, K. & Colbiörnsen, M. (1996). Hand i hand. Samhällets stöd och hjälp till elever med psykosociala behov (FoU-rapport 1996:14). Stockholms Socialtjänst: FoU-byrå.

Sundell, K. & Humlesjö, E. (1996). Sociala utredningar med fokus på barn. (1996:7). Stockholms Socialförvaltning: FoU-byrå.

Sundell, K. & Humlesjö, E. (1997). Steg för steg. Den dokumenterade sociala barnavården 1990 och 1996 i två socialdistrikt (FoU-rapport 1997:23). Stockholms Resursförvaltning för skola och socialtjänst: FoU-enheten.

Swift, K.J. (1995). Manufacturing bad mothers. A critical perspective on child neglect. Toronto: University of Toronto Press.

Thoburn, J., Lewis, A. & Shemmings, D. (1995). Paternalism or partnership? Family involvement in the child protection process. London: HMSO.

Thorpe, D. (1994). Evaluating child protection. Buckingham: Open University Press.

Trotter, J. (1997). The failure of social work researchers, teachers and practitioners to acknowledge or engage non-abusing fathers: A preliminary discussion. Social work education, Vol. 16, No. 2, 63-76.

Vejledning 208 af 19. December 2000 om særlig støtte til børn og unge (Lov om social service).

Vondra, J.I. (1990a). Sociological and ecological factors. Indgår i: R. T. Ammerman & M. Hersen (Red.), Children at risk. An evaluation of factors contributing to child abuse and neglect (s. 149-170). New York: Plenum Press.

Vondra, J.I. (1990b). The Community context of child abuse and neglect. Marriage and family review, 15, 19-38.

Vondra, J.I. (1993). Childhood poverty and child maltreatment. Indgår i: J. A. Chafel (Red.), Child poverty and public policy (s. 127-166). Washington D.C.: The Urban institute press.

Wåhlander, E. (1994). Att allsidigt belysa barns sociala situation. En jämförande undersökning av barnavårdsutredningar och sociala insatser vid tre socialdistrikt i Stockholm (FoU-rapport 1994:3). Stockholms Socialförvaltning: FoU-byrån.

Östberg, F., Wåhlander, E. & Milton P. (2000). Barnavårdsutredningar i sex kommuner. En vinjettstudie (CUS-skrift 1999:8). Socialstyrelsen: Centrum för utvärdering av socialt arbete.

Bilag 1: Evaluering af den forebyggende indsats

Projektet "Evaluering af den forebyggende indsats" indgår i Socialministeriets evalueringsprogram for det forebyggende område og omhandler evaluering af den forebyggende indsats på børn- og ungeområdet. Evalueringen er påbegyndt i januar 2001 og afsluttes i september 2002.

Evalueringen baseres på forskellige typer data: Et målrettet *litteraturstudie* med henblik på at finde empiriske undersøgelser, der kan belyse metoder og effekt af metoder inden for det forebyggende arbejde (1. delrapport). *Kvalitative undersøgelser* af henholdsvis de anvendte metoder i det forebyggende arbejde (2. delrapport), forældres og børns vurdering af indsatsen (3. delrapport), kommunernes politikker og organisering inden for området (4. delrapport). Samt *kvantitative undersøgelser* bestående af henholdsvis en spørgeskemaundersøgelse til kommunerne om det forebyggende arbejde, en spørgeskemaundersøgelse til amterne om det forebyggende arbejde (4. delrapport), samt en individbaseret undersøgelse af børn, der har modtaget forebyggende hjælp efter Serviceloven for første gang i 1998, hvor undersøgelsen er baseret på sagsbehandlerens gennemgang af journalmateriale (5. delrapport).

Delrapporterne publiceres som arbejdsnotater fra Socialforskningsinstituttet, hver delrapport formidler resultaterne fra det konkrete delprojekt. Derefter samles resultaterne i en afsluttende rapport, der primært har sagsbehandlere og andre professionelle (herunder undervisere) som målgruppe. Rapporten forventes at udkomme i september 2002. Udover den afsluttende rapport vil der blive udarbejdet to pjecer, én rettet til forældre og børn, hvor der lægges vægt på informationer af særlig relevans for denne målgruppe og én der mere har karakter af et resumé af den afsluttende rapport, denne pjece vil især have administratorer og politikere som målgruppe.

Delrapporterne er udarbejdet af forskningsassistent Inga Axelsen, seniorforsker Mogens Nygaard Christoffersen, seniorforsker Tine Egelund, forsker Bente Marianne Olsen og forskningsassistent Johanne Steenstrup. Stud. mag. pæd. Dorthe Agerlund Pedersen har været ansvarlige for koordinering af henvendelser til kommuner og amter, herunder for distribution af spørgeskemaer, stud. scient. soc. Vibeke Lybecker Jensen har udført den statistiske bearbejdning af data fra spørgeskemaundersøgelserne om kommunernes og amternes forebyggende arbejde og stud. mag. Pæd. Psyk. Signe André Thomsen har ligeledes deltaget i projektet. Programleder Else Christensen har været ansvarlig for projektledelsen.

Fortegnelse over delrapporter:

1. Litteraturstudie om forebyggende foranstaltninger for børn og unge. Af Inga Axelsen.
2. Metodeanvendelse i kommunernes forebyggende arbejde med børn og unge. Af Tine Egelund.
3. Familie-erfaringer. En kvalitativ undersøgelse af 12 familiers erfaringer med at modtage hjælp efter Servicelovens §40. Af Johanne Steenstrup (udkommer april 2002)
4. Den kommunale organisering af det forebyggende arbejde med børn og unge. Af Bente Marianne Olsen (udkommer maj 2002)
5. Social støtte til børn – En undersøgelse af børn, der modtog forebyggende hjælp i henhold til Serviceloven for første gang i 1998. Af Mogens Nygaard Christoffersen (udkommer juni 2002)

Tak til ledere og sagsbehandlere i amter og kommuner for at I trods en travl arbejdsdag har fundet tid til at deltage i interview og udfylde spørgeskemaer. Tak til børn og forældre for at I har stillet jeres erfaringer til rådighed for undersøgelsen.